

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СМИРНОВ ІВАН МИХАЙЛОВИЧ

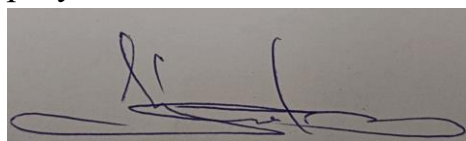
УДК 351.84:35.01(043.5)

**МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ
СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ
ПОВНОВАЖЕНЬ**

Дисертація на здобуття ступеня
доктора філософії

зі спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування
галузі знань 28 Публічне управління та адміністрування

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

І. М. Смирнов

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
Шевченко Олег Миколайович

Чернігів – 2024

АНОТАЦІЯ

Смирнов І. М. Механізми державного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування. Національний університет «Чернігівська політехніка» МОН України, Чернігів, 2024.

Дисертація присвячена теоретичному та практичному вирішенню наукової проблеми удосконалення механізмів державного управління системою надання соціальних послуг та розробленню моделі модернізації механізмів державного управління системи надання соціальних послуг в Україні. В роботі охарактеризовано наукові підходи до визначення сутності механізмів державного управління системою надання соціальних послуг, аналіз дослідження свідчить про те, що різноманітні аспекти системи соціального забезпечення привертають увагу багатьох науковців та дослідників вітчизняного наукового середовища, такі як державне управління, політологія, соціологія, економіка тощо.

Запропоновано модернізаційний підхід до моніторингу регіональних процесів, що впливають на ефективність соціального захисту, та передбачає такі етапи: формування системи показників, що характеризують модернізаційний рівень сфери соціальних послуг; визначення рівнів розвитку регіону за складовими, до яких належить: рівень модернізації економічної сфери, модернізаційний рівень демографічної складової та модернізаційний рівень зайнятості; визначення вагових коефіцієнтів для кожної групи показників та розрахунок інтегральних показників, ранжування регіонів; вибір критеріїв класифікації та групування регіонів відповідно до рівня модернізації сфери соціальних послуг; визначення регіональних

особливостей відповідно до рівня модернізації надання соціальних послуг кожної групи регіонів, виявлення найважливіших проблем кожного регіону.

Систематизовано наукові підходи до класифікації механізмів державного управління системою надання соціальних послуг, які, на відміну від наявних, дозволяють виокремити комплексний державний механізм управління відповідною системою надання послуг, а також окреслити його зміст, сутність та взаємозв'язок його складових в контексті дотримання вимог та стандартів Європейського Союзу; підвищення раціональності кадрового забезпечення та ефективності використання бюджетних видатків на соціальні послуги шляхом підвищення престижу та соціальної захищеності професії соціального працівника.

Удосконалено наукові підходи щодо дослідження європейських моделей до взаємодії між державою та неурядовими організаціями у сфері соціальних послуг (скандинавська, континентальна, англосаксонська та перехідна), які характеризуються унікальним набором особливостей, що впливають на роль і внесок неурядових організацій у наданні соціальних послуг та механізми фінансування цих послуг з державного бюджету.

Визначено проблеми впровадження інституційних механізмів державного управління соціальними послугами, а саме прогалини бюджетного законодавства, які порушують рівність суб'єктів надання соціальних послуг у доступі до отримання бюджетних коштів; неузгодженість чинного законодавства, що регулює надання соціальних послуг, призводить до суперечності правових норм в умовах війни; правова невизначеність у сфері соціального забезпечення.

Вивчення напрямів державного фінансування підтвердило, що саме державні інструменти знищують конкуренцію, ринкові відносини в системі надання соціальних послуг і призводять до монополії ринку, низької якості та ефективності цих послуг. Впровадженню керованих державою фінансових механізмів надання соціальних послуг перешкоджає відсутність: затверджено державні мінімальні стандарти соціальних послуг; система ліцензування таких

послуг, сертифікація організацій, що їх надають; тарифне регулювання платних соціальних послуг.

Досліджено, що стан кадрового механізму у системі соціального захисту населення України можна оцінити як незадовільний. Це визначається і викликано негативним впливом кількох факторів, таких як: звільнення кваліфікованих соціальних працівників через низьку оплату праці, неналежні соціально-побутові умови та соціальне забезпечення; різкий дефіцит і низький рівень кваліфікованих кадрів соціальної роботи; відсутність систем постійного професійного навчання персоналу, моніторингу та прогнозування потреб у кваліфікованих кадрах; відсутня національна кадрова політика у сфері надання соціальних послуг.

Визначено шляхи вдосконалення механізму державного управління системою надання соціальних послуг: приведення законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють надання соціальних послуг в Україні, до відповідних вимог, норм і стандартів права Європейського Союзу, забезпечення рівного доступу до бюджетних коштів для всіх суб'єктів надання соціальних послуг. Досліджено необхідність розробки та вдосконалення нормативно-правових актів у сфері бюджетного, господарського, цивільного та податкового законодавства України, що регулюють механізм державного управління соціальними послугами. Для підвищення ефективності використання коштів бюджету соціальних послуг система соціального обслуговування повністю фінансується за кошти Державного бюджету України та окремих статей соціальних видатків. Досліджено механізм, який регулює бюджетне законодавство щодо можливості спрямування бюджетних соціальних видатків недержавним організаціям, що надають соціальні послуги. Досліджено механізм переходу від розрахункового фінансування суб'єктів надання соціальних послуг до прямого фінансування (соціальне замовлення) та удосконалення методики оплати праці, яка має на меті підвищити престиж професії та забезпечити матеріальну захищеність соціальних працівників, виходячи зі складності та обсягу роботи, яку

виконують соціальні працівники. Визначено необхідність удосконалення оцінки результатів якісної соціальної допомоги та атестації соціальних працівників відповідно до міжнародних стандартів, удосконалення кадрового забезпечення в системі надання соціальних послуг та гармонізація її з вимогами, нормами та стандартами ЄС.

Достовірність отриманих результатів підтверджується значним масивом економіко-статистичної, законодавчої, нормативної та систематичної інформації. Найважливішими висновками для визначення наукової новизни дослідження та особистого внеску роботи є:

1) модель моніторингу регіональних процесів, що впливають на ефективність соціального захисту та якості надання соціальних послуг, який передбачає такі етапи: формування системи показників, що характеризують модернізаційний рівень сфери соціальних послуг; визначення рівнів розвитку регіону за складовими, до яких належить: рівень модернізації економічної сфери, модернізаційний рівень демографічної складової та модернізаційний рівень зайнятості; визначення ваги коефіцієнтів кожної групи показників та розрахунок інтегральних показників, регіональних рейтингів; вибір критеріїв класифікації та групування регіонів відповідно до рівня модернізації сфери соціальних послуг; визначення регіональних особливостей відповідно до рівня модернізації надання соціальних послуг для кожної розрахованої групи, виявлення найважливіших проблем кожного регіону;

2) концептуальний підхід до модернізації системи надання соціальних послуг, який, на відміну від наявних, заснований на принципах децентралізації та субсидіарності, що передбачає перекладення частини повноважень, ресурсів та відповідальності за надання соціальних послуг із верхніх рівнів державного управління на більш низькі, забезпечуючи їх самостійне управління та виконання якнайближче до бенефіціарів. Такий підхід передбачає, що роль держави має бути скорочена до встановлення ключових

пріоритетів, розробки політики стратегічного планування у даній сфері, мінімізуючи її прямий вплив на процеси надання соціальних послуг;

3) класифікація механізмів державного управління системою надання соціальних послуг, які, на відміну від наявної, у результаті взаємодії утворюють комплексний державний механізм управління відповідною системою надання послуг, його зміст, сутність та взаємозв'язок, зокрема розробку пакета правових актів, що регулюють складові механізму державного управління соціальними послугами: дотримання вимог та стандартів Європейського Союзу; збільшення ефективності та раціональності використання бюджетних видатків на забезпечення соціальних послуг; кадрове забезпечення шляхом підвищення престижу та соціальної захищеності професії соціального працівника, забезпечення працевлаштування випускників за фахом та реалізація кадрової політики у сфері надання соціальних послуг відповідно до вимог, норм та стандартів ЄС;

4) наукові підходи щодо дослідження європейських моделей до взаємодії між державою та неурядовими організаціями у сфері соціальних послуг (скандинавська, континентальна, англосаксонська та перехідна), які характеризуються унікальним набором особливостей, що впливають на роль і внесок неурядових установ у сфері надання соціальних послуг та механізми фінансування цих послуг з державного бюджету;

5) уточнення дефініції «соціальна послуга», яке передбачає широкий спектр заходів, які виконуються спільно державними структурами, окремими особами та недержавними установами, що спрямовані на допомогу людям у складних обставинах, маючи за мету сприяти їх поверненню до активного і задовільного життя;

6) напрями застосування ефективного інструментарію державного управління системою надання соціальних послуг на різних рівнях співпраці представників влади та установ державного та недержавного секторів на засадах конструктивізму рівності та відносин сторін, а також зміцнення

інституційної спроможності. Представлені напрями вказують на необхідність подальшого розвитку та адаптації системи надання соціальних послуг в Україні, що зокрема включає підвищення рівня доступності та якості соціальних послуг, а також розробку ефективних механізмів для відповідності послуг потребам населення;

7) структурування стратегічних напрямків удосконалення механізму державного управління системою надання соціальних послуг в Україні згруповано в інституційний, фінансовий та кадровий, що мають забезпечити: рівні можливості бюджетного фінансування; розробку та удосконалення нормативно-правового забезпечення, що регулює функціонування механізмів державного управління наданням соціальних послуг; підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів на соціальні послуги; регулювання бюджетного законодавства що включає можливість передачі бюджетних соціальних видатків недержавним організаціям, що надають соціальні послуги; перспективу запровадити систему оплати праці соціальних працівників, яка підвищує престиж професії та посилює соціальну захищеність соціальних працівників залежно від складності та обсягу роботи, яку виконують соціальні працівники.

Ключові слова: механізм, державне управління, соціальна політика, соціальне забезпечення, соціальна послуга, децентралізація, економічний розвиток, якість соціальних послуг, надавачі соціальних послуг, система надання соціальних послуг, соціальний захист, вразливі верстви населення.

SUMMARY

Smyrnov I. Mechanisms of state management of the system of providing social services in conditions of decentralization of power. – Qualifying research paper. – Manuscript.

The thesis for a Philosophy Doctor degree in specialty 281 – Public management and administration. – Chernihiv Polytechnic National University, the Ministry of Education and Science of Ukraine, Chernihiv, 2024.

The dissertation is devoted to the theoretical and practical solution of the scientific problem of improving the mechanisms of state management of the system of providing social services and the development of a model of modernization of the mechanisms of state management of the system of providing social services in Ukraine. The paper describes the scientific approaches to determining the essence of the mechanisms of state management of the system of providing social services, the analysis of the study shows that various aspects of the social security system attract the attention of many scientists and researchers of the domestic scientific environment, such as public administration, political science, sociology, economics, etc.

A modernization approach to the monitoring of regional processes affecting the effectiveness of social protection is proposed, and includes the following stages: formation of a system of indicators characterizing the modernization level of the sphere of social services; determination of the levels of development of the region by components, which include: the level of modernization of the economic sphere, the level of modernization of the demographic component, and the level of modernization of employment; determination of weighting coefficients for each group of indicators and calculation of integral indicators, ranking of regions; selection of criteria for classification and grouping of regions in accordance with the level of modernization of the sphere of social services; determination of regional characteristics according to the level of modernization of social services provision

of each group of regions, identification of the most important problems of each region.

Scientific approaches to the classification of mechanisms of state management of the system of providing social services are systematized, which, unlike the existing ones, allow to single out a complex state mechanism of management of the corresponding system of service provision, as well as to outline its content, essence and interrelationship of its components in the context of compliance with requirements and standards European Union; increasing the rationality of staffing and the efficiency of the use of budget expenditures for social services by increasing the prestige and social security of the profession of a social worker.

Scientific approaches to the study of European models of interaction between the state and non-governmental organizations in the field of social services (Scandinavian, continental, Anglo-Saxon and transitional) have been improved, which are characterized by a unique set of features that affect the role and contribution of non-governmental organizations in the provision of social services and the mechanisms of financing these services from the state budget.

The problems of implementing institutional mechanisms of state management of social services are identified, namely gaps in budget legislation that violate the equality of social service providers in access to receiving budget funds; the inconsistency of the current legislation regulating the provision of social services leads to the contradiction of legal norms in the conditions of war; legal uncertainty in the field of social security.

The study of the directions of state funding confirmed that it is state instruments that destroy competition, market relations in the system of providing social services and lead to market monopoly, low quality and efficiency of these services. The implementation of state-managed financial mechanisms for the provision of social services is hindered by the absence of: approved state minimum standards of social services; system of licensing of such services, certification of organizations that provide them; tariff regulation of paid social services.

It has been investigated that the state of personnel mechanism in the system of social protection of the population of Ukraine can be assessed as unsatisfactory. This is determined and caused by the negative impact of several factors, such as: dismissal of qualified social workers due to low wages, inadequate social and living conditions and social security; sharp shortage and low level of qualified personnel of social work; lack of systems for continuous professional training of personnel, monitoring and forecasting of needs for qualified personnel; there is no national personnel policy in the field of social services.

The ways of improving the mechanism of state management of the system of providing social services have been determined: bringing the legislative and normative legal acts regulating the provision of social services in Ukraine to the relevant requirements, norms and standards of the law of the European Union, ensuring equal access to budget funds for all subjects of provision social services. The need to develop and improve normative legal acts in the field of budget, economic, civil and tax legislation of Ukraine, which regulate the mechanism of state management of social services, was studied. To increase the efficiency of the use of social services budget funds, the social service system is fully financed by the State Budget of Ukraine and individual items of social expenditures. The mechanism that regulates budgetary legislation regarding the possibility of directing budgetary social expenditures to non-governmental organizations providing social services has been studied. The mechanism of the transition from estimated financing of entities providing social services to direct financing (social order) and the improvement of the payment method, which aims to increase the prestige of the profession and ensure the financial security of social workers, based on the complexity and volume of work performed by social workers, has been studied . The need to improve the assessment of the results of quality social assistance and the certification of social workers in accordance with international standards, the improvement of human resources in the system of providing social services and its harmonization with EU requirements, norms and standards has been determined.

The reliability of the obtained results is confirmed by a significant array of economic and statistical, legislative, regulatory and systematic information. The most important conclusions for determining the scientific novelty of the research and the personal contribution of the work are:

1) a model for monitoring regional processes affecting the effectiveness of social protection and the quality of social services provision, which includes the following stages: the formation of a system of indicators characterizing the modernization level of the social services sphere; determination of the levels of development of the region by components, which include: the level of modernization of the economic sphere, the level of modernization of the demographic component, and the level of modernization of employment; determination of the weight of the coefficients of each group of indicators and calculation of integral indicators, regional ratings; selection of criteria for classification and grouping of regions in accordance with the level of modernization of the sphere of social services; determination of regional characteristics according to the level of modernization of social services provision for each calculated group, identification of the most important problems of each region;

2) a conceptual approach to the modernization of the system of providing social services, which, unlike the existing ones, is based on the principles of decentralization and subsidiarity, which involves transferring part of the powers, resources and responsibility for the provision of social services from the upper levels of state administration to lower levels, ensuring their independent management and implementation as close as possible to the beneficiaries. This approach assumes that the role of the state should be reduced to establishing key priorities, developing a strategic planning policy in this area, minimizing its direct impact on the processes of providing social services;

3) classification of mechanisms of state management of the system of providing social services, which, unlike the existing one, as a result of interaction form a complex state mechanism of management of the corresponding system of service provision, its content, essence and interrelationship, in particular, the

development of a package of legal acts regulating the components of the mechanism state management of social services: compliance with the requirements and standards of the European Union; increasing the efficiency and rationality of the use of budget expenditures for the provision of social services; personnel support by increasing the prestige and social security of the profession of social worker, ensuring the employment of graduates by profession and implementing personnel policy in the field of providing social services in accordance with EU requirements, norms and standards;

4) scientific approaches to the study of European models of interaction between the state and non-governmental organizations in the field of social services (Scandinavian, continental, Anglo-Saxon and transitional), which are characterized by a unique set of features that affect the role and contribution of non-governmental institutions in the field of social service provision and mechanisms financing of these services from the state budget;

5) clarification of the definition of "social service", which provides for a wide range of measures that are carried out jointly by state structures, individuals and non-state institutions, aimed at helping people in difficult circumstances, with the aim of facilitating their return to an active and satisfactory life;

6) directions for the application of effective state management tools for the system of providing social services at various levels of cooperation between representatives of the authorities and institutions of the state and non-state sectors on the basis of constructivism of equality and relations between the parties, as well as strengthening institutional capacity. The directions presented indicate the need for further development and adaptation of the system of providing social services in Ukraine, which in particular includes increasing the level of accessibility and quality of social services, as well as the development of effective mechanisms for meeting the needs of the population;

7) structuring of strategic directions for improving the mechanism of state management of the system of providing social services in Ukraine is grouped into institutional, financial and personnel, which should ensure: equal opportunities for

budget financing; development and improvement of legal provisions regulating the functioning of state management mechanisms for the provision of social services; increasing the efficiency of spending budget funds on social services; regulation of budgetary legislation, which includes the possibility of transferring budgetary social expenditures to non-governmental organizations providing social services; the prospect of introducing a system of remuneration for social workers, which increases the prestige of the profession and strengthens the social security of social workers depending on the complexity and scope of the work performed by social workers.

Key words: *mechanism, state administration, social policy, social security, social service, decentralization, economic development, quality of social services, providers of social services, system of providing social services, social protection, vulnerable sections of the population.*

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Смирнов І. М. Особливості надання соціальних послуг в територіальних громадах в умовах війни. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, 2022. № 3 (77). С. 133-138. (0,85 д.а.).

2. **Смирнов І. М.**, Шевченко О. М. Реалізація кадрового механізму державного управління системою надання соціальних послуг в Україні. *Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 2023. Том 34 (73). № 1. С. 208-212. (0,81 д.а., особисто автору належить 0,75 д.а.: досліджено процес реалізації кадрового механізму державного управління системою надання соціальних послуг в Україні та визначено актуальні проблеми та недоліки кадрового забезпечення надання соціальних послуг в Україні та визначено напрямки вдосконалення).

3. Смирнов І. М. Моніторинг процесу надання соціальних послуг в територіальних громадах у контексті сучасної державної політики. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. № 35. С. 133-136. (0,87 д.а.).

Публікації у наукових фахових виданнях, віднесених до наукометричних баз Scopus та Web of Science:

4. Koval K., Hrechko A., Butko M., Shevchenko O., **Smyrnov I.**, Olyfirenko Yu. The Modernization Approach to the Regional Processes Monitoring of the Social Services Provision in the Context of the Modern Public Policy. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021 (June 30). Vol. 21, no. 6. Pp. 213–221. DOI:10.22937/IJCSNS.2021.21.6.28. *Web of Science*. (1,8 д.а., особисто автору належить 0,45 д.а.: визначено складові механізми модернізації регіональних процесів надання соціальних послуг в Україні).

5. Khudolei V., Karpenko O., Tarnovska I., Biriukov I., **Smyrnov I.** The role of budgets in strengthening the financial base of local self-governments. *Cuestiones Politicas*. 2022, no. 75. Pp. 164-179. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.11>. *Web of Science*. (1,73 д.а., особисто автору належить 0,45 д.а.:

досліджено роль місцевих бюджетів у зміцненні фінансової бази діяльності органів місцевого самоврядування з економічної та організаційно-правової основи).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Смирнов І. М. Філософська складова формування системи соціального захисту прав дітей в Україні. *Юність науки – 2021: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених (25-26 березня 2021 року м. Чернігів). Чернігів, 2021. С. 352-354. (0,12 д.а.).

7. Смирнов І. М. Реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. *Юність науки – 2022: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених (15-16 травня 2022 року м. Чернігів). Чернігів, 2022. С. 183-185. (0,15 д.а.).

8. Смирнов І. М. Проблеми реалізації інституційного механізму державного управління системою надання соціальних послуг в Україні. *Сучасна парадигма соціально-економічного розвитку України в умовах воєнного стану* : XVIII Міжнародна науково-практична конференція : збірник наукових праць (25 жовтня 2022 року). Чернігів, 2022. С. 88-89. (0,1 д.а.).

9. Смирнов І. М. Дослідження європейських моделей до взаємодії між державою та неурядовими організаціями у сфері соціальних послуг. *Національна безпека України в умовах воєнного стану* : науково-практична конференція з міжнародною участю (6-8 березня 2024 р.). Чернігів, 2024. С. 320-321. (0,1 д.а.).

ЗМІСТ

ВСТУП	17
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ	
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ	
ПОСЛУГ	
	27
1.1. Сутність та класифікація соціальних послуг	27
1.2. Система надання соціальних послуг та механізми державного	
управління її функціонуванням	48
1.3. Закордонний досвід функціонування механізмів державного	
управління системою надання соціальних послуг	62
Висновок до розділу 1	77
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ	
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ	
ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ	
	79
2.1. Характеристика інституційного механізму державного управління	
системою надання соціальних послуг	79
2.2. Особливості функціонування фінансового механізму державного	
управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації	
владних повноважень	91
2.3. Функціонування кадрового механізму державного управління	
системою надання соціальних послуг	107
Висновок до розділу 2	118
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ	
ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ	
ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ	
ПОВНОВАЖЕНЬ	
	121
3.1. Формування комплексного механізму державного управління	
системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних	
повноважень	121

3.2. Модель реформування механізмів державного управління системою надання соціальних послуг в територіальних громадах	136
3.3. Напрями удосконалення механізмів державного управління системою надання соціальних послуг.....	157
Висновок до розділу 3	169
ВИСНОВКИ.....	171
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	176
ДОДАТКИ.....	193

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку України як незалежної соціальної держави проходить в умовах соціально-економічної кризи, що змушує державне управління шукати шляхи оптимізації соціальних видатків, модернізації та підвищення ефективності функціонування системи надання соціальних послуг. Важливою складовою соціального захисту населення є послуги. Сьогодні гостро необхідно заощаджувати та раціонально використовувати бюджетні кошти шляхом розробки та впровадження дієвих механізмів державного управління процесом надання соціальних послуг.

Наявність системних перетворень в умовах реформування соціальної сфери, зниження рівня життя українців, поглиблення поляризації соціальних «багаті» та «бідні», нерівномірність доступу громадян до соціальних послуг, незадовільний рівень функціонування соціального захисту, що призводить до масового відчуження, соціального відторгнення багатьох мешканців територіальних громад, зростання соціальної напруги та соціальних хвилювань.

Існуюча система надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребує зовнішньої підтримки, не відповідає вимогам сучасних міжнародних норм і стандартів у сфері соціального захисту населення, прагненням українського суспільства. Існуюча система соціального обслуговування була дещо громіздкою та неефективною через надмірну централізацію та державну монополію на надання соціальних послуг, що ґрунтується на неефективних соціальних грошових виплатах та непрозорих пільгах, які надає розгалужена бюрократизована мережа державних та громадських органів соціального захисту та установ надання соціальних послуг.

У сучасних умовах функціонування державного механізму управління системою надання соціальних послуг перебуває на стадії розробки, затвердження або впровадження. На основі дослідження механізмів державного

управління системою надання соціальних послуг актуальним є відповідність вимогам часу та пов'язування їх з важливими практичними завданнями, які є одними з пріоритетів сучасного розвитку українського суспільства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Національного університету «Чернігівська політехніка» за темами «Формування новітніх принципів децентралізації системи управління державою» (номер державної реєстрації 0114U004425) та «Механізми державного управління регіональним розвитком в умовах переформатування владних відносин» (номер державної реєстрації 0120U105292), у процесі класифікації та теоретичного обґрунтування державних механізмів управління системою надання соціальних послуг автором розкрито їх зміст та сутність.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є визначення, теоретико-методологічне обґрунтування функціонування механізмів державного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації влади в Україні.

Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- охарактеризувати наукові підходи до визначення сутності механізмів державного управління системою надання соціальних послуг;
- систематизувати систему надання соціальних послуг та механізми державного управління з її функціонування;
- дослідити передовий закордонний досвід застосування в країні інструментів управління соціальними послугами, взаємодії державних органів і недержавних організацій у наданні таких послуг та визначити напрями їх впровадження в Україні;
- дослідити проблеми реалізації інституційного механізму державного управління системою надання соціальних послуг;
- проаналізувати особливості реалізації фінансового механізму державного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень;

- охарактеризувати кадровий механізм державного управління системою надання соціальних послуг;
- сформуванати комплексний механізм державного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень;
- розробити модель реформування механізмів державного управління системою надання соціальних послуг у територіальних громадах;
- визначити напрями вдосконалення механізму державного управління системою надання соціальних послуг та сформулювати відповідні практичні рекомендації.

Об'єкт дослідження – процес реалізації механізмів державного управління системою надання соціальних послуг у контексті децентралізації владних повноважень в Україні.

Предмет дослідження – теоретико-методологічні та прикладні аспекти функціонування механізмів державного управління системою надання соціальних послуг в контексті децентралізації владних повноважень в Україні.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети під час дисертаційного дослідження використовувалися як загальнонаукові, так і спеціальні наукові методи. Зокрема:

- структурно-систематичний метод, який забезпечив дослідження структури механізмів державного управління системою надання соціальних послуг, її складові та зв'язки між ними, дав змогу з'ясувати відносини, повноваження та деталі між суб'єктами надання соціальних послуг, функції, які вони виконують;
- метод аналізу, який дозволив вивчити передовий вітчизняний та закордонний досвід розробки та впровадження механізмів державного управління системою надання соціальних послуг;
- хронологічний метод, який забезпечив деталізацію зміни механізмів державного управління соціальними послугами в системі надання таких послуг в Україні в історичній послідовності;

– метод історичної ретроспективи, який забезпечив вивчення еволюції механізмів державного управління системою надання соціальних послуг з моменту їх зародження на території країни до моменту проголошення незалежності України;

– метод екстраполяції, що дозволяє оцінити можливість впровадження елементів закордонного досвіду та механізмів надання соціальних послуг у вітчизняну практику реалізації механізмів державного управління;

– методи синтезу та моделювання, використання яких дозволило сформулювати напрямок модернізації системи надання соціальних послуг та необхідність розроблення комплексного механізму державного управління цією системою;

– метод логічного сходження від абстрактного до конкретного і від конкретного до абстрактного, який дозволив сформулювати основні поняття, категорії, розширити й доповнити понятійно-категоріальний апарат дослідження, класифікувати та визначити їхню сутність і зміст механізмів державного управління системою надання соціальних послуг;

– методи узагальнення та програмного цільового призначення забезпечили формування напрямів вдосконалення механізмів державного управління системою надання соціальних послуг в Україні.

Інформаційною базою дослідження є закони України, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, офіційні дані Державної служби статистики України, Міністерства соціальної політики України, інших міністерств і відомств. Як джерела інформації використано теоретичні та методичні розробки вітчизняних і зарубіжних учених, монографії, наукові публікації, звітні матеріали наукових досліджень і розробки Національної академії наук України тощо. Дослідження вітчизняних науковців, інтернет-ресурсів та авторів-аналітиків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розробці теоретико-методичних засад формування механізмів державного управління системою надання соціальних послуг та наданні практичних рекомендацій щодо їх удосконалення у сучасних умовах державотворення.

Найважливішими теоретичними та практичними результатами, що характеризують наукову новизну дослідження та особистий внесок дисертанта, є:

вперше:

– запропоновано модель моніторингу регіональних процесів, що впливають на ефективність соціального захисту та якості надання соціальних послуг, який передбачає такі етапи: формування системи показників, що характеризують модернізаційний рівень сфери соціальних послуг; визначення рівнів розвитку регіону за такими складовими, як рівень модернізації економічної сфери, модернізаційний рівень демографічної складової та модернізаційний рівень зайнятості; визначення вагових коефіцієнтів для кожної групи показників та розрахунок інтегральних показників, ранжування регіонів; вибір критеріїв класифікації та групування регіонів відповідно до рівня модернізації сфери соціальних послуг; визначення регіональних особливостей відповідно до рівня модернізації надання соціальних послуг кожної групи регіонів, виявлення найважливіших проблем кожного регіону;

удосконалено:

– концептуальний підхід до модернізації системи надання соціальних послуг, який, на відміну від наявних, заснований на принципах децентралізації та субсидіарності, що передбачає перекладення частини повноважень, ресурсів та відповідальності за надання соціальних послуг з верхніх рівнів державного управління на більш низькі, забезпечуючи їх самостійне управління та виконання якнайближче до бенефіціарів. Такий підхід передбачає, що роль держави має бути скорочена до встановлення ключових пріоритетів, розробки політики стратегічного планування у цій сфері, мінімізуючи безпосередню участь у процесі надання соціальних послуг;

– наукові підходи до класифікації механізмів державного управління системою надання соціальних послуг, які, на відміну від наявних, дозволяють виокремити комплексний державний механізм управління відповідною системою надання послуг, а також окреслити його зміст, сутність та

взаємозв'язок його складових в контексті дотримання вимог та стандартів Європейського Союзу; підвищення раціональності кадрового забезпечення та ефективності використання бюджетних видатків на соціальні послуги шляхом підвищення престижу та соціальної захищеності професії соціального працівника;

– наукові підходи щодо дослідження європейських моделей до взаємодії між державою та неурядовими організаціями у сфері соціальних послуг (скандинавська, континентальна, англосаксонська та перехідна), які характеризуються унікальним набором особливостей, що впливають на роль і внесок неурядових організацій у наданні соціальних послуг та механізми фінансування цих послуг з державного бюджету;

набуло подальшого розвитку:

– понятійно-категоріальний апарат теорії державного управління, а саме уточнено дефініцію «соціальна послуга», яка передбачає широкий спектр заходів, які виконуються спільно державними структурами, окремими особами та недержавними установами, що спрямовані на допомогу людям у складних обставинах, маючи за мету сприяти їх поверненню до активного і задовільного життя;

– напрями застосування ефективного інструменту суб'єктами механізмів державного управління системою надання соціальних послуг на різних рівнях діалогу представників влади та кооперативного управління установами державного та недержавного секторів: конструктивізм рівності та взаємовідносин сторін, зміцнення інституційної спроможності та забезпечення достатніх ресурсів державних інституцій. Представлені напрями вказують на необхідність подальшого розвитку та адаптації системи надання соціальних послуг в Україні, що зокрема включає підвищення рівня доступності та якості соціальних послуг, а також розробку ефективних механізмів для відповідності послуг потребам населення;

– структурування стратегічних напрямків удосконалення механізму державного управління системою надання соціальних послуг в Україні

згруповано в інституційний, фінансовий та кадровий, що мають забезпечити: рівні можливості бюджетного фінансування; розробку та прийняття нормативно-правових актів, що регулюють механізми державного управління соціальними послугами; підвищення ефективності витрачання бюджетних коштів на соціальні послуги; регулювання бюджетного законодавства щодо можливості спрямування бюджетних соціальних видатків недержавним організаціям, що надають соціальні послуги; запровадження системи оплати праці соціальних працівників, яка підвищить репутацію професії та посилить соціальну захищеність соціальних працівників залежно від складності та обсягу роботи, яку виконують соціальні працівники.

Практичні результати дисертаційної роботи І. М. Смирнова підтверджені відповідними довідками погоджувального характеру, що свідчать про впровадження наукових результатів:

- діяльність Головного управління Національної соціальної сервісної служби в Чернігівській області при підготовці навчально-методичних комплексів і навчальних програм підвищення рівня професійної компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з питань надання населенню державних послуг, зокрема в соціальній сфері, та дотримання європейських стандартів (довідка 22.03.2024р № 21/12-2024);

- практичну діяльність Гончарівської селищної ради в частині надання доступних соціальних послуг у територіальних громадах і підвищення їх фінансової самодостатності (довідка № 01-07/20 від 15.03.2024 р.).

В освітній процес Національного університету «Чернігівська політехніка», а саме в роботу кафедри менеджменту та адміністрування впроваджуються окремі теоретичні та науково-методичні положення дисертаційного дослідження при викладанні дисциплін «Управління соціально-гуманітарним розвитком України», «Регіональне управління та місцеве самоврядування», «Інституціональні засади публічного управління та

адміністрування», «Теорія, історія та методологія публічного управління» (15.03.2024 р. № 101/11-677).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Наукові розробки, висновки та пропозиції, що містяться в роботі, отримані автором особисто. Авторський внесок є результатом особистих досліджень і опубліковано в наукових виданнях. Сформульовані теоретико-методологічні засади та практичні рекомендації сформовані автором у результаті дослідження та використано наукові, нормативно-правові джерела, статистичні звіти.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дослідження, викладені в дисертації, оприлюднені на науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Юність науки – 2021: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства» (м. Чернігів, 25-26 березня 2021 р.); Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих вчених «Юність науки – 2022: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства» (м. Чернігів, 15-16 травня 2022 р.); Сучасна парадигма соціально-економічного розвитку України в умовах воєнного стану : XVIII Міжнародна науково-практична конференція (м. Чернігів, 25 жовтня 2022 р.); Науково-практичній конференції з міжнародною участю «Національна безпека України в умовах воєнного стану» (м. Чернігів, 06-08 березня 2024 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційної роботи опубліковано автором самостійно у 9 наукових працях, серед них: 3 статті у наукових фахових виданнях України, 2 статті в зарубіжних наукових періодичних виданнях, 4 праці апробаційного характеру. 3 них відповідають вимогам п. 11 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 – 8 публікацій. Загальний обсяг публікацій, що належить автору, становить 4,84 друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновку, списку використаних джерел (156 найменувань) та 5 додатків. Загальний обсяг рукопису дисертації становить 213 сторінок, з яких основний текст – 175 сторінок, список використаних джерел – 17 сторінок, додатки – 20 сторінок. Робота містить 25 таблиць і 40 рисунків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ

1.1. Сутність та класифікація соціальних послуг

У всьому світі соціальні послуги вважаються важливою функцією суспільства та механізмом, за допомогою якого уряди можуть вирішувати соціальні проблеми. Соціальні послуги визначаються як державні послуги, призначені для надання підтримки та допомоги особам, які стикаються з особливими проблемами, такими як фізичні чи розумові вади або відсутність грошей чи фінансової підтримки.

Соціальні явища, що відбуваються в суспільстві, відображають соціально-економічні та соціально-політичні процеси, що відбуваються в країні, а також рівень культурного і духовного розвитку. Існуючі соціальні потрясіння, до яких відноситься війна, революція, голод, економічний катаклізм – призводять до дитячого сирітства і підвищення бездоглядності, що завжди спонукає суспільство шукати шляхи захисту, освіти й оснащення знедолених дітей. Історія показує, що механізми здійснення цих операцій залежать від рівня розвитку суспільства і визначаються комплексом правових і світоглядних уявлень тієї чи іншої історичної доби, особливо щодо соціального статусу дітей у тому чи іншому регіоні. Тому в стародавніх суспільствах людей, які були «баластом», нездатними прогодувати себе, просто знищували.

Залежно від складу дітей, які мають право на підтримку, розвитку інституційно-правового забезпечення, заходів соціального захисту процес розвитку системи соціального захисту української сім'ї умовно можна поділити на сім етапів і обмежити певними періодами [32].

І етап. Етап Дохристиянський (VI ст. – кінець X ст.).

Впровадження вперше форм профілактики дитячої безпритульності та бездоглядності, які виникли далеко до утворення Київської Русі. Однією з

основних причин дитячої бездоглядності було сирітство через низьку тривалість життя населення, пов'язану з війнами та епідеміями, що викликало масове вбивство жінок і поховання їх разом із небіжчиком, що також спричиняло осиротіння дітей.

Практики, які забезпечують захист і соціальні блага сім'ям і громадам, відображаються в конкретних формах підтримки та взаємодопомоги. Сиротами опікувалися члени сімейної общини або вся громада. Іншою формою підтримки дітей-сиріт була громадська допомога, оскільки дитину переводили з хати в хату, щоб її прогодувати. Дитина також може бути призначена «публічним» батьком, який перебуває на утриманні [20].

II етап. Церковно-монастирський етап (кінець X ст. – XIII ст.)

Після прийняття християнства в Київській Русі розвиток системи опіки та виховання дітей-сиріт вийшов на новий рівень. Соціальний захист соціально незахищених дітей набуває більш чітких організаційних форм.

Основними джерелами соціальної підтримки в цей період були князі, церкви, парафії та монастирі.

З ініціативи князів і духовенства при церквах і монастирях створювалися притулки. Тому за наказом Ярослава Мудрого в Новгороді був створений притулок для сиріт, де виховувалися близько 300 хлопчиків.

Першим правовим документом у європейській правовій практиці, який виявляв турботу про жінок і матерів, є «Руська Правда». Безпосередній внесок у запобігання зростання сирітства внесли організації опіки матері. Термін «плач», який існував у Київській Русі й використовувався в «Руській Правді» у зв'язку з описом становища дітей-сиріт, означав надання послуг соціальної опіки та піклування про них [90].

Цей кодекс передбачав, що якщо вільний батько помре, а мати-рабиня помре, діти разом із матір'ю отримають свободу. Слід зазначити, що такі заходи, з одного боку, сприяли попередженню соціального сирітства (дитина здобула свободу разом з матір'ю), а з іншого – створювали необхідні умови для дитини та її виховання. Засвоєння соціального досвіду (здобуття свободи).

III етап. Церковно-громадський (XIV ст. – XVIII ст.).

У литовсько-польську добу, як і в Київській Русі, соціальна функція держави щодо захисту прав дітей залишалася на другому плані порівняно з функціями оборони чи підтримання правопорядку. Це в першу чергу проявилось через нормативні обмеження щодо опіки та охорони нерухомого майна та захисту майнових прав дітей. Примітною особливістю організації та реалізації соціальних функцій держави в цій сфері є її структурованість.

Не всі діти були під захистом держави, а тільки діти дворян. Серед численних положень законодавства Великого князівства Литовського про дітей не можна побачити нічого, що покладало б на державні установи обов'язки соціального захисту [87]. Певною мірою соціальну опіку над дітьми взяли на себе православні громадські товариства, тобто братства, що виникли у Львові, Луцьку та інших містах. На власні кошти відкривалися лікарні, школи та інші благодійні установи.

У селах весь тягар соціальної підтримки поклали на місцеву громаду. Громада несе відповідальність перед усіма своїми членами, особливо перед бідними, сиротами, жебраками та бродягами. У кожному великому селі був суддя-сирота, який через сирітську раду та опікунів розпоряджався долею своїх підопічних.

Вирішальну роль у виборі опікунів для дітей-сиріт відігравала родина. Але громадська думка була не менш важливою. Враховувався ступінь родинних стосунків дитини-сироти з опікуном, особистісні якості останнього, вік (старше за 25 років) та ділові особливості останнього. Головним критерієм було вміння вести домашнє господарство, бо від збереження та примноження спадщини залежить доля сироти. Якщо у сироти не було родичів і опікуна з чужих людей, майно, що залишилося від батьків, оцінювалося і продавалося громадою. Для отримання відсотків із виручених коштів призначався опікун, який доглядав за дитиною до її повноліття.

Кожна громада мала мати власну касу для бідних і сиріт (хоча на практиці це траплялося не часто). У разі потреби громада шукала кошти з

внутрішніх резервів (продаж власного майна, лісу, штрафи тощо) і зверталася за допомогою до церкви [29].

IV етап. Державна система опіки та утримання дітей (XVIII ст. – початок XIX ст.).

З XVII століття до другої половини XIX ст. у Російській імперії, до складу якої входили значні території України, активно формується державне управління, громадська та приватна опіка. Збільшується кількість нормативних актів, які стосуються особливої турботи про бідних. Початок цього процесу припав на правління Петра I, з ініціативи якого була суттєво змінена система захисту та підтримки бідних і нужденних. Зокрема, багато його указів були спрямовані на вирішення проблеми позашлюбних і бродячих дітей.

Оскільки суспільні норми того часу не визнавали народження дітей поза шлюбом, жінки вдавалися до вбивства або «кидання» дітей іншим, щоб уникнути критики. Народження дітей поза шлюбом було досить поширеним явищем у цей період, чому особливо сприяло створення та призов регулярних військ.

Державна охорона дітей знайшла відображення і в указі Катерини II 1781 р. про заснування приказів громадської охорони, що призвело до створення в кожній губернії приказів громадської охорони на чолі з губернаторами, сферу їхньої діяльності входив нагляд за: 1) народними школами; 2) будинками дитини; 3) лікарнями; 4) будинками або богадільнями для людей похилого віку; 5) спеціальним житлом для невиліковно хворих; 6) житлом для душевнохворих; 7) «робочим» житлом (в тому числі добровільним); 8) будинком «послуху» (включаючи примусову працю).

V етап. Земський (друга половина XIX ст. – 1917 р.).

З 1867 року питання влаштування дітей, які залишилися без піклування батьків, держава передала з Приказу громадської охорони до відання земської установи.

Серед усіх неповнолітніх під опікою земств найбільшу категорію (74 %) становили покинуті діти. Тому дуже актуальним питанням вважалося впровадження так званого соціального супроводу охоронців. Існує певна

послідовність планування догляду за такими дітьми. Знайдених дітей помістили в земську лікарню, де вони перебували, поки земство не знайшло порядну сім'ю, яка погодилася взяти дітей на виховання. Якщо малюка не хрестили (не було натільного хрестика), то таїнство Хрещення здійснювали в церкві в земській лікарні. Водночас свідоцтва про народження та хрещення дитини надіслали до адміністрації земств. Період опіки земської «неспокійної дитини» закінчувався, коли підлітку виповнювалося 14 років (у Полтавській губернії — 13 років).

У цей період намічаються певні напрями щодо створення системи роботи з профілактики дитячої бездоглядності. Тому хоча й існували дитячі заклади, такі як «безкоштовні дитячі центри», «денні центри» та дитячі центри для дітей із батьками, у них не було іншого вибору, як залишатися вдома самим через виробничі чи інші обставини.

Наприклад, завдяки організаційній діяльності та коштам родин Терещенко і Харитоненко виховання дітей-сиріт активно займалися приватні меценати, у Глухові та Сумах створено притулки, Амалія Ушинська заснувала притулок для дівчаток у селі Змітневе Сосницького району.

Благодійні організації також активно займалися підтримкою дітей. Наприклад, у 1913 році в Києві діяло 86 організацій і товариств різного роду, 47 з яких надавали допомогу найбіднішим верствам населення, людям похилого віку та дітям, 15 – тим, хто потребував особливої допомоги, 24 – студентам і дітям [105]. Загалом в Україні до 1917 року існувало кілька державних установ, які опікувалися дітьми. Найважливішими з них були Київське товариство сільськогосподарських колоній і ремісничих притулків, Чернігівське опікунське товариство, Харківське товариство соціального піклування та Київське лікарняне товариство. Ці товариства утримували 99 притулків.

Таким чином, на початку ХХ століття допомога знедоленим дітям розроблялася і впроваджувалася на різних рівнях: індивідуальному, церковному, громадському та державному (земському).

VI етап. Комуністичний (1917–1991 рр.).

У цей період держава стала вирішальним гравцем у соціальному захисті, відкинувши всіх інших партнерів у цій справі, включаючи церкву, громадські установи та благодійні організації. До січня 1918 року всі попередні установи для бідних, у тому числі й для дітей, були знищені. Замість скасованого Народного комісаріату народного добробуту були створені нові відомства для допомоги нужденним (наприклад, Відділ охорони дитинства, Відділ опіки над неповнолітніми).

Перша світова війна (1914-1918 рр.), громадянська війна в Росії та збройний напад на УНР більшовицького режиму в Москві призвели до того, що мільйони дітей залишилися сиротами, багато з яких були змушені покинути домівки та потрапити до дитячих будинків. Тому подолання дитячої безпритульності та бездоглядності стало однією з найсерйозніших проблем двох десятиліть ХХ століття [90, с. 186]. Дослідники називають цей період першою великою хвилею дитячої безпритульності (1910 р. – 2,5 млн; 1921 р. – до 4,5 млн). Така ситуація зумовила необхідність створення системи захисту дітей, що включала законодавство про охорону дитинства, державні та громадські інституції для боротьби з дитячою безпритульністю, мережу прийомних сімей для безпритульних дітей та різні види соціальної підтримки дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. Це заклало підвалини для функціонування роботи з профілактики безпритульності дітей у наступний період історичного розвитку. Закон встановлює відповідальність за жебракування дітей, створення загрози для життя дітей та сексуальну експлуатацію дітей.

Безпритульність була дуже поширена, і дітей терміново поміщали в сиротинці як надзвичайний захід національного масштабу. Крім того, для захисту знедолених дітей використовувалися індивідуальні та групові спонсорські програми. Іншою поширеною формою підтримки дітей є Тиждень захисту дітей та День голодуючих дітей.

Зменшенню масової дитячої безпритульності сприяло розширення системи захисту та опіки, соціального управління дітьми, відкриття дитячих садків для безробітних, розвиток дитячих майданчиків та ясел, забезпечення зайнятості дітей. Державними установами, радгоспами, сільськими кооперативами та підприємствами здійснювалися практичні заходи у сфері роботи з молоддю, охорони здоров'я дітей, запровадження загальної початкової освіти, організації позашкільної освіти для дітей та підлітків.

Важливим аспектом проведення досліджень з питань, пов'язаних з наданням соціальних послуг, є визначення шляхів вирішення виявлених проблем з урахуванням історичних передумов та формування національної політики на основі отриманого досвіду. Іншими словами, вивчення відповідного історичного досвіду є необхідним для розвитку та функціонування ефективних систем надання соціальних послуг та державних структур, які керують цими послугами.

В умовах переходу України від командно-адміністративної до ринкової економіки проблема надання соціальних послуг стає дедалі більш серйозною. Відповідно до потреб часу та реалій сучасного розвитку, до функцій держави входить забезпечення різноманітних соціальних гарантій та вирішення проблем, пов'язаних з рівнем життя населення. Попри значні зміни в економічній, політичній та інших сферах життя українського суспільства, це має вплив на соціальний захист населення, що було природною рисою радянської моделі соціального забезпечення. До них належать бюрократія, надмірна фрагментація, монополізація надання соціальних послуг та повна приватизація системи. Іншими словами, сучасна система соціального захисту в Україні продовжує працювати за "радянськими принципами", заснованими на різноманітних пільгах і соціальних виплатах, які замінили адекватний рівень заробітної плати та матеріального забезпечення радянських часів.

Про те, що система соціального захисту країни є анахронізмом радянської моделі, свідчить той факт, що 15 мільйонів бенефіціарів у близько

120 категоріях отримують пільги та виплати відповідно до 58 законів та понад 120 підзаконних актів.

Говорячи про те, що сучасна система надання соціальних послуг в Україні продовжує функціонувати в "радянському" стилі, можна констатувати наступне. У зв'язку з цим важливим є аналіз найважливіших передумов формування сучасної системи соціальних послуг, а також питання перегляду та вивчення подій і змін у моделі адміністративного управління та соціального забезпечення в радянський період історії України.

На початку 1990-х років в Україні почали активно створюватися різні національні соціальні служби з метою надання соціальних послуг соціально вразливим групам населення. Так, були створені місцеві центри для людей похилого віку та інвалідів, соціальні служби для молоді та соціальні служби в різних автономних областях (адміністративних районах). Слід зазначити, що такі соціальні організації продовжують діяти в Україні й сьогодні.

У 1990-х роках в українському суспільстві почали активно створюватися недержавні інституції соціального захисту, зросла філантропічна та волонтерська діяльність. Розвивалися громадські організації та організації взаємодопомоги, відкривалися клуби та дитячі садки, особливо для дітей-інвалідів та їхніх батьків, психічно хворих та наркозалежних [73].

Система соціального забезпечення в СРСР не була досконалою, і, попри охоплення широких верств населення та забезпечення мінімального рівня соціального захисту, встановленого державою, рівень соціальної захищеності радянського населення залишався загалом низьким. Основною причиною цього була патріархальна модель соціального захисту, створена державою.

На початку дисертаційного дослідження необхідно розглянути питання проведення більш ретельного аналізу поняття «соціальна послуга», яке є однією з основних тем дослідження. Проаналізуємо етимологію виразу «соціальний добробут», який є ядром цього дослідження. Передусім для правильного розуміння терміну «соціальний» має сенс проаналізувати його більш детально. З Великого тлумачного словника сучасної української мови [12] це слово

визначається як «пов'язаний із життям і взаєминами членів суспільства» або «породжений умовами суспільного життя, певним середовищем, порядком».

У контексті дисертаційної роботи актуальним є дослідження терміну «соціальна послуга», запропонований В. А. Скуратівським та В. П. Трощинським [35], який у широкому розумінні позначає соціальну підсистему суспільства та процеси, що відбуваються в ньому. У вузькому сенсі, "сукупність характеристик індивідів, які взаємодіють як члени різних груп, за допомогою яких (характеристики) формуються, розподіляються та перерозподіляються внаслідок динаміки стану та змін у характері взаємодії та пов'язаних відносин". Тобто під «соціальним» у вузькому значенні розуміється та сторона суспільства, яка визначає положення особистості в соціальній структурі суспільства, відносини між соціальними групами, відносини між людьми, представниками різних верств населення, нації, трудового колективу, професійно-кваліфікаційні та інші соціальні групи.

Варто зазначити, що в Україні тривалий час, ще з радянських часів, виробничий процес у соціальній сфері та надання соціальних послуг розглядалися як похідні від базових складових економіки, в основі яких лежить процес матеріального виробництва. Економісти розглядають соціальну сферу як частину економіки, яка передусім пов'язана з кінцевими потребами індивідів, сімей, соціальних груп і суспільства загалом, задоволенням соціальних потреб та споживанням товарів і послуг. Вони розглядають соціальну сферу як сектор економіки, пов'язують її природу з соціальними витратами та оцінюють її через економічні показники. Однак сучасні економісти дедалі частіше пов'язують процес економічного розвитку постіндустріальних суспільств - "економіку знань" - із соціальними факторами. Вони визнають потреби індивідів і груп як важливий елемент у структурі соціальної сфери. Тому ступінь задоволення потреб людини в благах, необхідних для активної життєдіяльності, у тому числі в соціальних послугах, свідчить про рівень розвитку соціальної сфери.

Функціонування соціальної сфери та надання соціальних послуг реалізується через діяльність установ соціальної інфраструктури. Іншими

словами, інфраструктура – це сукупність стійких галузей і видів діяльності, які створюють умови для задоволення потреб людини, однією з яких є соціальні послуги. Заклади та підприємства соціальної інфраструктури (соціальні, медичні, освітні, побутові тощо) забезпечують взаємодію соціальних суб'єктів з матеріальним середовищем з метою раціональної організації життєдіяльності людей. З цього погляду соціальну сферу можна розглядати як важливу сферу суспільної діяльності, спрямовану на забезпечення соціального захисту та соціального забезпечення індивідів [43].

Термін «послуга» тлумачиться як дія, що виконується для задоволення чийось потреб, дія, яка надає переваги та підтримку іншій особі, або діяльність підприємств, організацій та окремих осіб [21]. В Економічній енциклопедії [12] поняття «послуга» трактується як особлива споживча вартість трудового процесу і виражається як корисний ефект, що задовольняє потреби особистості, колективу, суспільства.

Іншими словами, отримання послуги пов'язане з процесом створення послуги. Це діяльність не пов'язана зі змінами і перетвореннями матеріальних форм, природних сил і має нематеріальний предметний характер. Характерною особливістю послуги є те, що більшу частину неможливо накопичувати, зберігати та транспортувати. Тобто послуги є об'єктами споживання індивідами та соціальними класами, але, на відміну від товарів, фінансів та інших видів капіталу, їх неможливо виміряти чи накопичити.

Розрізняють індивідуальні послуги, які задовольняють індивідуальні потреби (культурні та сімейні послуги, освіта, охорона здоров'я), та колективні послуги, які задовольняють як колективні, так і суспільні потреби (соціальний захист, соціальне забезпечення тощо). Крім того, до неринкових послуг, що надаються державою та некомерційними організаціями безкоштовно або на пільгових умовах, спрямованих на задоволення індивідуальних та колективних потреб, належать і соціальні послуги.

У контексті дослідження державного механізму управління системою надання соціальних послуг В. М. Сороко пропонує через призму державного

управління розуміти «результати безпосередньої взаємодії між виконавцями послуг і споживачами, тобто результати діяльності виконавців послуг із задоволення потреб споживачів» [90]. Саме на визначенні поняття «послуга» зупинимося і звернемося до аналізу підходів до тлумачення терміну «соціальні послуги», починаючи з наукової літератури (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Систематизація поняття «соціальна послуга»

Автор	Трактування
Енциклопедії «Державне управління» [68]	Соціальні послуги – це соціальні послуги, соціальна робота та всі послуги, що надаються як державними, так і приватними організаціями з метою надання підтримки бідним, пораненим або вразливим особам чи групам осіб.
Белевцова Я. С. [6]	Соціальна послуга спрямована на задоволення основних соціальних потреб особи, попередження та подолання складних життєвих обставин, які особа не може подолати самостійно, покращення або відтворення життєдіяльності особи, сприяння соціальній адаптації, сприяння реінтеграції в суспільство.
Гафарова К. Е. [27]	Соціальні послуги – це специфічні соціальні споживчі цінності, які задовольняють потреби людини соціального характеру шляхом корисних впливів у нематеріальних формах, що здійснюються безкоштовно або на комерційній основі на національному та наднаціональному рівнях.
Черниш О. І. [142]	Соціальні послуги – це економічні відносини, що виникають між тими, хто їх надає та отримує. Задоволення соціальних потреб за допомогою таких послуг покращує якість життя як окремих бенефіціарів, так і суспільства загалом.
Литвиненко В. М. [100]	Соціальна послуга надається відповідними суб'єктами (соціальними установами та фізичними особами різних форм власності та залежності), уповноваженими законом на відновлення нормальної життєдіяльності осіб, які зазнали негативного впливу складних життєвих умов, шляхом усунення або пом'якшення таких наслідків. діяльність, що відновлює життя.
Кривоконь Н. І. [97]	Соціальна послуга – це діяльність, яка задовольняє соціальні та психосоціальні потреби окремих осіб або груп, покращує складні життєві обставини, заохочує до самопідготовки та набуття нового досвіду.

Джерело: сформовано автором на основі [6, 27, 68, 97, 100, 142]

Якщо розглянути наведені вище визначення разом, можна дійти висновку, що "соціальні послуги" інтерпретуються і розуміються по-різному, особливо в науковій сфері.

Науковці розглядають це поняття через призму цінностей соціальної послуги та досліджують характер її просування на ринку.

Державне управління зосереджується на організації надання та оцінки важливих параметрів соціальних послуг, таких як якість та ефективність, а також на забезпеченні відповідного професійного рівня підготовки соціальних працівників, які є надавачами цих послуг.

Враховуючи результати наведеного термінологічного аналізу та визначені цілі та завдання дослідження, пропонується розглядати соціальні послуги відповідно до цієї концепції як сукупність заходів, які спільно формуються та реалізуються органами державної влади, особами та установами. Державні заходи, спрямовані на полегшення або подолання важких життєвих і соціальних ситуацій для окремих осіб або груп і надання їм можливості повернутися до повноцінної життєдіяльності. Соціальні послуги у вузькому розумінні – це діяльність органів державної влади, відповідних уповноважених державних органів та форм недержавної власності, що здійснюють надання таких послуг.

Варто зазначити, що соціальна допомога є визначеним терміном в українському законодавстві. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про соціальні послуги» [121]:

«Соціальний захист – це комплекс заходів, який спрямований на підтримку осіб та окремих соціальних груп, які опинилися у складних життєвих обставинах і не можуть самостійно їх подолати та вирішувати свої життєві проблеми».

Складні життєві обставини – ситуації, що виникають через інвалідність, вік, стан здоров'я, соціальний статус, спосіб життя чи побуту і призводять до часткової або повної втрати особою здатності або можливості (набутої чи ні) діяти самостійно та незалежно).

Термін «важкі умови життя», який означає зміни та ризики сучасного суспільства (безробіття, хвороба, нещасний випадок, непрацездатність через

старість, вагітність, втрата постійного джерела доходу через бідність, догляд за дітьми, смерть голови домашнє господарство тощо). У нинішній ситуації масштаби впливу на населення розширюються. Загалом соціальні ризики принципово зумовлені соціально-економічними умовами, виникають внаслідок конкретних подій, мають постійний і передбачуваний характер і тому, як правило, певною мірою залежать від поведінки індивідів. Громадяни мають право на отримання соціальної допомоги. Тобто соціальні ризики можуть і призводять до появи нових соціально незахищених груп населення, які потребують надання соціальних послуг.

Відповідно до статті 5 Закону [121] процес надання соціальних послуг здійснюється в таких формах:

1) матеріальна допомога, яка надається у вигляді грошової або натуральної допомоги (харчові продукти, засоби особистої гігієни, засоби догляду за дітьми, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності, паливо, технічна та матеріальна допомога) особам, які опинилися у складних життєвих обставинах, незадовільних житлових умовах та на оздоровлення, яким потрібна допомога;

2) соціальні послуги, що надаються: залежно від місця проживання особи (вдома); у стаціонарних закладах; в реабілітаційних установах і закладах; у дитячих закладах; в установах тимчасового або постійного перебування; регіональні центри надання соціальних послуг; інші організації соціальної підтримки (догляду).

Надання соціальних послуг – це комплекс соціальних заходів, що забезпечують вирішення життєвих проблем, які окремі соціальні групи населення (користувачі відповідних послуг) не можуть подолати самотійно. Державні послуги включають послуги, які надають соціальні послуги окремим особам для полегшення їхніх життєвих ситуацій. Процес надання соціальних послуг є важливою складовою системи соціального забезпечення.

У межах дисертаційного дослідження можна запропонувати таку класифікацію соціальних послуг (рис. 1.1).

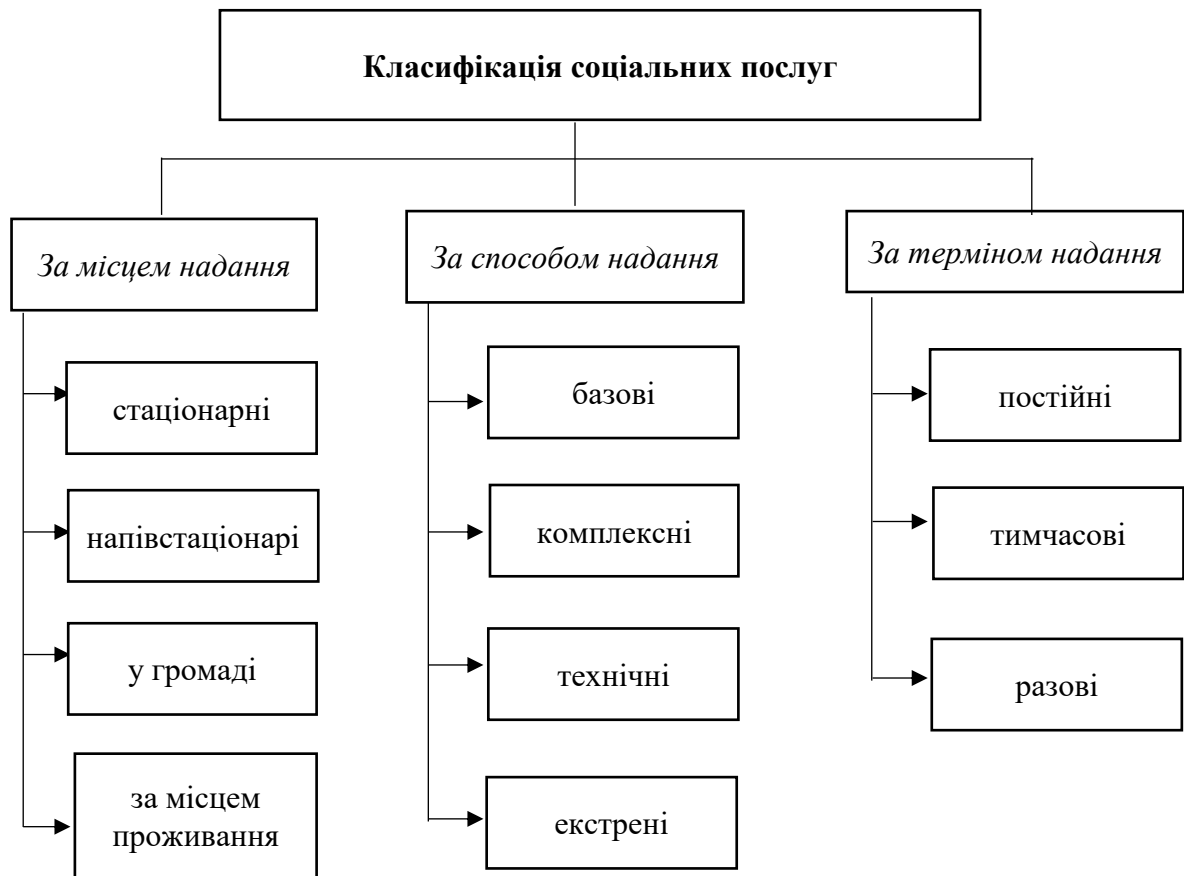

Рис. 1.1. Класифікація соціальних послуг

Джерело: розроблено автором.

Соціальні служби за місцем надання:

- стаціонарні – соціальні послуги, які надаються на постійні або тимчасовій основі (на строк, який визначено в договорі про надання соціальних послуг) або 5 днів на тиждень залежно від умов цілодобового перебування отримувача соціальних послуг; надається житло стаціонарним отримувачам соціальних послуг;

- напівстаціонарні соціальні послуги, які надаються отримувачам у приміщенні суб'єкта соціальної послуги, у тому числі умови ночівлі (розміщення) суб'єкта соціальної послуги, де є місце для прийому осіб у певний час або одноденне перебування;

- у громаді – соціальні послуги, які надаються за місцем безпосереднього перебування громадянина, зокрема це може бути прямо на вулиці;

- за місцем проживання – соціальні послуги, які надаються в місце проживання пільговика (за місцем його реєстрації);

- базові – це ті послуги, що забезпечують надання постійної чи систематичної комплексної підтримки (надання інформації, консультації, посередництво, надання притулку, представництво інтересів тощо);

- комплексні – послуги, що забезпечують постійний або систематичний комплексний супровід (догляд, прийомна сім'я, соціальний супровід/спонсорство, кризова інтервенція, підтримка, реабілітація, соціальна адаптація, соціальна інтеграція та реінтеграція, соціальна реабілітація тощо);

- технічні соціальні послуги – це послуги суб'єктам, які мають необхідність отримання натуральної допомоги (продукти харчування, засоби особистої гігієни, догляду за дітьми, одяг, взуття та інші предмети першої необхідності), транспортні послуги, сурдопереклад, довгий жестовий переклад тощо;

- екстрені (термінові) – соціальні послуги, що надаються терміново (протягом 24 годин) пільговикам у ситуаціях, що загрожують життю та здоров'ю тощо.

За періодом надання соціальні послуги класифікуються:

- постійні – послуги, які надаються не рідше одного разу на місяць протягом більше ніж один рік;

- тимчасові – послуги, які надаються не рідше одного разу на місяць до одного року;

- одноразові – соціальні послуги одноразового характеру.

Підсумовуючи вищевказане, слід зазначити, що сьогодні в Україні немає єдиного загальноприйнятого науковцями підходу до класифікації соціальних послуг. Розглядаючи це питання ширше, національні законодавчі бази, теорія і практика державного управління визначають публічну сферу та місце в ній соціальних послуг. Така ситуація суттєво ускладнює процес проведення відповідних теоретичних розробок і потребує наукового пошуку вирішення цих суперечностей.

Найбільш актуальними соціальними послугами в Україні сьогодні є:

- працевлаштування (пошук роботи, надання інформації щодо наявних вакансій та консультацій з питань працевлаштування, професійної підготовки, перепідготовки та підвищення існуючої кваліфікації, оформлення статусу безробітного);
- психологічна допомога (для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, опікунів, піклувальників, усиновителів та усиновителів, малозабезпечених сімей, дітей-інвалідів із раннього віку, дітей-інвалідів тощо);
- соціально-побутове обслуговування; інформаційні послуги тощо.

Відповідно до класифікації в законодавстві, сьогодні категорії індивідів і соціальних груп дуже чіткі. Відповідно до статті 1 Закону України «Про соціальні послуги» [121] необхідно поширити на тих, хто опинився у складних життєвих обставинах і не може її самостійно подолати.

У межах цього дослідження:

- під *отримувачем соціальної послуги* розуміється особа, яка потребує соціальних послуг або отримує такі послуги у зв'язку з тим, що не може їх подолати самостійно у зв'язку зі складними життєвими обставинами, пов'язаними із соціальним становищем;

- *суб'єктами, що надають соціальні послуги*, є підприємства, установи, організації та об'єкти незалежно від форм господарювання та власності, фізичні особи, які відповідають критеріям суб'єктів надання соціальних послуг, підприємці та фізичні особи, які надають соціальні послуги;

- *надавачі соціальних послуг* – це спеціалісти системи надання соціальних послуг, соціальні працівники або мультидисциплінарні команди, які безпосередньо здійснюють діяльність, що становить зміст соціальних послуг.

Суб'єкти, які забезпечують реалізацію соціальної політики, включають процеси надання соціальних послуг, які широко використовується в науковій термінології. Соціальні служби – це уповноважені державні, громадські, інші соціальні організації, установи, які здійснюють усі види соціальної діяльності,

спрямованої на надання допомоги незахищеним верствам населення для подолання або полегшення скрутного становища [28]. Іншими словами, соціальні служби мають ширшу сферу діяльності, ніж суб'єкти, які надають соціальні послуги. Категорія «соціальні послуги» охоплює, крім переліку установ, що забезпечують надання соціальних послуг (державна влада, територіальні громади, громадськість, суб'єкти господарювання), міністерства, відомства, департаменти, структурні підрозділи, органи місцевого самоврядування, які займаються реалізацією соціальної політики.

Аналізуючи соціальні послуги цієї підкатегорії, варто зазначити, що організація їх надання значною мірою визначається соціальною політикою. У науковій літературі це розуміється як сукупність заходів, які охоплюють різні сфери соціальної сфери суспільства і здійснюються державними та громадськими організаціями з метою підвищення добробуту та забезпечення соціального захисту різних верств населення. Також її можна розглядати як систему управлінських, регулятивних, саморегулятивних методів і форм діяльності суб'єкта, сукупність принципів, рішень, дій, втілених у соціальних програмах, які спрямовані на задоволення суспільних потреб і збалансування інтересів людей і соціальних груп, вирішення соціальних завдань, формування соціальних цінностей.

Соціальна державна політика визначає процес надання соціальних послуг в державі. Соціальні послуги є невід'ємною частиною державної соціальної політики, а метою їх надання є допомога у вирішенні соціальних проблем, що виникають у суспільстві. Для вирішення проблем, які окремі особи та соціальні групи не можуть самостійно подолати через важкі умови життя, держава розробляє та реалізує соціальну політику й відповідні заходи підтримки. Тобто держава фінансує надання соціальних послуг, забезпечує ресурсами, надає вільний доступ до цих ресурсів та використовує інші механізми державного управління для виконання своїх зобов'язань щодо соціальних послуг.

В Україні діє широка система державних установ для забезпечення процесу якісного надання соціальних послуг та підвищення соціального благополуччя сімей. У сфері соціальної роботи та реалізації соціальної політики працюють різноманітні державні та неурядові організації та установи [19]. Вони поділяються на п'ять інституційних рівнів на основі функціональних обов'язків.

1. Рівень формування політики та планування (визначає обсяг інших соціальних послуг):

- Верховна Рада України (здійснює законодавчі функції, визначає засади політики, затверджує загальнодержавні програми соціально-економічного розвитку, затверджує державний бюджет, прав людини та громадянина);

- місцеві органи державної влади (визначення економічного, соціального та культурного розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці, встановлення місцевих податків і зборів, затвердження місцевого бюджету);

- Кабінет Міністрів України (фактична реалізація державної політики, виконання Конституції та законів, розробка, розроблення та реалізація загальнодержавних програм, у тому числі соціально-економічного розвитку, керівництво та координація роботи міністерств та інших органів виконавчої влади).

2. Рівень реалізації політики в окремих сферах і напрямках або при виконанні спеціальних доручень (створення організаційних механізмів реалізації політики, виконання адміністративно-розпорядчих функцій):

- міністерство (центральний орган влади, що реалізує політику в суміжних сферах, бере участь у розробленні державної програми розвитку економіки та суспільства України, Державного бюджету України, затверджує та впроваджує стандарти, норми і стандарти галузі, межі їхніх повноважень, визначені законодавством та в межах функцій управління майном підприємств міністерства);

3. Рівень реалізації політики, що стосується певних проблем і груп населення, вони формують систему обслуговування, керують цією системою, здійснюють методичну підтримку її функціонування, працюють з різними проблемами, але не окремими особами.

4. Рівень послуг, які безпосередньо працюють з клієнтами (центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, лікарні, регіональні центри соціальних служб (надають соціальні послуги) тощо).

5. Рівень обслуговування, який вирішує проблеми на основі індивідуальних запитів. На цьому рівні діють інформаційно-консультаційні служби та відділи, які визначають суть проблеми та направляють клієнтів до відповідних служб та спеціалістів [73].

Нині в Україні діє понад 20 тисяч громадських та інших недержавних організацій, які декларують надання тих чи інших соціальних послуг або принаймні залученість до соціальної сфери. Це можуть бути міжнародні (Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, Дитячий фонд ООН тощо, які мають представництва в Україні), національні (Українське товариство глухих, Союз інвалідів та багато інших), регіональні, обласні чи міжобласні організації, або організації, що працюють у межах міста чи навіть певного району міста.

За формою недержавні організації, що діють у соціальній сфері і можуть надавати соціальні послуги можуть бути зареєстровані як:

- громадські організації;
- благодійні організації або благодійні фонди;
- релігійні організації (які можуть утримувати соціальні служби, впроваджувати соціальні програми тощо);
- приватні організації/неприбуткові організації (приватні школи, спеціалізовані товариства, наприклад, реабілітаційні майстерні тощо).

До громадських організацій можна віднести підприємницькі структури та підприємства, які реалізують соціальні програми для сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Фахівці соціальних служб, які надають соціальні послуги, повинні добре знати, які організації діють у районі, місті, області та на яку допомогу можна від них розраховувати. Якщо державні соціальні служби мають єдині (однакові в усіх регіонах) критерії надання соціальних послуг чи іншої підтримки клієнтам, то громадські організації надають соціальну допомогу в межах своїх можливостей та за самостійно визначеними критеріями. Вони можуть співпрацювати з державними органами та виконувати замовлення щодо надання послуг представникам незахищених верств суспільства та отримувати відповідну компенсацію.

Напрямок соціальної політики включає соціальний захист населення та соціальне обслуговування. У межах останнього здійснюється державна та громадська діяльність із соціального захисту, взаємодія яких між собою забезпечує надання соціальних послуг.

Розберемо поняття соціального забезпечення. Варто зазначити, що на сьогодні в законодавстві України відсутнє законодавче визначення понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення», а також немає єдиного закону, який би регулював усі аспекти цих категорій. Соціальне забезпечення – це система державної підтримки громадян, які з поважних соціальних причин не мають самостійного джерела засобів до існування у вигляді заробітної плати або отримують її, недостатню для забезпечення життєвих потреб. Категорії громадян, які мають право на соціальне страхування, визначаються чинним законодавством:

- особи, які ще не досягли повноліття (діти та підлітки віком від 14 до 16 років, особи пенсійного віку);

- особи, які за станом здоров'я не можуть повноцінно брати участь у суспільному виробництві (мають фізичні чи розумові вади або тимчасово непрацездатні);

- особи, які виконують сімейні функції, не сумісні з обов'язками по вагітності та догляду за дітьми (догляд за неповнолітніми, інвалідами, людьми похилого віку).

Система соціального захисту дозволяє громадянам реалізувати конституційне право на отримання матеріальної допомоги, у випадку старості, хвороби, повної або часткової втрати працездатності особи, втрати годувальника тощо. Ці системи включають: пенсійне забезпечення, допомогу працівникам у випадку тимчасової непрацездатності, вагітності тощо, допомогу самотнім матерям і малозабезпеченим сім'ям [118].

На думку автора, правильним є підхід до співвідношення цих понять, запропонований Н. В. Шульгою [176]. Суть зазначеного полягає в тому, що воно є способом перерозподілу національного доходу з метою забезпечення певного рівня життя кожного індивіда в ситуаціях соціального ризику. Соціальне забезпечення - це система заходів матеріальної підтримки, що вживаються державою з метою компенсації, пом'якшення та запобігання несприятливим наслідкам соціальних ризиків для осіб, які через незалежні від них обставини не мають достатніх засобів до існування.

Таким чином, зв'язок між соціальним забезпеченням та соціальними послугами є дещо нечітким. Це пояснюється тим, що перше спрямоване, насамперед, на надання матеріальної та фінансової підтримки певним категоріям осіб, тоді як другі, навпаки, зосереджені на нематеріальній та нефінансовій підтримці. Ця форма підтримки реалізується через надання таких послуг. Тепер проаналізуємо та порівняємо поняття "соціальне забезпечення" та "соціальний захист".

Найбільш прийнятним у цьому дослідженні є тлумачення, що соціальне забезпечення - це діяльність держави з надання фінансової підтримки людям з інвалідністю, які наражаються на соціальні ризики на ринку праці та зазнають втрат внаслідок цього. Вони не в змозі фінансово утримувати себе та своїх утриманців через брак здоров'я та/або засобів до існування [192].

Результати проведеного аналізу дають підстави стверджувати, що соціальні послуги є невід'ємною частиною системи соціальних послуг та соціального захисту.

1.2. Система надання соціальних послуг та механізми державного управління з її функціонуванням

Нормативно-правове поле в деяких країнах визначає систему взаємодії між державними та приватними соціальними службами. Інший аспект політико-правового регулювання соціальної сфери, особливо за межами країни, спрямований на підтримку приватних організацій у наданні соціальних послуг у спільноті, сприяння розвитку підприємницьких ініціатив у соціальній сфері та створенню "моделей соціальної практики".

Регулювання соціальної роботи може бути прямим або опосередкованим. Воно охоплює діяльність соціальних працівників, права користувачів різних соціальних послуг і різні аспекти управління соціальним сектором.

Україна має ключові закони, що регулюють відносини в соціальній сфері, серед яких: «Про основи соціального захисту інвалідів в Україні», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про основні принципи соціального захисту ветеранів праці та інших людей похилого віку», «Про зайнятість населення», «Про підвищення соціального статусу та розвиток української молоді», «Профілактика синдрому набутого імунodefіциту (СНІД)», «Соціальний захист населення», «Про психіатричне лікування», а також законодавство у сфері праці та інші нормативні акти.

Також важливою складовою правової основи є різноманітні нормативно-правові акти нижчого рівня, такі як «Типове положення про центри соціального захисту та соціальної допомоги», які затверджуються указом Президента України або постановою Кабінету Міністрів України. Ці акти визначають порядок діяльності окремих соціальних установ, включаючи й «Типове положення про центри соціальної допомоги молоді, пенсіонерам та саодиноким непрацездатним громадянам».

Загальнодержавні програми, що є важливою складовою соціальної політики та документації соціальних послуг, мають за мету визначення пріоритетів у вирішенні соціальних проблем конкретних соціальних груп. Серед таких програм можна відзначити Загальнодержавну програму забезпечення профілактики ВІЛ-інфекції/СНІДу та Національну програму "Українські діти".

Початковим правовим документом, що стосується питань соціальної роботи, був Закон України «Про соціальні послуги». Цей Закон визначав принципи та різноманітні форми роботи зі специфічною аудиторією. Він уточнював поняття «обслуговування», «підтримка», «реабілітація», розширював зміст поняття «профілактика» у рамках теорії соціальної роботи та впроваджував поняття «соціальна інспекція» у практичні аспекти.

Соціальне обслуговування – це праця, спрямована на задоволення потреб, що виникають у процесі життєдіяльності, і на забезпечення гармонійного та всебічного розвитку дітей та підлітків через надання різноманітних соціальних послуг та соціальний супровід.

Соціальний супровід – це діяльність, яка має на меті надання соціальної опіки, підтримки та шефства над дітьми та підлітками, які перебувають у вразливому стані, з метою подолання життєвих труднощів та підвищення їхнього соціального статусу.

Соціальна профілактика – спрямована на запобігання аморальних, протиправних та інших антигромадських проявів серед дітей та молоді, а також на виявлення та уникнення негативних наслідків для їхнього життя та здоров'я.

Соціальна реабілітація – це робота, спрямована на відновлення морального, психічного та фізичного стану дітей і підлітків, їхньої соціальної активності та дотримання загальноновизнаних суспільних правил і норм поведінки.

Соціальне інспектування – це нагляд, аналіз, розслідування та контроль за реалізацією соціальних програм і проєктів, а також за умовами життя, моральним, психічним і фізичним станом дітей і підлітків. Це також означає розуміння системи заходів щодо забезпечення їхніх прав, свобод і належного захисту [4].

У Законі України "Про соціальні послуги" від 19 червня 2003 року [121] описано структуру сфери надання та управління соціальними послугами, а також визначені права та обов'язки споживачів соціальних послуг та працівників, які їх надають. Згідно з цим Законом, громадяни мають такі права при отриманні соціальних послуг:

- очікувати шанобливого та гуманного ставлення від працівників установ, що надають соціальні послуги;
- мати можливість вільного вибору установ і приміщень, а також форм надання соціальних послуг;
- отримувати відомості про свої права, обов'язки та умови отримання соціальних послуг;
- давати згоду на отримання соціальних послуг та допомогу;
- мати право відмовитися від отримання соціальних послуг.

Згідно зі статтею 12 цього закону, сфера надання соціальних послуг складається з державного та недержавного секторів. Державний сектор включає організації, що надають соціальні послуги, які перебувають у державній власності та управляються центрами соціального захисту. Недержавний сектор включає громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, що займаються наданням соціальних послуг. Таким чином, суб'єктами надання соціальних послуг можуть бути різні організації та фізичні особи, незалежно від їх форми власності та господарювання. Управління недержавним сектором здійснюється відповідно до встановленого законодавством порядку. Також можна відрізнити заклади, що надають соціальні послуги та підпорядковані місцевому самоврядуванню, від громадського сектору, до якого входять заклади спільної власності.

Суб'єкти, які надають соціальні послуги, розподіляються за такими напрямами:

- Державний сектор включає заклади, що надають соціальні послуги та перебувають у державній власності, підпорядковані центрам соціального захисту.

- Комунальний сектор охоплює органи та установи, що надають соціальні послуги та перебувають у комунальній власності. Вони підпорядковані місцевим органам самоврядування та мають повноваження створювати та управляти такими органами та установами.

- Недержавний сектор включає громадські, благодійні, релігійні організації та фізичні особи, які займаються наданням соціальних послуг. Управління недержавним сектором здійснюється відповідно до законодавства та відповідних нормативних актів.

До державних та громадських організацій та установ належать:

- Центри обслуговування пенсіонерів та одиноких непрацездатних громадян.

- Центри соціальної підтримки молоді.

- Центри зайнятості.

- Центри професійної, медичної та соціальної реабілітації осіб з інвалідністю.

- Притулки для неповнолітніх.

- Центри соціально-психологічної реабілітації неповнолітніх.

- Центри обліку бездомних.

- Соціальні готелі.

- Центри соціальної адаптації.

Держава виступає ключовим суб'єктом державного управління системою надання соціальних послуг та виконує координуючу та організаторську роль у регулюванні суспільних відносин та процесів у цій системі. Порівняно з недержавними установами, держава має широкі повноваження у цій сфері, що реалізуються відповідними органами державної влади через державне управління. Для забезпечення соціальних послуг, пов'язаних з виконанням соціальних функцій, держава використовує різноманітні національні

механізми управління соціальними послугами. Держава визначає умови функціонування ринку соціальних послуг та забезпечує їх дотримання всіма суб'єктами надання соціальних послуг. Вона також реагує на внутрішні та зовнішні виклики, що виникають у процесі надання соціальних послуг, і відіграє визначальну роль у цьому процесі.

Отже, забезпечення соціальних послуг у системі є складним і різноаспектним процесом, що вимагає наявності ефективних механізмів та інструментів державного управління цією системою, а також проведення урівноваженої та послідовної державної політики у сфері соціального захисту громадян, що опинилися у складних життєвих обставинах. Це може забезпечити доступність, ефективність та якість системи надання соціальних послуг в Україні шляхом чіткої та послідовної взаємодії між органами державної влади, органами місцевого самоврядування та громадським сектором.

Дисертаційне дослідження базується на концепції "механізмів державного управління". Процес становлення та реалізації таких механізмів відбувається в тісній взаємодії між суб'єктами управління та об'єктами управління, узгодженість їх взаємозв'язків та дій, а також їх функцій у конкретних системах (підсистемах). Склад та послідовність виконання функцій механізму державного управління визначаються призначенням, засобами впливу на об'єкти, зв'язками між елементами системи, наявністю ресурсів та конкретними умовами зовнішнього середовища.

У дослідженні проаналізовано різні підходи до визначення поняття "механізми державного управління". Відсутність єдиного підходу до цього терміну у вітчизняній науці вказує на різноманітність способів вирішення суперечностей у явищах чи конкретних процесах державного управління, на послідовне здійснення дій відповідно до основних принципів, на цільову спрямованість та функціональну діяльність у відповідних формах та методах управління. Залежно від сфери суспільної діяльності виділяють політичні, економічні, соціальні, правові, організаційні та інші механізми державного управління. Ці механізми відображають взаємозв'язок явищ, дій та дій, що в

результаті визначають суспільні інтереси, потреби, цілі, приймають необхідні рішення та реалізують методи за допомогою державних ресурсів.

В. В. Тертичка [86] наголошує, що особливості інструменту «залежать від авторитету і сили держави». Іншими словами, суб'єктами, що встановлюють, виконують та контролюють виконання або дотримання, є державні установи з владними повноваженнями. Головною метою використання цих інструментів є вирішення конкретних соціально важливих проблем у контексті національної політики. Вибір інструментів публічної політики та державного управління визначається за шкалою "примусу низького рівня". До інструментів "м'якого примусу" належать публічне інформування, переконання, агітація та реклама. До інших належать антимонопольна діяльність, видача дозволів на певні види діяльності, встановлення обмежень та заборон, стандартизація, інспектування, звітність, методи управлінського контролю та застосування примусових методів. Для ефективного забезпечення населення певними видами товарів чи послуг країни можуть використовуватися інструменти, такі як цільова приватизація. Цей інструмент також служить цілям мінімізації втручання держави у сферу суспільного життя, особливо у сфері надання різноманітних послуг і підприємницької діяльності, а також у встановленні нових форм співпраці між державою та громадським сектором.

Підсумовуючи вищевикладене та враховуючи тему дослідження, доцільним здається використання визначення механізму державного управління, яке наведено у словнику-довіднику В.Д. Бакуменка, де автор визначає це поняття як практичні заходи, засоби, способи та стимули з боку органів державної влади з метою впливу на суспільство та всі суспільні системи для досягнення поставлених цілей. У такому контексті соціальні системи, що надають соціальні послуги, є об'єктом управління. Науковець звертає увагу на те, що сам механізм державного управління повинен бути конкретним, реалізовуватися за допомогою наявних ресурсів, а основні етапи його формування та реалізації можуть бути

відображені у послідовності: встановлення цілей → прийняття рішень → здійснення впливу → дії → досягнення результатів.

Отже, механізми державного управління полягають у способах вирішення різних суспільних проблем та явищ. Цей процес включає розробку та послідовне впровадження відповідних інструментів з метою досягнення визначених науковими дослідженнями цілей.

При розробці та впровадженні механізмів державного управління важливо враховувати комплекс факторів, які впливають на національний адміністративний процес. Ці фактори можуть бути політичного, економічного, суспільного та громадського характеру. Отже, механізми державного управління мають бути розроблені та використані комплексно з урахуванням основних напрямків суспільної діяльності. Це означає, що вони повинні поєднувати політичні, економічні, соціальні, організаційні та правові засоби для цілеспрямованого впливу з боку органів державного управління.

На основі аналізу автор формулює визначення поняття "державний механізм управління системою надання соціальних послуг" як сукупності практичних дій, методів, форм, способів, принципів та інструментів державного управління центрами надання соціальних послуг. Ці центри реалізують національну політику та регулюють процес надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Для стабільного функціонування державної системи управління діяльність відповідних суб'єктів здійснюється на основі єдиної системи принципів, встановлених законодавством. Ці принципи включають законність, пріоритетність, системність, комплексність, захист прав громадян, доступність, єдність та відповідальність.

Натомість у сучасних дослідженнях щодо соціальної політики на етапі розвитку українського суспільства, крім уже згаданих принципів, учені вказують на такі аспекти, як адресність, розширення прав і можливостей, спадкоємність та інтеграція позитивного досвіду, інвестування, інноваційність і таке інше. Згідно з думкою Л. Кривачука, діяльність органів державної влади

у сфері соціальної політики має базуватися на специфічних принципах, таких як диференційований підхід та збереження конфіденційності.

Важливо відзначити, що в українській науковій літературі відсутнє дослідження, що б докладно описувало загальну систему таких принципів. Ми вважаємо, що ці принципи управління системою надання соціальних послуг повинні бути переглянуті з урахуванням змін у суспільних відносинах.

Мета та завдання державного управління системою надання соціальних послуг визначають спрямованість основних та специфічних функціональних компонентів державного управління, які представлені на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Функції державного управління системою надання соціальних послуг

Джерело: власна розробка автора.

Основні завдання державного управління в певній сфері включають планування, організацію, регулювання, мотивацію та контроль. Згідно з законодавством та адміністративною теорією [58], ці функції виконуються таким чином:

- функція планування та прогнозування визначає основні напрями соціальної політики, розробляє проекти Державної програми економічного і соціального розвитку України та інші стратегічні документи. Вона також удосконалює нормативно-правову базу, визначає пріоритетні напрями та розробляє методи і засоби реалізації цих цілей.

- організаційна функція управління включає створення та раціоналізацію структур для забезпечення виконання соціальної політики, розробку та реалізацію програм підтримки вразливих соціальних груп та системи зайнятості молоді.

- регулятивна функція координує дії центральних і місцевих органів управління, соціальних установ та інших суб'єктів соціальної політики.

- мотиваційна функція створює сприятливі умови для розвитку соціальної політики та заохочує діяльність державних установ для підвищення ефективності соціального захисту.

- контрольна функція включає аналіз діяльності державних установ та моніторинг їхньої діяльності для виявлення відхилень від встановлених норм і правил, а також оцінку виконання цільових програм та норм з метою подальшої координації дій органів державної влади.

Отже, вищезазначені принципи та функції є основою механізму державного управління наданням соціальних послуг. Завдяки ним суб'єкти державного управління взаємодіють із соціальними працівниками, громадськими організаціями та іншими учасниками соціальної політики для виконання державних завдань щодо створення та забезпечення життєвих умов, фізичного та морального розвитку населення.

Суб'єкти управління, об'єкти управління та їх взаємозв'язки утворюють цілісну систему державного управління.

Суб'єкт управління або керуюча система - це державний орган, установа або підрозділ управління, який здійснює управлінський вплив на підпорядковані суб'єкти або приймає рішення щодо регулювання різних процесів у суспільних сферах.

Об'єкт управління або керована система - це суспільство в цілому, процеси, взаємозв'язки різних галузей та сфер діяльності, організації, групи та індивіди, на які спрямована організація та контрольна діяльність суб'єктів управління.

Сукупність зв'язків - це система управлінських відносин у взаємодії між суб'єктами та об'єктами управління.

Отже, система державного управління наданням соціальних послуг складається з наступних складових:

- цілі, які є взаємопов'язаними компонентами або підсистемами.
- сукупність елементів, які у взаємозв'язках між собою формують певну єдність, цілісність і функціональність.
- взаємозв'язок, який з'єднує дві основні підсистеми: керуючу систему та керовану систему.

На основі проведеного термінологічного аналізу було запропоновано власне визначення поняття "система надання соціальних послуг" як складної та відкритої соціально-економічної системи. Ця система складається з різноманітних державних органів та недержавних організацій, спрямованих на надання соціальних послуг.

У зв'язку з цим, враховуючи аналіз та особливості функціонування системи надання соціальних послуг, було розроблено схему комплексного механізму державного управління системою надання соціальних послуг з використанням системного підходу (рис. 1.3).

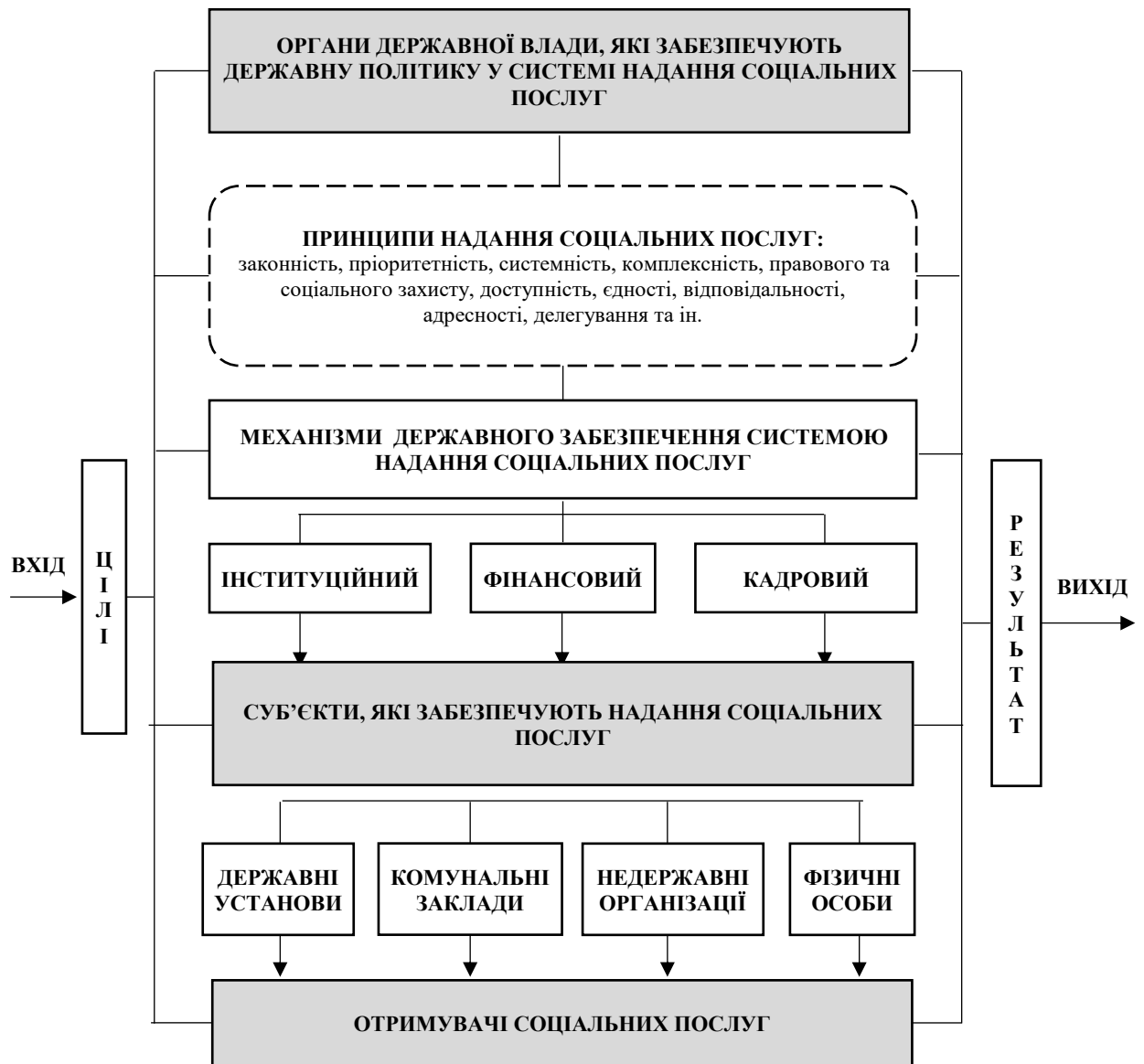

Рис. 1.3 Структура комплексного механізму державного управління системою надання соціальних послуг

Джерело: розроблено автором.

Механізм державного управління відповідною системою надання послуг, його зміст, сутність та взаємозв'язок, зокрема розробка пакету правових актів, що регулюють механізм державного управління соціальними послугам, можна побудувати у викладі схеми (рис. 1.4).

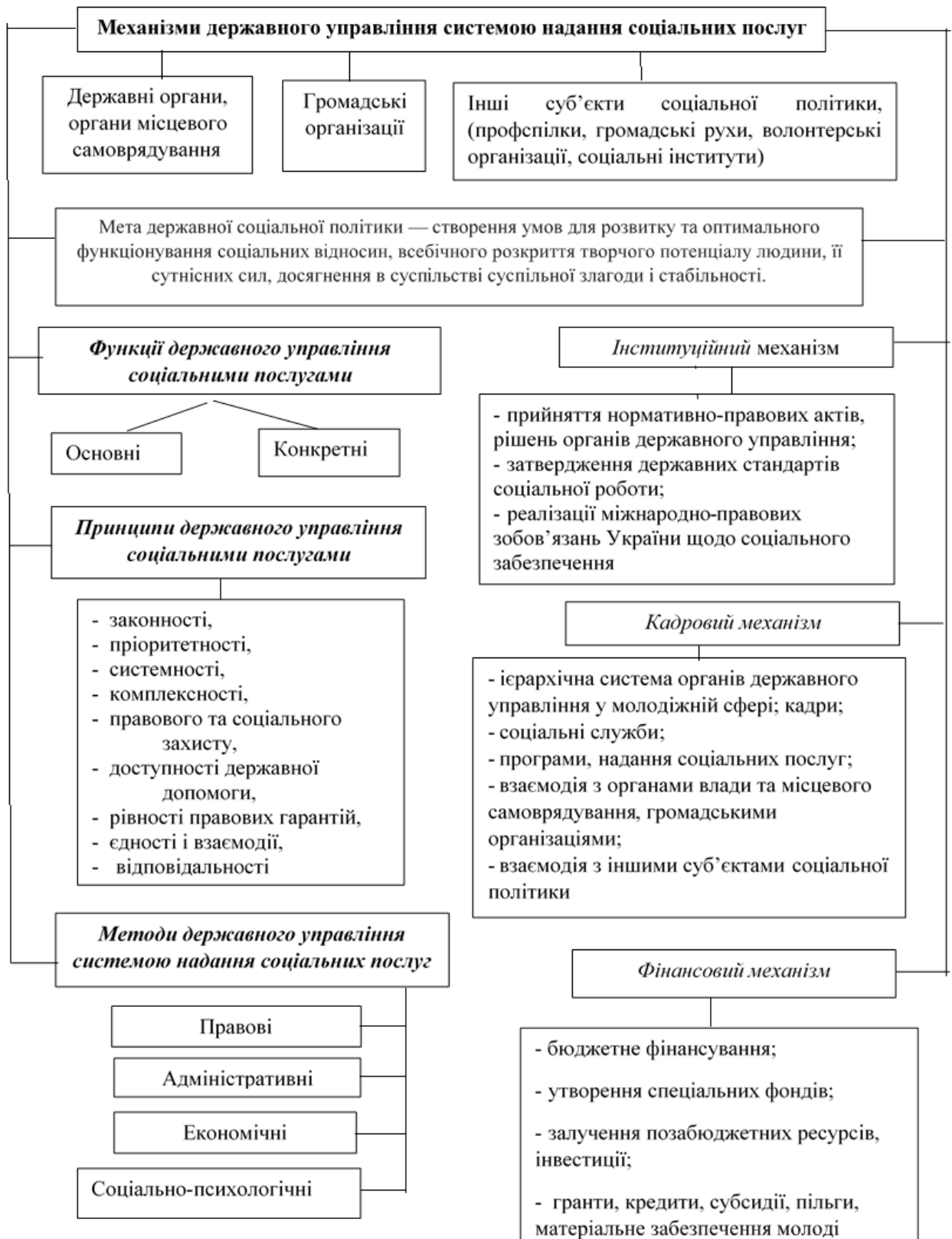

Рис. 1.4. Схема механізму державного управління системою надання соціальних послуг

Джерело: розроблено автором.

Інституційний механізм державного управління системою надання соціальних послуг – це система правового регулювання відносин, що виникають у процесі організації та надання соціальних послуг, з метою забезпечення гарантованого рівня якості та реалізації прав громадян на отримання необхідних послуг. Незважаючи на ухвалення понад 20 законів за останні десять років, які стосуються надання соціальних послуг і пільг різним категоріям населення, інституційний механізм залишається незавершеним та неузгодженим. Деякі положення законодавства не знаходять відповідного відображення в нормативно-правових актах, що регулюють надання соціальних послуг, що породжує суперечності у внутрішньому законодавстві та не відповідає міжнародним стандартам.

Інституційний механізм державного управління системою надання соціальних послуг визначається як сукупність впливів, здійснюваних державними та недержавними органами, спрямованих на розвиток і підвищення ефективності функціонування цієї системи. Інституційний механізм визначає організаційну структуру системи надання соціальних послуг та забезпечує вплив інститутів на її функціонування. Цей механізм, який є найбільш масштабним порівняно з іншими, складається з різноманітних взаємопов'язаних інструментів.

Діяльність системи державного управління здійснюється через інституційні механізми, що включають у себе проведення різноманітних заходів щодо молоді на всіх рівнях управління та створення ієрархічної системи спеціальних державних інститутів, які координують суспільні відносини та взаємодію з молоддю, а також залучають громадські установи, соціальні інститути та інші суб'єкти соціальної політики.

Фінансові механізми, які представлені на рисунку 1.4, належать до фінансового забезпечення систем надання соціальних послуг. Варто відзначити, що неефективність цього механізму в Україні перешкоджає повній реалізації положень українського «Закону про соціальне забезпечення». Цей механізм характеризується низькою якістю послуг, неефективними та

неоптимальними соціальними виплатами, неясним процесом надання багаторазових пільг та інших форм соціального забезпечення, що відповідають радянській моделі.

Останні роки в Україні характеризуються парадоксальною ситуацією. Розмір соціальних видатків у бюджеті значно зросла у 2,4 рази, але недофінансування соціальних послуг становить близько 40 %, з тенденцією до подальшого зростання. Національний та місцевий рівні фінансування соціальних послуг здійснюються через різні статті видатків бюджету (житлово-комунальні послуги, освіта, охорона здоров'я тощо), а не як окремі статті, що ускладнює визначення відповідного бюджету та відповідних статистичних показників.

У сфері соціальної політики існує система бюджетно-податкових відносин, яка передбачає застосування фінансово-економічних механізмів через певні економічні засоби: бюджетне фінансування, залучення матеріальних і фінансових ресурсів підприємств, установ і організацій, громадське сприяння, створення спеціальних фондів і так далі.

Кадровий механізм, який визначає ефективність та якість надання соціальних послуг, охарактеризований авторами як управлінська діяльність, спрямована на постійне забезпечення функцій, пов'язаних зі здійсненням різних аспектів кадрової політики. Цей механізм включає пошук, добір та розстановку персоналу, а також розвиток кваліфікації персоналу, його оцінку, контроль, професійну підготовку, перепідготовку, підвищення кваліфікації та інші аспекти, що регулюються законодавством та стимулюються відповідними заходами.

Проблема забезпечення систем соціальних послуг кваліфікованим персоналом, зокрема підготовкою професійних соціальних працівників, залишається актуальною. У більшості служб соціального захисту населення, закладах та установах в Україні працює 60-70 % спеціалістів, які не мають відповідної професійної освіти та підготовки, що вимагається нормативними актами. Крім того, фахівці, які отримали відповідну професійну освіту і

працюють у системі надання соціальних послуг, зазвичай не затримуються в ній на довготривалій період. Причиною цього є низька оплата праці, складність роботи та незадовільні соціально-побутові умови, зокрема в сільській місцевості.

Відомо, що оплата праці соціальних працівників встановлюється за залишковим принципом, який був уведений у державній системі соціального захисту ще за радянських часів. Це призводить до низького рівня заробітної плати та невисокого соціального статусу, що негативно впливає на рівень кваліфікації працівників та призводить до зменшення працездатного населення. Також відбувається зростання міграції та експансія за кордон через більш вигідні умови праці та заробітну плату.

1.3. Закордонний досвід функціонування механізмів державного управління системою надання соціальних послуг

У контексті дослідження важливим є аналіз використання національних інструментів управління та механізмів надання соціальних послуг, що були розроблені у Європейському Союзі та інших країнах світу. Досліджено впровадження соціальних контрактів як ефективного засобу надання соціальних послуг, на основі прикладів з окремих країн Європейського Союзу, таких як Угорщина, Польща, Румунія, Болгарія та інші.

Є схожості та відмінності в застосуванні цього інструменту в країнах ЄС. Країни Співтовариства мають повноваження самостійно регулювати це питання на законодавчому рівні, враховуючи свої національні особливості та досвід ЄС. Принципи децентралізації та субсидіарності є загальними для моделей соціального контракту в країнах ЄС. Згідно з цими принципами соціальні послуги мають бути децентралізованими, автономно керованими, високої якості, а державне втручання у процес надання послуг повинно бути мінімальним.

У цих країнах соціальні послуги хоча і є децентралізованими, держава делегує повноваження, ресурси та відповідальність за надання різних видів послуг місцевим органам влади та неурядовим організаціям (НУО). Застосування соціального контракту значно змінило роль державних та місцевих органів управління в наданні соціальних послуг. Вони поступово відійшли від безпосереднього надання послуг і почали визначати та надавати соціальні послуги та залишають за собою право контролювати виконання договорів, якість послуг та використання наданих коштів.

Обов'язки муніципальних службовців у процесі соціального контракту включають наступні завдання: визначення видів соціальних послуг; проведення тендерів на закупівлю необхідного матеріально-технічного забезпечення, що сприяє розвитку ринку соціальних послуг. Це дало можливість державним і місцевим органам управління зосередити свої зусилля на визначенні пріоритетів, формуванні соціальної політики та ухваленні важливих рішень у своїй основній функції – системі надання соціальних послуг.

У правовому регулюванні інструментів суспільного договору в досліджуваних країнах виявлено два підходи [126].

Процедура конкурсу, визначена законодавством, що регулює правила укладання договору з переможцем конкурсу на надання соціальних послуг (як у Болгарії, Польщі, Румунії), у випадку відсутності окремих законів, які регулюють процедури соціального замовлення, дає відомчим центральним органам виконавчої влади, місцевим органам влади та місцевому самоврядуванню (як в Угорщині) можливість використовувати власні механізми делегування.

Одним із важливих аспектів впровадження інструментів соціального контракту є позитивне змінення свідомості, особливо в отримувачів соціальних послуг. У ситуації, коли державне агентство має монополію на надання соціальних послуг, відсутність конкуренції не стимулювала бенефіціарів до вимог до якості послуг. Завдяки соціальному контракту

отримувачі отримали можливість вибору постачальника послуг і стали більш вимогливими до їхньої якості. Це призвело до почастишання надання скарг на неякісні послуги та мотивованих скарг, що сприяло покращенню якості послуг. У випадку невиконання зобов'язань постачальником можуть бути застосовані суворі санкції, такі як заміна постачальника або втрата прав на постачання [156].

Дотримання принципу субсидіарності в соціальному контракті означає передачу державою права надання соціальних послуг недержавним організаціям. Роль органів державної влади та місцевого самоврядування переходить від ролі "провайдерів" (безпосередніх надавачів соціальних послуг) до ролі "посередників" (виконавців договірних завдань із контролем якості та використання ресурсів).

Аналіз досвіду впровадження соціального контракту в країнах ЄС, таких як Угорщина, Польща, Румунія та Болгарія, свідчить про важливу роль цього інструменту в розвитку демократичних суспільств та формуванні партнерства між "нацією – бізнесом – спільнотою". Успіх у впровадженні соціального контракту дав змогу державам відмовитися від таких негативних практик, як монополізація ринку соціальних послуг, централізація управління та інституціоналізація.

Поміж основних ризиків впровадження системи соціального контракту можна віднести такі:

- ризики, пов'язані з виконанням контракту, такі як відмова громадських організацій надавати соціальні послуги відповідно до вимог;
- фінансові ризики, включаючи несподіване збільшення витрат, випадки шахрайства та нецільове використання виділених ресурсів;
- політичний ризик, наприклад, вимога громадян приватизувати державні установи, що надають соціальні послуги.

Оцінка якості соціальних послуг часто проводиться за допомогою сертифікації, акредитації та ліцензування, проте відсутнє загальноприйняте визначення кожного з цих термінів у європейських країнах:

– атестація стосується людей, які надають послуги соціального захисту (соціальних працівників, медсестер тощо). Для отримання права надавати соціальні послуги необхідно відповідати певним освітньо-кваліфікаційним критеріям, які визначені чинним законодавством;

– сертифікація стосується конкретного виду соціальної послуги, оцінюваної відповідно до критеріїв, встановлених законом або чинними постановами. Якщо послуга відповідає мінімальним стандартам, її сертифікує спеціальний орган сертифікації. Сертифікація послуг може означати, постачальнику дозволено (не дозволено) надавати певні соціальні послуги або те, що постачальник має право отримувати державне фінансування для певних соціальних послуг. Критерії сертифікації мають визначати вимоги до обслуговуючого персоналу, що надає соціальні послуги.

– ліцензування визначається певними критеріями (керівництво, внутрішній порядок, інфраструктура, персонал, пов'язаний з безпекою та гігієною, управління фінансами тощо), законами чи відповідними постановами. Постачальники можуть надавати лише певні послуги, на які вони мають ліцензію. Ліцензія використовується в основному для надання закладом соціальних послуг. Вимоги до ліцензування зазвичай включають сертифікат соціальної роботи.

Практика підказує, що вимоги щодо сертифікації, акредитації та ліцензування повинні застосовуватися до всіх підприємств, які надають державні, некомерційні або прибуткові (комерційні) соціальні послуги. Дотримання встановлених у стандартах вимог є необхідною умовою для забезпечення певного рівня якості соціальних послуг та задоволення потреб пільговиків незалежно від того, який центр надає такі послуги.

У зарубіжній практиці вирішення соціальних проблем та надання соціальних послуг у багатьох європейських країнах широко використовуються механізми взаємодії між державними та недержавними організаціями. Ці інструменти сприяють активній та практичній участі у громадському діалозі між органами державної влади, місцевими органами самоврядування, громадськими організаціями, які надають соціальні послуги, та їхніми отримувачами.

Досвід багатьох європейських країн чітко показує, що співпраця у сфері надання соціальних послуг між державою та недержавним («третім») громадським сектором (далі - міжгалузєва співпраця) є потенційно вигідною. Недержавні організації відіграють важливу роль у такій співпраці, зокрема у плануванні та організації надання соціальних послуг. Міжсекторальна співпраця може залучати зацікавлені сторони до ухвалення відповідних рішень, що сприяє участі громади у громадському діалозі та підвищенню рівня довіри громадян до країни. За висновками незалежних міжнародних експертів, міжгалузєва співпраця створює ситуацію, у якій "виграють усі" - як для держави, так і для кінцевих отримувачів соціальних послуг. Однак така співпраця є конструктивною тільки тоді, коли обидві сторони мають рівні права та налаштовані на створення та підтримку взаємовигідних відносин для забезпечення надання соціальних послуг, а не на конфронтацію.

Перед оцінкою та описом моделей міжсекторального співробітництва, що застосовуються в європейських країнах, важливо встановити відповідні критерії їх оцінки. Міжнародні експерти, такі як Н. Буллайн та Л. Панов рекомендують при оцінці ролі недержавних організацій (НУО) у міжсекторальному співробітництві європейських країн зосередитися на аналізі партнерських відносин та ступеня незалежності НУО. Докладніше розглянемо сутність кожного з цих критеріїв.

Інституціоналізація відображає здатність НУО виконувати делеговані завдання у сфері надання соціальних послуг, їхню ефективність та надійність

як партнерів у процесі міжгалузевої співпраці, а також відповідальність, підзвітність та відповідність державним стандартам при наданні соціальних послуг. Інституціоналізація включає такі показники, як кількість зареєстрованих НУО, що надають соціальні послуги, середній обсяг фінансування НУО, частка НУО у державних програмах, перелік наданих соціальних послуг, розвиток фізичної інфраструктури НУО, наявність фінансових та інших ресурсів у НУО та інше.

Незалежність відображає здатність НУО функціонувати незалежно від впливу держави або інших організацій (наприклад, міжнародних донорів, політичних партій, благодійних фондів, церков і т. ін.). Це означає, що незалежність передбачає можливість неприбуткових організацій впливати на соціальні виклики та співпрацювати з державними та недержавними інституціями для формування та реалізації спільної політики у сфері соціального забезпечення. Основними показниками рівня незалежності НУО є загальний обсяг державного фінансування "третього сектору", види соціальних послуг, наданих недержавними організаціями, та механізми захисту прав та обов'язковість звернень бенефіціарів соціальних послуг. До таких механізмів можуть належати адвокація, надання інформації, реклама, пропаганда, захист інтересів тощо.

У підсумку, описані два критерії визначають інституційне оточення громадянського суспільства, його можливості та умови для надання соціальних послуг. Ми виступаємо у ролі партнерів державних органів та громадських установ. Зрозуміло, що міждисциплінарне співробітництво здебільшого визначається історичними передумовами, такими як формування та розвиток громадянського суспільства, культурні традиції, політичне оточення та стан соціально-економічного розвитку.

На основі оцінки двох вищезазначених критеріїв - інституціоналізації та незалежності, можна виокремити чотири основні європейські моделі

(додаткові моделі) міжсекторального співробітництва у сфері організації надання соціальних послуг (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Класифікація європейських моделей співпраці між державними та неурядовими організаціями в системі надання соціальних послуг

Джерело: розроблено автором.

Докладніше розглянемо наведені в рис. 1.5 моделі.

Скандинавська модель є типовою для країн Скандинавії. У цій моделі держава виступає основним постачальником соціальних послуг. Громадські організації, у свою чергу, зазвичай не займаються безпосереднім наданням соціальних послуг, а скоріше спрямовані на "виразні" функції, такі як фізична культура, спорт, організація культурно-оздоровчих заходів. Члени таких громадських організацій часто належать до територіальної громади.

Незважаючи на те, що практично всі соціальні послуги фінансуються та надаються державою, моделі, засновані на концепції "держави загального добробуту", класифікуються як універсальні або інституціональні. Скандинавська модель відрізняється від "державної" або патріархальної моделі країн пострадянського блоку, де також держава виконує функції, пов'язані з наданням соціальних послуг для своїх громадян. Основна відмінність полягає в

розвиненому рівні соціального капіталу та активній участі громадськості у наданні соціальних послуг. У скандинавській моделі спостерігається високий рівень волонтерства, добровільної участі громадськості та розвитку громадянського суспільства. Відносини між державою та "третім" громадським сектором ґрунтуються на філософії "живи і дай жити іншим".

Оскільки НУО можуть забезпечувати необхідні ресурси через волонтерство, членські внески, прибуток та пожертви, частка державного фінансування в загальних доходах НУО є невеликою і становить 25-35 %. Проте НУО та громадськість широко та активно залучені до розробки політики надання соціальних послуг на місцевому та національному рівнях влади, переважно за допомогою сучасних інформаційно-комунікаційних технологій та широкого використання соціальних послуг у навколишньому середовищі.

Витрати на підтримку скандинавської моделі "держави загального добробуту" є значними. Також є високий ризик того, що соціал-демократична модель може не бути успішно реалізована у країнах, де недостатньо стабільних джерел фінансування соціальних послуг, що надаються за допомогою розвиненої мережі державних установ і служб. Світовий досвід підтверджує, що відсутність ресурсів для надання соціальних послуг призводить до розривів у доступі до них між "багатими" та "бідними" верствами населення. Ці розбіжності можуть поглиблюватись, якщо держава не впровадить механізми соціального замовлення та належного фінансування надання соціальних послуг.

Англосаксонська модель, яка поширилася на інші європейські країни, включаючи Велику Британію та Канаду, а також частково Нідерланди, відрізняється від скандинавської. У цій моделі неприбуткові організації відіграють активну роль у наданні соціальних послуг, більш автономні та менш залежні від держави у своєму функціонуванні. Частка державного фінансування у загальних доходах НУО коливається від 35 до 55 відсотків. Хоча НУО отримують фінансування на умовах договорів про надання соціальних послуг, вони все ж зберігають певний рівень незалежності від держави та активно взаємодіють з громадою, користуючись власним

фінансуванням, благодійністю та іншими джерелами доходу. Це дозволяє НУО брати активну участь у відстоюванні та захисті прав отримувачів соціальних послуг. Відносини між неурядовими організаціями та державою базуються на спеціальній політиці укладання контрактів, яку пропагує уряд, наприклад, прем'єр-міністр Тоні Блер у Великій Британії.

Філософія контракту є основою англосаксонської моделі, яка спочатку залишалася залишковою у Великобританії, орієнтованою на незахищені категорії населення. Це одна з причин, що призвела до формування розвинутої мережі надання різних видів соціальних послуг через благодійні та громадські установи, які держава не може забезпечити ефективно, в достатній кількості та на належному рівні якості. Однак ліберальна модель перетворилася на інституціоналізовану, де соціальна опіка розподіляється між державним і недержавним громадським сектором відповідно до принципів "економіки змішаного добробуту". Проте у практичному застосуванні перевага надається громадським організаціям, що надають соціальні послуги на місцях, за рахунок професійного обслуговування та розміщення в стаціонарних установах.

Перехідна модель, характерна для країн Середземноморського басейну та більшості країн Центральної та Східної Європи, характеризується розвитком системи надання соціальних послуг та відповідної політики на етапі становлення. Ця модель часто характеризується низьким рівнем державного фінансування, ігноруванням важливості НУО та поширенням негативних явищ, таких як кумівство та політичний протекціонізм у фінансуванні. У країнах з перехідною моделлю надання соціальних послуг основними постачальниками є сім'ї та соціальні мережі, зокрема жінки, які несуть основну відповідальність за догляд. Ця модель характеризується економічною трансформацією та розвитком третього сектору, маючи певні ознаки інших моделей.

Континентальна модель, яка характеризується тим, що НУО виступають основними постачальниками соціальних послуг, зазнає значного впливу держави. Наприклад, в Німеччині принцип субсидіарності забезпечує децентралізацію надання та управління соціальними послугами на рівні територіальної громади.

Державне втручання в цей процес має бути мінімальним, але вона забезпечує загальне фінансування соціальних послуг, часто надаючи дотації або субсидії "виплати третім сторонам" основним установам, що здійснюють та отримують ці послуги. Таким чином, частка державних фінансів у цій моделі становить більше частину (від 55 до 75 %) доходів недержавного сектору. "Третій сектор" у цій моделі є дуже інституціоналізованим і сильно залежить від уряду щодо постійної фінансової підтримки.

Проте важливою особливістю континентальної моделі є потреба у "третьому секторі" уряду та взаємозалежність між цими двома державними секторами, яку називають "ієрархічною взаємозалежністю". Франція, яка запровадила солідарну політику з дотаціями, субсидіями та контрактами для "третього сектору", може служити прикладом варіанта цієї моделі. У країнах, що використовують континентальну модель надання соціальних послуг, система соціального забезпечення зазвичай є корпоративною, що базується на об'єднанні фінансових, трудових та інших ресурсів різних гілок влади. Таку модель також називають регулятивною через те, що відносини між акторами регулюються законодавством та відображаються в податкових правилах.

Узагальнюючи вищезазначене, можна зауважити, що в європейських країнах спостерігається спільна тенденція до зближення систем соціальних послуг. Це виявляється передусім у формуванні змішаних ринків і зростанні ролі НУО у наданні соціальних послуг. Таке наближення переважно є результатом спільної соціальної політики, що реалізується в Європейському Союзі, яка зобов'язує національні уряди забезпечувати вільну конкуренцію, рівний доступ і недискримінацію суб'єктів, які надають соціальні послуги на соціальному ринку обслуговування. Інституції ЄС розглядають діяльність НУО, які надають соціальні послуги, як важливу складову поняття "соціальна економіка", альтернативу поняттям "держава загального добробуту" та "ринкова економіка". Такий підхід означає, що НУО є повноправними гравцями на ринку соціальних послуг і підпорядковуються тим самим вимогам і стандартам, що й національні соціальні установи та служби.

У сфері національної соціальної політики правова база спрямована на

забезпечення виконання правових норм у цьому політичному процесі. Однак дії органів державного управління, спрямовані на підвищення соціального статусу України та розвиток соціально незахищених категорій населення, не завжди забезпечені адекватними механізмами та ресурсами. Громадянство гарантується Конституцією України та визначається зобов'язаннями держави при підписанні міжнародних документів. Проте є проблеми, такі як низька ефективність впровадження законодавства та відсутність контролю за його виконанням, особливо щодо вразливих груп населення та участі молоді у формуванні правової бази національної соціальної політики.

Отже, одним із ключових шляхів для розвитку та підвищення ефективності державної соціальної політики є вдосконалення нормативно-правової бази. Для зміцнення цієї бази управління молодіжним сектором необхідно звернути увагу на оптимізацію правового регулювання різних суспільних відносин, у яких бере участь молодь. Зокрема, акцент робиться на використанні правоохоронних механізмів для захисту їхніх прав та на створенні ефективної системи реалізації громадянських прав.

Початковим кроком у цьому напрямку є аналіз та систематизація різних нормативно-правових актів, що стосуються життєдіяльності громадян України, з метою виявлення суперечностей та визначення відповідності чинному законодавству. Важливо враховувати стан національного розвитку та положення вразливих груп в українському суспільстві, а також використовувати світовий досвід у підтримці молоді.

Уряд також повинен забезпечити участь громадськості у формуванні соціальної політики. Широке громадське обговорення проєктів молодіжного законодавства та інших ініціатив є важливою складовою цього процесу. У цьому контексті важливо враховувати європейський досвід консультацій між владою та громадянами, де громадяни вважаються суб'єктами діалогу з урядом. Паростки подібного діалогу починають вирувати і в Україні [32].

Можливість відкритого обговорення проєктних документів може бути забезпечена через проведення громадських слухань, консультацій з

керівництвом, обговорень на веб-сайті державних органів та участь у молодіжних дорадчих органах. Молодь і громадськість можуть виконувати громадський контроль за розробкою законодавчих актів, подавати до відповідних органів проекти нормативних правових актів, інформацію, експертні висновки та рекомендації щодо проблемних питань.

Це важливий спосіб підтримки законотворчої активності молоді, оскільки це сприяє не лише врахуванню позиції молоді у вирішенні їхніх проблем, а і сприяє вдосконаленню та розвитку нових ефективних механізмів державної підтримки вразливих категорій населення. Такий процес привертає увагу влади до державних установ, що сприяє виявленню прихованих проблем і розв'язанню конфліктів інтересів на ранній стадії, ще до ухвалення регулятивних законів.

У такому контексті важливо встановити законодавчу основу, яка забезпечуватиме проведення обов'язкових і систематичних опитувань громадської думки та дозволить владі ухвалювати рішення, враховуючи волю та інтереси громадян.

Участь молодих громадян у законотворчій діяльності пов'язана з необхідністю забезпечення належного рівня інформованості про чинну законодавчу базу, яка наразі є дуже обмеженою. У демократичній правовій державі громадяни мають бути не лише ознайомлені зі своїми правами, а й здатні їх захищати. Нині інформація про прийняті законодавчі акти, які стосуються молоді, доступна лише в офіційних виданнях.

У зв'язку з цим адміністрація повинна активно використовувати державні та громадські ресурси для сприяння доступу до інформації та підвищення рівня знань про права молоді. Наприклад, можна створити систему консультаційних служб у молодіжних закладах, підтримувати та забезпечувати громадську інформаційно-аналітичну діяльність, ресурсні центри та сервісні центри. Також слід підтримувати та запускати молодіжні видання та радіостанції, а також розміщувати інформацію в електронному вигляді в навчальних закладах, молодіжних клубах, бібліотеках тощо. Це допоможе молоді не лише дізнатися

про закони, що гарантують їхні права, а й матимуть можливість у разі потреби захищатися та вносити власні пропозиції з питань, які їх цікавлять.

Ключовою функцією державного управління є забезпечення контролю. Розвиток громадянського суспільства наряду залежить від ефективності державного контролю та своєчасного та повного впровадження оптимальних процесів ухвалення рішень.

Основними завданнями влади в сучасних умовах є надійне дотримання законів України, виконання указів і розпоряджень Президента України, контроль за дотриманням постанов Кабінету Міністрів України, та інших нормативно-правових актів. Забезпечення належного контролю здійснюється Міністерством молоді та спорту, іншими центральними та місцевими органами влади, молодіжними організаціями місцевого самоврядування та державними установами у молодіжному секторі, щоб забезпечити виконання Закону про молодь та його підзаконних актів. Слід враховувати також інші процеси, наприклад, вчасне виявлення проблем і правоохоронна діяльність. Ці заходи спрямовані на забезпечення виконання місії.

Посилення нашого контролю забезпечить ефективність, якість і чітке виконання нашої роботи, як це передбачено законом і нормативними актами. Важливо, щоб такий контроль був внутрішнім, у межах структур соціальної політики, і зовнішнім, залучаючи експертні групи (науковців, експертів) та громадськість, іншими словами, громадський контроль.

Такий діалог між владою та громадянами, що відповідає принципам демократії участі, формується на засадах спільного доступу до інформації та забезпечує рівність у правах для контролю за реалізацією спільно прийнятої політики. Важливість цього питання підкреслює необхідність розробки нормативно-правових актів, що встановлюють механізми громадського контролю.

Контроль громадськості над соціальною політикою є формою соціального контролю, яку можуть здійснювати молоді громадяни та їх

об'єднання з метою збільшення відповідальності держави за прийняті рішення та їх виконання. Це важлива практика демократії та спосіб залучення молоді до управління суспільством і державою. Метою громадського контролю є відстеження діяльності органів державної влади, місцевого самоврядування, установ та організацій, що працюють з молоддю.

Громадський контроль може набувати таких форм: участь у дослідженнях та подання експертних пропозицій з питань ефективності громадського моніторингу підготовки та виконання рішень адміністративних органів.

Стратегічний курс України на європейську інтеграцію впливає на сучасну національну соціальну політику, яка має здійснюватися з урахуванням світового досвіду підтримки соціально вразливих категорій. Важливо укласти документ про надання молоді громадянства, розроблений Європейським співтовариством. Це передбачає створення ефективних механізмів впровадження європейських норм і стандартів у соціальній сфері українського законодавства, включаючи прийняття відповідного законодавства та внесення змін/перегляд і реорганізацію чинного законодавства. Ці заходи сприятимуть покращенню правового регулювання участі громадян у суспільному житті України, підвищенню соціального захисту вразливих груп населення та зміцненню авторитету України на міжнародній арені.

Формування громадянського суспільства та децентралізація місцевої влади в Україні визначають новий етап у розвитку системи соціальних послуг на регіональному та місцевому рівнях.

Україна потребує застосування методології стратегічного планування, особливо в сфері моніторингу та оцінки результатів соціальної політики. Існуючі моніторинг та оцінка національних програм і результатів проєктів громадських молодіжних організацій "не вимірюють ні ефективності, ні якості програм. Вони можуть використовуватися лише для визначення їх обсягу, який є суто кількісним параметром. Наявні показники не можуть визначити

ефективність програми. Існує нагальна потреба в розробці якісних показників, які могли б забезпечити глибоку оцінку ефективності" [32].

Існує актуальна потреба у встановленні законодавчих норм і положень для регулювання партнерства між державою та державним сектором, а також між державним сектором і корпораціями, навіть у сучасний час. Ми вважаємо, що ця проблема потребує комплексного підходу. З одного боку, законодавство має сприяти розвитку філантропії. Одночасно необхідно закріпити законодавчі механізми участі молоді, громадського сектору та соціально орієнтованих підприємств у впровадженні програми молодіжної роботи, соціалізації молоді, розробці та реалізації соціальних проєктів і програм, наданні соціальних послуг. Це охоплює механізми громадського контролю за політикою щодо молоді та ефективності реалізації державної соціальної політики.

Підсумовуючи вищевикладене, на наше переконання, удосконалення нормативно-правової бази у сфері соціальної політики повинно включати систему законодавчих заходів щодо вдосконалення механізмів державної підтримки молоді та створення правового каркаса для взаємодії між державними та недержавними суб'єктами. Це передбачає імплементацію європейського законодавства про молодь у національні інституції з питань розвитку молоді та введення в чинне національне законодавство. Ці заходи спрямовані на розвиток державно-громадських механізмів участі в процесі соціалізації молодих поколінь, підтримку участі молоді в державному управлінні та сприяння розвитку громадянського суспільства.

Висновок до розділу 1

Аналіз теоретико-методологічних засад діяльності державних структур, що регулюють систему надання соціальних послуг, вказує на декілька ключових аспектів:

1. Охарактеризовано наукові підходи до визначення сутності механізмів державного управління системою надання соціальних послуг, виявлено різноманітні наукові підходи до тлумачення сутності механізмів державного управління системою надання соціальних послуг. Дослідження підтверджує, що ця тема привертає увагу вчених з різних галузей, таких як державне управління, соціологія, політологія, психологія і економіка. Проте виявлено прогалини в науковій літературі, де механізми державного управління соціальними послугами аналізуються несистематично або фрагментарно.

Надано авторське трактування дефініції «соціальна послуга», яке передбачає широкий спектр заходів, які виконуються спільно державними структурами, окремими особами та недержавними установами, що спрямовані на допомогу людям у складних обставинах, маючи за мету сприяти їх поверненню до активного і задовільного життя.

2. Удосконалено концептуальний підхід до модернізації системи надання соціальних послуг, який, на відміну від наявних, заснований на принципах децентралізації та субсидіарності, що передбачає перекладення частини повноважень, ресурсів та відповідальності за надання соціальних послуг із верхніх рівнів державного управління на більш низькі, забезпечуючи їх самостійне управління та виконання якнайближче до бенефіціарів. Такий підхід передбачає, що роль держави має бути скорочена до встановлення ключових пріоритетів, розробки політики стратегічного планування у даній сфері, мінімізуючи її прямий вплив на процеси надання соціальних послуг

3. Систематизовано наукові підходи до класифікації механізмів державного управління системою надання соціальних послуг, які, на відміну від наявної, у результаті взаємодії утворюють комплексний державний

механізм управління відповідною системою надання послуг, його зміст, сутність та взаємозв'язок, зокрема розробку пакета правових актів, що регулюють складові механізму державного управління соціальними послугами: дотримання вимог та стандартів Європейського Союзу; збільшення ефективності та раціональності використання бюджетних видатків на забезпечення соціальних послуг; кадрове забезпечення шляхом підвищення престижу та соціальної захищеності професії соціального працівника, забезпечення працевлаштування випускників за фахом та реалізація кадрової політики у сфері надання соціальних послуг відповідно до вимог, норм та стандартів ЄС.

4. Досліджено необхідність впровадження соціальних контрактів як ефективного засобу надання соціальних послуг, на основі прикладів з окремих країн Європейського Союзу, таких як Угорщина, Польща, Румунія, Болгарія та інші. Визначено, що принципи децентралізації та субсидіарності є загальними для моделей соціального контракту в країнах ЄС. Згідно з цими принципами соціальні послуги мають бути децентралізованими, автономно керованими, високої якості, а державне втручання повинно бути мінімальним.

5. Досліджено кращий закордонний досвід у застосуванні інструментів державного управління у сфері соціальних послуг та взаємодії між державними та недержавними секторами. Проаналізовані різноманітні моделі взаємодії, такі як скандинавська, континентальна, англосаксонська та перехідна, з метою визначення напрямків їх впровадження в Україні. Цей аналіз вказує на потребу у подальших дослідженнях, які б допомогли удосконалити теоретичні та методологічні підходи до управління системою надання соціальних послуг, а також впровадження найкращих практик із міжнародного досвіду.

Основні положення першого розділу дисертаційного дослідження опубліковані автором у роботах: [132], [133], [135], [137].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

2.1. Інституційний механізм державного управління системою надання соціальних послуг

Як було відзначено раніше, однією з головних функцій Української держави є соціальна функція, втілена в законодавстві. Згідно зі статтею 6 Конституції України, Україна є соціальною державою. Згідно зі статтею 3 Основного Закону, найвищими соціальними цінностями в Україні визнаються життя, здоров'я, гідність та безпека людини. Забезпечення прав і свобод людини визначає спрямованість та зміст діяльності держави. Держава має обов'язок гарантувати та захищати права та свободи людини.

Цей напрямок діяльності держави включає, серед іншого, забезпечення мінімального рівня оплати праці, державну підтримку сімей, материнства, батьківства та дитинства, а також інвалідів та людей похилого віку. Також він передбачає розвиток систем соціального обслуговування, встановлення державних пенсій та надання соціальної підтримки.

Закон України "Про соціальні послуги", прийнятий у 2003 році, створив передумови для нових відносин у сфері захисту громадянського суспільства та активізації діяльності відповідних інституцій. Закон сприяє поліпшенню якості, ефективності та обґрунтованості надання соціальних послуг.

Проте сьогодні система надання соціальних послуг в Україні не належним чином регулюється на нормативно-правовому рівні. Деякі положення законодавства не відображені відповідно у внутрішніх нормативних актах, що регулюють надання соціальних послуг, і не відповідають міжнародним нормам і стандартам. Проблеми функціонування

нормативно-правових механізмів управління системою соціального обслуговування в Україні ще не були вирішені в контексті розробки та реалізації соціальної політики на національному рівні. Необхідно систематично та послідовно підходити до вирішення цих проблем для сприяння соціальному розвитку країни.

Серед основних проблем функціонування інституційного механізму державного управління системою соціальних послуг в Україні фахівці наголошують на недоліках у законодавчій системі, яка регулює суспільні відносини в цій сфері. Порушення нормативно-правових актів у процесі надання соціальних послуг мають наслідки, такі як низька якість, неадекватність та неефективність послуг, відсутність соціальних стандартів, неясність та великі адміністративні витрати, соціальна нерівність, неузгодженість міжрівневої ієрархії та розподілених повноважень у мережі бюджетних установ, що надають соціальні послуги.

Поглянемо на стан функціонування правових механізмів державного управління системою соціальних послуг в Україні (далі - нормативно-правові механізми). У цьому контексті доцільним є визначення та огляд рівня реалізації інституційних механізмів через короткий аналіз основних нормативно-правових актів, що регулюють відносини в системі надання соціальних послуг.

Згідно зі статтею 4 Закону України "Про соціальні послуги" вітчизняне законодавство про соціальні послуги базується на Конституції України і включає цей Закон, інші законодавчі та нормативно-правові акти, а також міжнародні договори, які Україна ратифікувала. Аналіз кількох відповідних нормативно-правових актів дає підстави вважати, що інституційні механізми реалізуються на трьох рівнях, на яких здійснюється нормативне регулювання організації та функціонування системи надання соціальних послуг в Україні. (рис. 2.1).

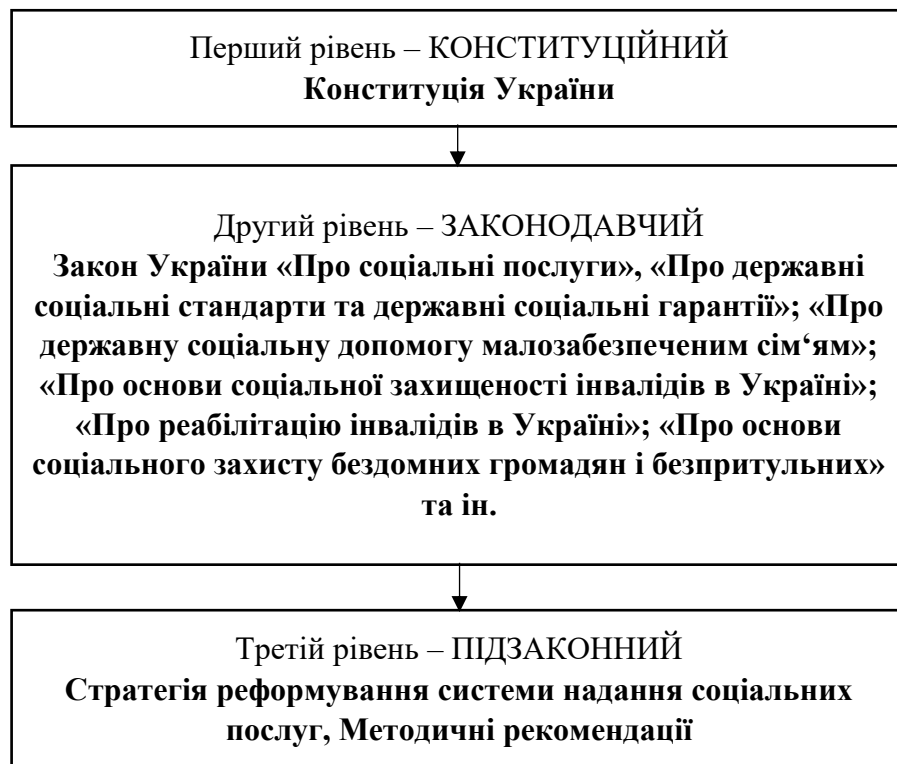

Рис. 2.1. Інституційний механізм державного управління системою надання соціальних послуг в Україні

Джерело: розроблено автором.

Перед аналізом плану, наведеного на рис. 2.1, відповідно до Закону України "Про соціальні послуги", міжнародні договори України встановлюють вищі стандарти ніж законодавство України, тому застосовуються правила міжнародних договорів. Це означає, що при розробці відповідних законів на всіх трьох рівнях правового регулювання системи суб'єкти правотворчої ініціативи та нормотворчої діяльності повинні враховувати вимоги та положення відповідного міжнародного права. Проаналізуємо основні міжнародні документи, що регулюють питання надання соціальних послуг на правовому рівні.

Загальна декларація прав людини (ст. 22), прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 1948 році, закріплює право на гідне соціальне забезпечення та необхідність збереження гідності і вільного розвитку особи в економічній, соціальній і культурній сферах через поєднання національних зусиль і міжнародної співпраці.

Європейська соціальна хартія визначає певні права громадян, таких як право на соціальне забезпечення, отримання соціальної та медичної підтримки, користування соціальними послугами, право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист, а також захист від бідності та соціальної нерівності.

В Акті про європейське соціальне забезпечення [37], затвердженому Радою Європи у 1964 році, стаття 16 передбачає надання допомоги у формі регулярних грошових виплат відповідно до вимог цього акту для підтримки захищених категорій економічно активного населення та всіх захищених мешканців, чий матеріальний стан відповідає встановленому рівню на момент виникнення ситуації, яка потребує допомоги.

На основі рисунку 2.1 можна побачити, що перший (конституційний) рівень інституційних механізмів є основою для розробки відповідних законів і розпоряджень, що регулюють надання соціальних послуг.

Аналіз положень Конституції України [1] показує, що Основний Закон держави не містить окремих правових норм, що гарантують права громадян на соціальні послуги. Однак стаття 46 Конституції передбачає права громадян на соціальний захист, включаючи право на повне, часткове або тимчасове соціальне забезпечення у випадках, таких як похилий вік, втрата глави родини, безробіття тощо.

Частина 1 статті 46 Основного Закону визначає механізми практичної реалізації прав громадян на соціальний захист через створення мережі організацій для захисту осіб з інвалідністю, національну систему соціального захисту, бюджетні соціальні витрати та надання безкоштовного або доступного житла для осіб, які потребують соціального захисту.

Відповідно до статті 47 Конституції України [1], держава зобов'язується створювати всім громадянам можливість будувати, купувати чи орендувати житло. Особам, які потребують соціального захисту, гарантується право на безоплатне отримання житла або субсидій від держави чи місцевого самоврядування. Це положення забезпечує всім громадянам право на

притулок. Стаття 36 Конституції гарантує всім громадянам України свободу захищати свої права і свободи, обирати державні установи для задоволення своїх інтересів (економічних, соціальних, культурних тощо).

Стаття 40 встановлює право громадян на звернення до органів державної влади, посадових і службових осіб, що є важливим у разі незадоволення якістю наданих їм соціальних послуг тощо. Стаття 48 гарантує всім громадянам право на достатній життєвий рівень, а стаття 52 закріплює право дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на державне утримання. Інші положення Конституції визначають соціально-правові норми та є основою для розробки законодавчих та підзаконних актів щодо таких положень.

Другий (законодавчий) рівень нормативно-правового механізму (п. 2.1) регулюється низкою законодавчих актів, до основних з яких належать Бюджетний кодекс України, Господарський кодекс України, Податковий кодекс України, Цивільний кодекс України, а також Закони України, зокрема: "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування", "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії", "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям", "Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні", "Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні", "Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей", "Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю", "Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю", "Про публічні закупівлі", "Про місцеве самоврядування в Україні", "Про громадські об'єднання", "Про благодійну діяльність та благодійні організації", "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття", "Про звернення громадян" та інші.

Згідно з рисунком 2.1, другий рівень правових механізмів є в цілому широким, що рідко викликає конфлікти між правовими нормами, що чинні в даний час.

Третій рівень нормативно-правового механізму складається з відповідних внутрішніх нормативних актів, включаючи:

- Стратегію реформування системи надання соціальних послуг, затверджену розпорядженням Кабінету Міністрів України;
- План заходів на 2020-2026 роки щодо реалізації стратегії реформування системи надання соціальних послуг, затверджений Міністром Кабінету Міністрів України;
- Порядок регулювання тарифів на платні соціальні послуги, затверджений постановою Кабінету Міністрів України;
- Порядок затвердження надання та переліку платних соціальних послуг, затверджений постановою Кабінету Міністрів України;
- Критерії діяльності закладів, що надають соціальні послуги, затверджені постановою Кабінету Міністрів України;
- Методичні рекомендації щодо інформування громадськості про соціальні послуги, затверджені наказом Мінсоцполітики України;
- Порядок атестації експертів, затверджений наказом Мінсоцполітики України;
- Інші відповідні нормативно-правові акти, такі як укази Президента України, постанови, розпорядження Кабінету Міністрів України, галузеві розпорядження, місцеві нормативні акти та інші.

Розпорядження щодо регулювання системи надання соціальних послуг в Україні впроваджуються в рамках Послання Президента України до Верховної Ради України щодо виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Ці нормативні акти спрямовані на досягнення певних цілей, зокрема, підвищення якості життя людини, модернізацію та підвищення рівня соціального захисту населення, зменшення рівня бідності та зміцнення соціальної єдності.

Іншим аспектом угоди є співпраця у реформуванні системи соціального захисту населення з метою покращення якості, доступності та фінансової стабільності. Очікується, що сторони угоди приймуть заходи для підвищення ефективності окремих систем, зокрема за допомогою сприяння та активної участі соціальних партнерів та громадських організацій у розробці політики та

реалізації реформ у галузі соціального захисту населення. Співпраця з питань соціальної політики також розширюватиметься на всіх відповідних регіональних, багатосторонніх і міжнародних форумах і організаціях.

У вітчизняній системі надання соціальних послуг є серйозні недоліки, які перешкоджають інтеграції України до Європейського Союзу. Наприклад, українська система соціального захисту має "пережитки" радянської моделі, що базується на пільгах і соціальній допомозі, які не забезпечують адекватний рівень доходів та матеріального благополуччя. Ця система не відповідає стандартам Європейського Союзу.

Під час української виборчої кампанії соціальний захист став предметом завищених обіцянок та маніпуляцій політиків. Розміри видатків на соціальне забезпечення значно зросли, що змусило державу прийняти додаткові соціальні зобов'язання, такі як надання пільг "дітям війни" та збільшення допомоги по вагітності та пологах.

У цьому контексті важливо проаналізувати реалізацію нормативно-правових механізмів, щоб визначити напрями вдосконалення та управління системою надання широкого спектра соціальних послуг. Попри те, що Закон України "Про соціальні послуги" встановлює основні принципи надання соціальних послуг особам у складних життєвих обставинах, на практиці він ще не був повністю реалізований через ряд причин, поділені на три блоки, представлені на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Негативні чинники реалізації інституційного механізму надання соціальних послуг

Джерело: розроблено автором.

Варто відзначити, що в системі надання соціальних послуг України є значний дефіцит державного фінансування діяльності державних установ. На практиці державні та місцеві органи влади виконують функцію забезпечення та фінансування установ, які надають соціальні послуги, і можливість виділення бюджетних коштів на надання гарантованих державою соціальних послуг небюджетними установами не передбачена.

Відсутність правоохоронних механізмів ускладнює окремі аспекти соціальної діяльності та перешкоджає здійсненню заходів щодо надання соціальних послуг. Відповідно до законодавчих положень, надання соціальних послуг здійснюється на підставі ліцензії, яка має бути видана Міністерством соціальної політики – органом державної виконавчої влади, що здійснює організацію та контроль за наданням соціальних послуг. Іншими словами, ліцензування – це державний інструмент управління, який дозволяє провадити відповідну діяльність на ринку соціальних послуг лише тим надавачам, які відповідають встановленим державою мінімальним вимогам. Таким чином, система ліцензування забезпечує громадянам право на отримання належного рівня послуг від надавачів соціальних послуг, але не менше рівня, встановленого державою.

Інституційні механізми державного управління у сфері соціальної політики включають створення умов і гарантій соціального становлення та розвитку громадянина України згідно з такими темами: управління, комунікаційні зв'язки й відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією соціальної політики країни. Відносини виникають у межах національної інституційної системи, між громадянами, об'єднаннями, суспільствами та націями, а також між державою, державними інститутами та іншими соціальними інститутами (рис. 2.3).

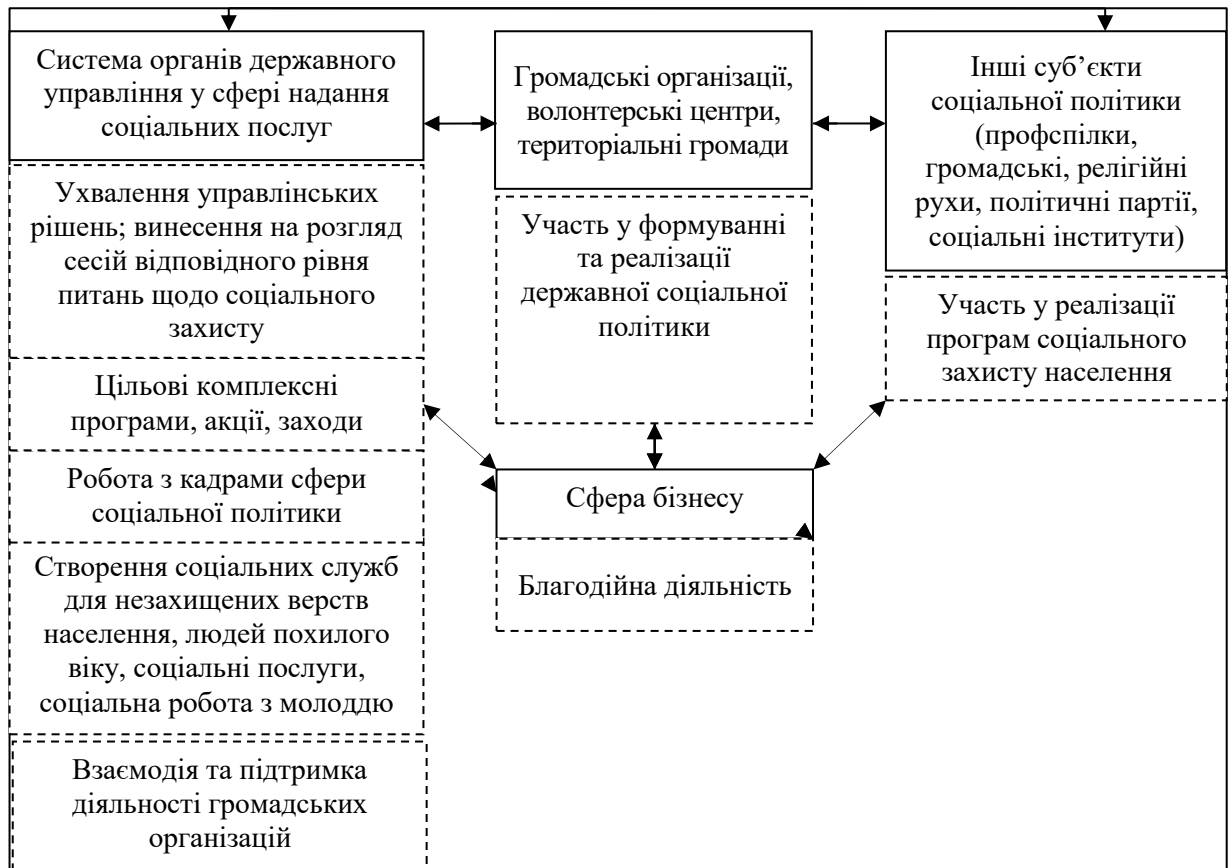

Рис. 2.3. Структура інституційного механізму державного управління надання соціальних послуг

Джерело: розроблено автором.

Сучасна система державних адміністративних інститутів, оснащених правовими, інформаційними, економічними, технічними та іншими ресурсами для здійснення влади, забезпечує одночасне здійснення владних функцій у всіх регіонах країни. Хоча національні соціальні політики застосовуються до всіх рівнів «вертикального» управління – національного, регіонального та місцевого – ці політики не мають обмежень щодо «горизонтального» управління.

Це забезпечить єдність та цілісність соціальної політики в масштабах країни та сформує єдиний стандарт соціальних послуг. Водночас ці механізми мають усі відомі недоліки, притаманні державноцентралізованим системам. Тобто ієрархічна адміністративна команда, директивна система управління з твердою вертикаллю зверху вниз, громіздка система управління, високий рівень централізованої влади, висока інертність і витрати.

На рисунку 2.4 наведено структуру взаємодії влади в питаннях формування та реалізації державної соціальної політики в Україні.

Рис. 2.4. Структура взаємодії органів влади в питаннях формування та реалізації державної соціальної політики в Україні

Джерело: розроблено автором.

Управління у сфері соціальної політики загалом здійснюється Верховною Радою України, Президентом України та Кабінетом Міністрів України. На національному рівні компетентні органи формулюють стратегії та основні напрями соціальної політики, затверджують конкретні соціальні норми та стандарти, а також визначають і забезпечують необхідні ресурси.

Соціальна політика охоплює широкий спектр питань, таких як соціальний захист, праця та зайнятість, освіта та виховання, медична профілактика, заходи для молоді та інші групи ризику (рис. 2.5). Тому різні центральні органи державної влади та їх регіональні структури відповідають за різні аспекти реалізації політики. Зокрема, Міністерство освіти і науки

України, Міністерство культури і туризму України, Міністерство охорони здоров'я України, Міністерство соціальної політики України та Міністерство внутрішніх справ України займаються питаннями, пов'язаними з молоддю.

На практиці ми спостерігаємо порушення функцій та повноважень між державними установами та управлінськими структурами, відсутність координації у вирішенні питань молоді, значну кількість обов'язків, пов'язаних із виконанням заходів для молоді, розділених між різними органами, недостатню комунікацію та неефективне використання ресурсів країни. Це ускладнює реалізацію політики та програм для молоді, може призводити до дублювання функцій та зменшення відповідальності.

У місцевих умовах реалізація національної соціальної політики має свої особливості. Повноваження щодо управління молодіжною політикою делегуються адміністративним одиницям, таким як провінції, регіони та кантони, із використанням загальнодержавних ресурсів, а також місцевих джерел підтримки. Це передбачає відповідне організаційно-методичне забезпечення.

Незважаючи на спільні принципи і функції державного управління у всіх регіонах, потреби та умови окремих регіонів можуть вимагати індивідуального підходу до реалізації національної соціальної політики, враховуючи їхні специфічні особливості та проблеми.

Однією з найважливіших функцій установ соціального захисту на місцевому рівні є пристосування національної соціальної політики до конкретних місцевих умов і особливостей. Компетенції у сфері національної соціальної політики можуть включати визначення загальних соціально-економічних, організаційно-правових основ і напрямків державної соціальної політики в регіоні, а також правове регулювання відносин у цій сфері.

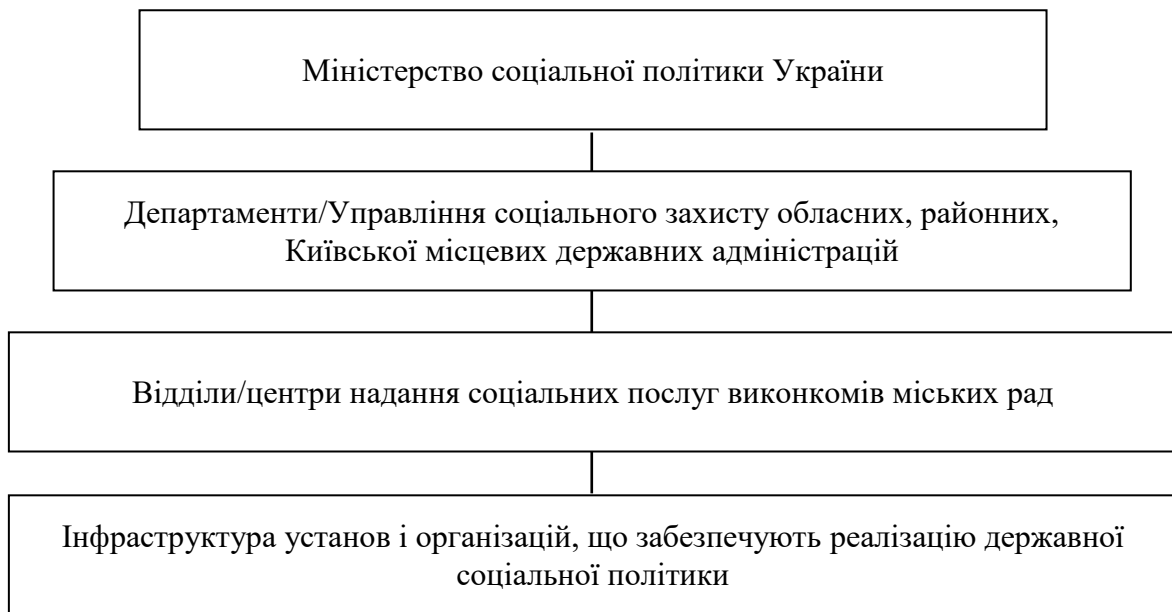

Рис. 2.5. Структура органів, що забезпечують реалізацію державної соціальної політики у виконавчих органах влади, органах місцевого самоврядування

Джерело: розроблено автором.

Варто відзначити, що реальна реалізація конкретних соціальних програм, проєктів, заходів та надання соціальних послуг відбувається на місцевому рівні. Проте саме тут постають гострі фінансові, матеріальні та кадрові проблеми. Сучасні органи місцевого самоврядування демонструють неспроможність забезпечити своїм мешканцям якісні послуги.

Станом на кінець 2022 року в Україні було зареєстровано 67 155 громадських організацій, проте лише 18 % з них активно досліджують та вирішують проблеми надання соціальних послуг, а лише близько 10 % можна вважати активними та ефективними. Це означає, що низький рівень взаємодії між владою та громадськістю, зокрема молоддю, у процесі реалізації соціальної політики пов'язаний із неадекватною діяльністю влади та недостатньо активною позицією самої молоді, її організацій та громадськості.

2.2. Особливості функціонування фінансового механізму державного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень

У всесвітньому масштабі визнано, що сім'я є ключовим показником суспільного прогресу, відображаючи моральний стан суспільства та впливаючи на формування його демографічного потенціалу. Виховання наступного покоління значною мірою залежить від сім'ї, яка є передумовою для розвитку та процвітання нації. Без належного функціонування сімей неможливе вирішення економічних та соціальних проблем країни, зміцнення здорових моральних цінностей, адекватна соціалізація дітей і підлітків, розвиток духовності та культури. Тому суспільство зацікавлене у функціонуванні фізично та морально здорових сімей, які здатні реалізувати свій соціальний потенціал і виконувати репродуктивні функції, щоб забезпечити своє власне виживання та розвиток.

У процесі економічного й соціального реформування з'явилися різні негативні фактори, які негативно впливають на сімейний стан. Передусім це стосується демографічної ситуації, репродуктивного здоров'я, сімейної економіки, безробіття в сім'ях, виховання та освіти дітей у сім'ї. Необхідно вирішувати питання професійної освіти, продуктивної зайнятості, охорони здоров'я та соціального забезпечення.

З метою надання соціальної допомоги сім'ям та дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах і потребують підтримки, в Україні діє мережа центрів соціальної допомоги сім'ї, дітям та підліткам. Станом на 01.04.2023 року на обліку в службах у справах дітей перебували 1641 дитина, яка потрапила у складні життєві обставини, з приводу вчинення насильства (на 60 дітей більше, ніж у 2022 році), а в центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді - 970 сімей, у яких 1295 дітей постраждали від жорстокого поводження (на 513 дітей більше, ніж у 2022 році).

Наприкінці 2022 року роботу із соціальними проблемами сімей здійснювали 5339 працівників центрів, включаючи 1615 фахівців із соціальної роботи, чиє утримання фінансується за рахунок місцевих бюджетів. За позитивними результатами із кризових ситуацій вийшли 69 287 сімей (що становить 92 % від загальної кількості сімей, над якими була проведена робота).

З метою забезпечення права дітей на виховання вдома, у цьому році соціальні послуги отримали 5006 домогосподарств, де діти за бажанням батьків перебувають в інтернатних закладах. Під час проведення соціальної роботи центр запобіг викраденню дітей у 8502 сім'ях (що становить 91 % від загальної кількості сімей, що перебувають у групі ризику викрадення дітей).

Одним із пріоритетів країни є забезпечення прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, на виховання в сімейному середовищі, максимально наближеному до рідного дому чи сім'ї, сприяння внутрішньому усиновленню та запобігання дитячій бездоглядності та безпритульності.

У 2022 році було забезпечено виконання завдань з посилення соціального захисту дітей та сімей з дітьми. Особлива увага приділялася соціально незахищеним категоріям дітей, зокрема дітям-сиротам, дітям, позбавленим батьківського піклування, дітям-інвалідам та дітям, які перебувають у складних життєвих обставинах.

Тенденція до зменшення кількості дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, продовжується, і наприкінці 2022 року їх кількість становила 71 178 осіб (у порівнянні з 73 183 наприкінці 2021 року). У цьому ж році пріоритетом залишалося розміщення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у сімейних формах виховання.

Протягом 2022 року в сім'ях було розміщено 10 857 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Серед них:

- 7551 дитина з опікунами;
- 1422 дитини влаштовано до прийомних сімей та будинків сімейного типу;
- 1490 дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, усиновлено громадянами України, 394 дитини – іноземними громадянами.

Середній показник охоплення вихованням сімейного типу в Україні у 2022 році сягнув 91,5 %, що на 1 % більше, ніж минулого року (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Влаштування дітей сиріт, дітей позбавлених батьківського піклування до сімейних форм виховання

Всього станом на 31.12.2022	Під опіку, піклування	У прийомні сім'ї та дитячі будинки сімейного типу	Усиновлено
10 858	7553 дитини	1424 дитини	1886

Джерело: розроблено автором на основі даних Мінсоцполітики України.

Право на опіку та піклування може бути використане для подання позову до суду щодо позбавлення батьківських прав, відібрання дитини або негайного відібрання дитини. Це право належить також прокуратурі, батькам дитини, установі, яка виховує дитину, особам, які виховують дитину, і у випадку якщо дитина досягла 14 років, самій дитині.

Водночас щодо розв'язання питань соціального та правового захисту дітей, які знаходяться на маргіналізованих позиціях, варто зауважити, що система підтримки постійно вдосконалюється, щоб забезпечити всім дітям право на піклування в сім'ї та забезпечити їм можливість виростати в безпечних домашніх умовах. Для досягнення цих цілей в Україні впроваджені соціальні послуги для дітей та сімей, Національна стратегія профілактики соціального сирітства та План заходів до 2020 року.

У 2022 році в Україні було виявлено та отримало соціальну допомогу 11 875 сімей (у яких виховуються 21 444 дитини), які мали ризик стати соціальними сиротами. Ці сім'ї мають різноманітні проблеми, такі як низький рівень розвитку навичок батьків, наркоманія, насильство, інвалідність, хвороба або трудова міграція батьків.

Серед них 7853 домогосподарства отримали соціальні послуги, що дозволило залишити 14 423 дітей у сім'ях. Поява таких сімей, які опинилися у складних життєвих обставинах, пов'язана з економічною, ідеологічною та

політичною кризою. Однак існуюча система соціальних послуг не завжди може ефективно допомогти цим сім'ям в піднятті на новий соціальний рівень через відсутність внутрішніх ресурсів у частини населення.

З 2021 року до категорії дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах, також включаються діти-сироти, діти-переселенці з тимчасово окупованих територій або районів проведення антитерористичної операції та діти, позбавлені батьківського піклування.

Проблема бездоглядності та безпритульності стосується не лише біологічних сімей, адже деякі діти, які перебувають у прийомних сім'ях, прийомних центрах або сімейних сім'ях, часто потрапляють до притулків або центрів психосоціальної реабілітації. Наприклад, у 2022 році 79 дітей з опікунами та піклувальниками перебували в притулку, 567 дітей перебували у центрі психосоціальної реабілітації, а 10 дітей, які виховуються прийомними батьками, були в притулку для дітей.

Законом України «Про соціальну роботу із сім'ями, дітьми та підлітками»[76] визначено, що серед уповноважених органів, які здійснюють соціальну роботу із сім'ями, дітьми та підлітками[75] та уповноважують, серед інших суб'єктів, органи опіки та піклування та піклування. агентства. На нього покладено функції надання різноманітних соціальних послуг, соціального супроводу, сімейного консультування, проведення соціально-профілактичної роботи, здійснення системи заходів щодо попередження негативних явищ.

Проте найбільші повноваження мають органи місцевого самоврядування, органи міського управління, міські місцеві ради, сільські та селищні ради, які мають статус органів опіки та піклування. Загалом система органів опіки та піклування в Україні складається з трьох рівнів:

- районний рівень – райдержадміністрація;
- міський (районний у місті) рівень - міськвиконком, районні у складі міста ради;
- сільський та селищний рівень - Виконавчий комітет сільської та селищної рад.

Ексклюзивні можливості цих організацій включають:

- здійснює діяльність щодо надання статусу дітям-сиротам і дітям, позбавленим батьківського піклування, влаштуванню дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, захисту опікунів і дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, захисту особистих, майнових і житлових прав дітей відповідно до статті 11 Закону України «Забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»);

- участь у судових засіданнях при розгляді таких питань, як позбавлення батьківських прав, спори між батьками щодо опіки, місця проживання дитини, житлових та майнових питань;

- обов'язкова присутність під час виконання судових рішень, які зачіпають інтереси дітей (зокрема, виселення сімей із дітьми з житлових приміщень).

Сімейним законодавством України передбачено також батьківське піклування, а на дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, поширюються й інші повноваження органів опіки та піклування.

Зокрема, до повноважень органів місцевого самоврядування входять рішення щодо надання дітям статусу дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків, влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, встановлення опікунів та піклування.

Отже, на адміністративному рівні спостерігається певна централізація функцій установ опіки та піклування щодо охорони дитинства. Місцева влада має більші повноваження у вирішенні питань, що стосуються дітей, у той час як органи опіки та піклування можуть ухвалювати рішення щодо цих питань. Організації, які займаються опікою на місцевому рівні самоврядування, фактично відсторонені від цих питань.

Щодо територіальних громад, подібний обсяг повноважень передбачений лише для виконавчих комітетів міст обласного значення. Тому, якщо дитина проживає на території села, селища або міста обласного значення,

ключові рішення щодо неї, такі як визнання її статусу сироти, визначення місця проживання, регулювання зв'язку з батьками або надання дозволу на купівлю або продаж житла, ухвалюються місцевою державною адміністрацією.

Відповідно до чинного законодавства статус дитини, позбавленої батьківського піклування, надається в таких випадках:

- батьки позбавлені батьківських прав;
- один із батьків визнаний безвісно відсутнім;
- один із батьків оголошений померлим судом;
- один із батьків визнаний недієздатним;
- один із батьків відбуває покарання в місцях позбавлення волі;
- один із батьків затриманий;
- один із батьків розшукується через ухилення від сплати аліментів або відсутність інформації про місцезнаходження;
- один із батьків не може виконувати батьківські обов'язки через тривалу хворобу;
- дитина залишена без батьків, чиї особи невідомі;
- діти, залишені в лікувальних закладах, чиї батьки відмовилися взяти їх з таких закладів або не можуть виконувати свої обов'язки з причин, які не пов'язані з їх місцезнаходженням на тимчасово окупованих територіях або в районах проведення антитерористичних операцій.

Найпоширенішою з цих підстав є позбавлення батьківських прав або позбавлення дитини батьківських прав. У 2018 році з цієї причини залишилися сиротами 5392 дитини, що становить 53 % від загальної кількості дітей, які за цей період втратили батьківське піклування (табл. 2.2).

Слід зазначити, що останніми роками помітно зменшується кількість дітей, які втратили батьківське піклування внаслідок позбавлення батьківських прав та відібрання дітей. Довгий час єдиним оптимальним механізмом захисту дітей, батьки яких ухиляються від виконання батьківських обов'язків, вважалося примусове відібрання дітей від батьків і поміщення їх у державні інтернатні

заклади. Проте з ратифікацією Конвенції ООН про права дитини (1991 р.) Україна розпочала процес узгодження її норм із внутрішнім законодавством, щоб усі діти могли виховуватися та розвиватися в сімейному оточенні.

Слід також зазначити, що якщо в міжнародній практиці вилучення дітей із сімей є тимчасовим заходом, то насправді кількість дітей, повернутих батькам, є незначною. Відсутність програм і послуг з реабілітації таких батьків у принципі унеможлиблює їх повернення, оскільки після вилучення вони ще більше погіршуються.

До складу виконавчого органу надання соціальних послуг входять соціальні працівники. Сучасна вимога для об'єднаних територіальних громад – не менше одного фахівця соціального обслуговування на 4 тис. населення [22]. Розподіл територіальних центрів соціального захисту населення за регіонами наведено на рис. 2.6. Помітна нерівномірність: найбільше центрів у Донецькій області. – 294 особи, за даними Кабміну, станом на 1 грудня 2022 року тут проживає 1 006 260 громадян України, загалом у найбільш густонаселеному Києві та Київській області проживає близько 5 осіб. При населенні 1,99 млн громадян таких центрів 259.

Завдяки запровадженню процесів децентралізації та принципу передачі повноважень у сфері надання соціальних послуг громадам, максимально наближеним до бенефіціарів цих послуг, вдається суттєво виправити ситуацію нерівномірного розміщення центрів.

Таблиця 2.2

Аналіз показників щодо кількості дітей, які опинились у складних життєвих обставинах по Україні

Період	Всього дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах	З них з причин:	
		батьки ухиляються від виконання своїх батьківських обов'язків	скоєння фізичного, психологічного, сексуального, економічного насильства над дитиною, жорстоке поводження з нею або загроза його вчинення
2020	31713	29281	1562
2021	28424	26463	1411
2022	26878	25096	1192

Джерело: розроблено автором на підставі [53].

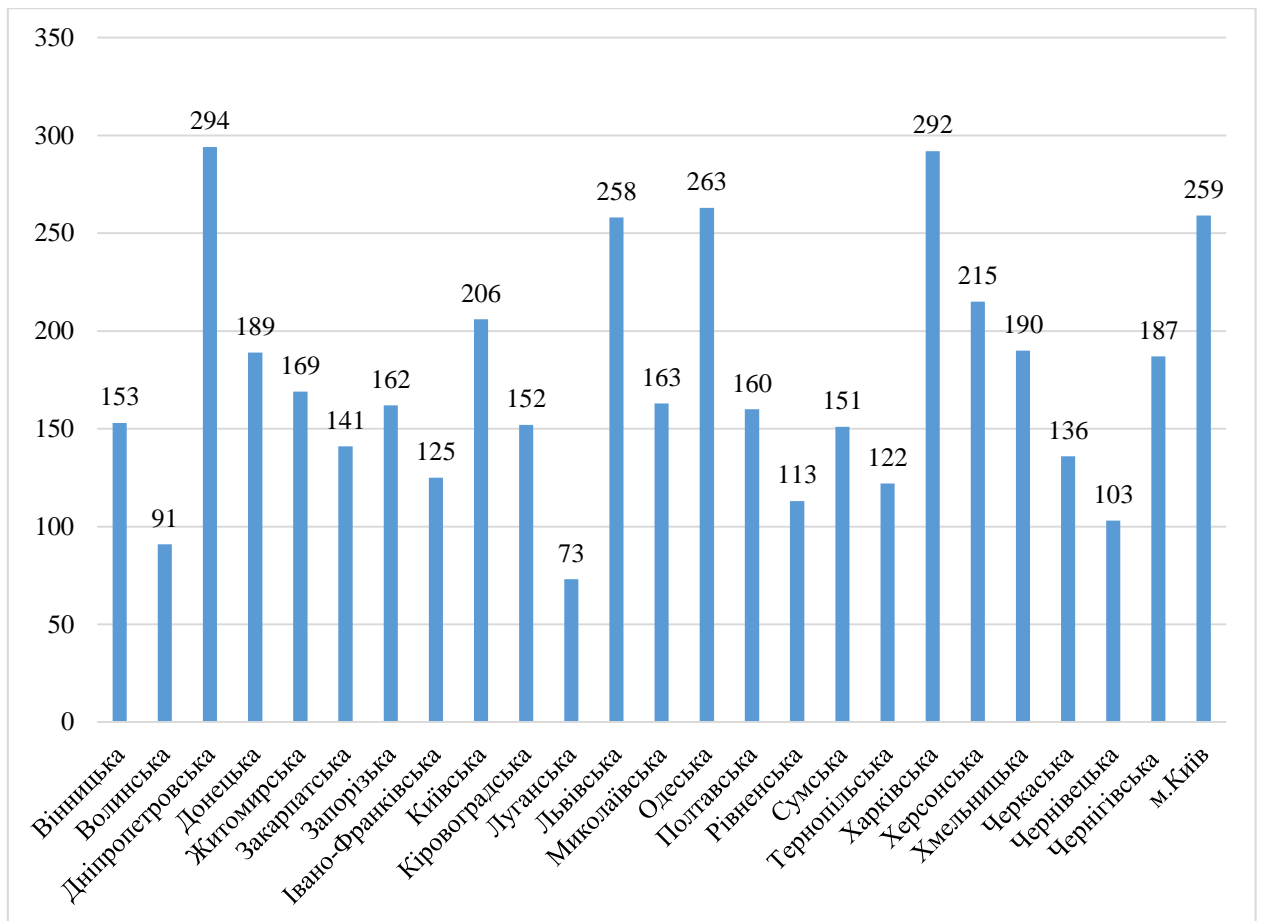

Рис. 2.6. Кількість центрів надання соціальних послуг в Україні за регіонами, станом на 01.01.2023р.

Джерело: побудовано автором за даними Мінсоцполітики України.

Тому найбільш вразливими групами суспільства є сім'ї, які перебувають у складних життєвих обставинах, оскільки вони мають найбільший ризик стати соціальним сиротою. Причини виходу дітей на «вулицю» — складні сімейні стосунки, непорозуміння та труднощі підліткового віку, а в деяких випадках — невиконання законними представниками своїх обов'язків. Як показує практика, основними проблемами, які призводять до відмови жінки від новонародженого, є насамперед матеріальний достаток родини, брак житлової площі, відсутність рідних та підтримки. До цієї категорії належать діти, які проживають у сім'ях, де батьки не виконують своїх батьківських обов'язків; діти, які зазнали насильства та жорстокого поводження; діти, які самовільно та систематично залишили постійне місце проживання; діти, які зазнали непосильної дитячої праці.

При цьому кількість дітей, які виховуються в сімейних дитячих будинках, значно менша, ніж у сім'ях опікунів та піклувальників. Це пояснюється тим, що перед усиновленням дитини, яка не є батьками, усиновлювачі та піклувальники проходять спеціальну підготовку в центрах соціального захисту сім'ї, дітей та підлітків та надають освітні послуги дітям і підліткам. Соціальний супровід у всій сімейній діяльності.

Опікунами та піклувальниками дитини є, як правило, бабуся, дідусь, які не мають можливості спілкуватися з дитиною у зв'язку з її віком та невихованістю. Ці сім'ї потребують професійної соціальної підтримки та підтримки, оскільки дитина має високий ризик знову втратити сімейне піклування. Відповідно, у 2020 році над 748 дітьми припинено опікунські права або припинено опікунські права за заявою самих дітей. Це досить дивно, оскільки цей показник становить приблизно 9,6 % дітей, які протягом року отримують таке сімейне виховання (рис. 2.7) [60].

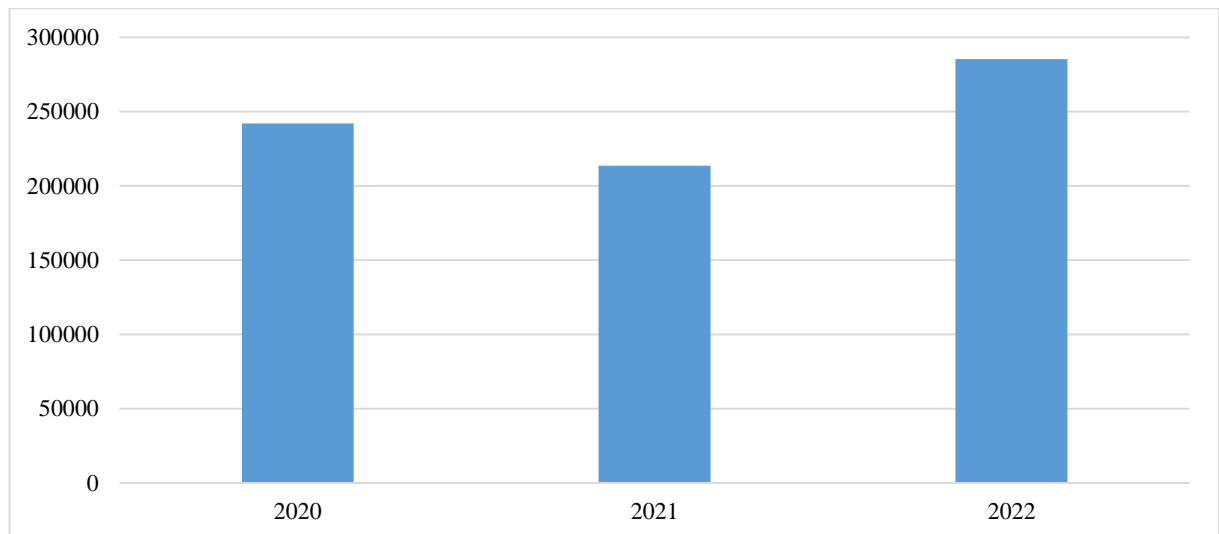

Рис. 2.7. Динаміка коштів спрямованих на надання пільг 2020-2022 рр.

Джерело: розроблено автором на підставі [60].

У 2020 році на обліку в ГУ ДСНС Чернігівської області перебувало 297 120 отримувачів різних видів допомоги (у 2021 році – 313 379 осіб). Відзначаємо тенденцію до збільшення чисельності працівників відділу та територіальних сервісних центрів загалом на 6 осіб, а також зростання

середньої заробітної плати до 14857 грн (порівняно з 2021 роком – 13 454 грн) (рис. 2.8).

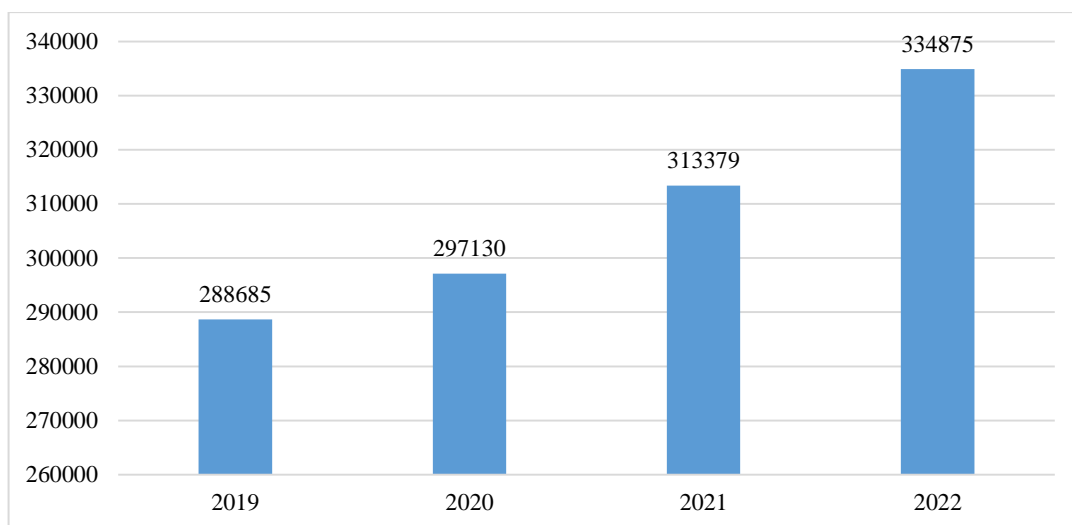

Рис. 2.8. Динаміка чисельності пільговиків 2019-2022 рр.

Джерело: розроблено автором на підставі [60].

Для більш детального аналізу категорій громадян, які користуються пільгами в Чернігівському регіоні, проаналізуємо їх за групами (рис. 2.9).

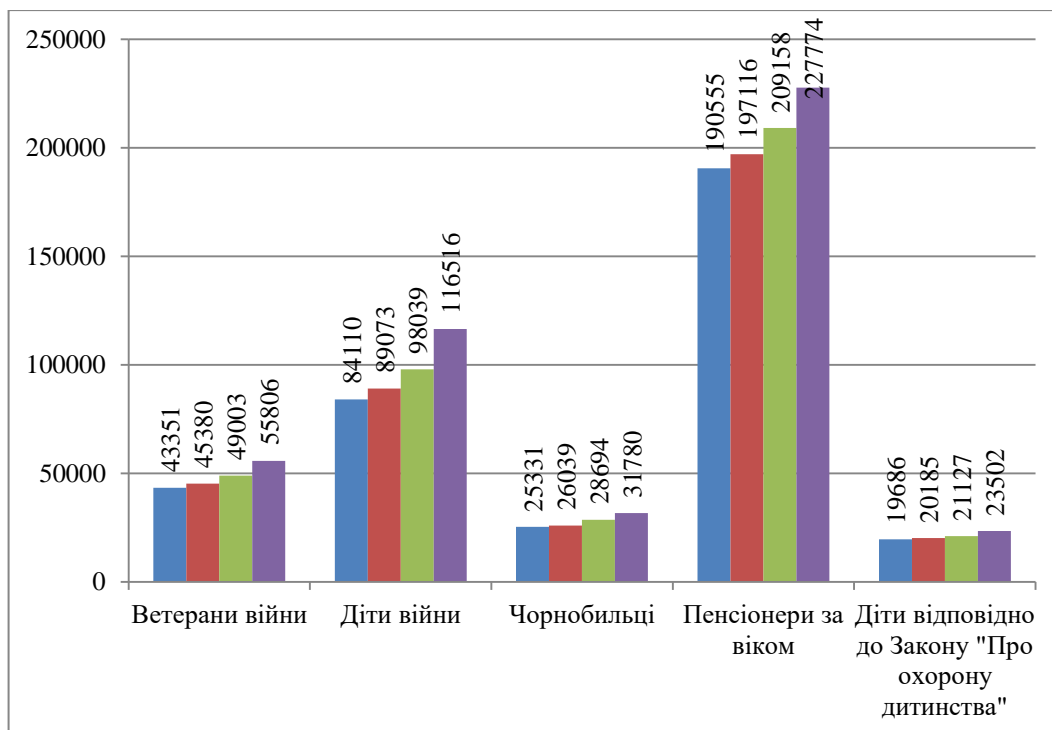

Рис. 2.9. Динаміка кількості осіб, які користуються пільгами в Чернігівській області 2019-2022 рр.

Джерело: розроблено автором на підставі [60].

За рахунок дотації з державного бюджету у 2022 році профінансовано різних видів державної підтримки на суму 333 981,2 тис. грн (2020 рік – 220 118 тис. грн). Станом на 2022 рік цю компенсацію отримують 482 особи (у 2020 році – 463).

Кількість домогосподарств, яким призначено субсидію на оплату житлово-комунальних послуг у 2022 році становить 176,3 тис. осіб, яким буде нараховано 1824,2 млн грн. Субсидії (2021 рік – 271,1 тис. осіб отримали субсидії на 1179,5 млн грн). За рахунок субвенцій з державного бюджету у 2022 році профінансовано субсидій на оплату житлово-комунальних послуг на загальну суму 68 972,5 тис. грн (2021 рік – 19 763,8 тис. грн).

Загальна кількість домогосподарств, які отримують соціальні послуги від ОТГ Чернігівської області у 2022 році становить 10 880 осіб (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Інформацію про роботи із сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах у громадах Чернігівської області за 2022 рік

№ з/п	Територіальна громада	Загальна чисельність сімей, охоплених соціальними послугами	У них дітей
1	2	3	4
1	Батурин	51	117
2	Бобровиця	735	1083
3	Борзна	445	651
4	Комарівка	34	109
5	Варва	68	87
6	Городня	278	583
7	Вихвостів	9	10
8	Куликівка	345	574
9	Новий Білоус	47	96
10	Хмільниця	36	79
11	Киїнка	52	88
12	Талалаївка	274	396
13	Ічня	629	696
14	Мена	374	591
15	Носівка	238	367
16	Ніжин	3208	4100
17	Семенівка	559	944
18	Сновськ	524	681
19	Срібне	200	420
20	Н.-Сіверський	96	152
21	Новобасанськ	68	43
22	Височанськ	5	12
23	Плиски	102	161
24	Парафіївка	135	196

Закінчення табл. 2.3

1	2	3	4
25	Козелець	74	171
26	Кіпті	80	176
27	Десна	112	142
28	Короп	130	251
29	Корюківка	966	1119
30	Холми	372	344
31	Вертіївка	110	154
32	Мрин	248	96
33	Макіївка	26	41
34	Линовиця	9	22
35	Малодівиця	41	59
36	Остер	52	87
37	Гончарівськ	11	25
38	Іванівка	50	44
39	Олишівка	57	89
40	М.-Коцюбинський	15	23
	ВСЬОГО	10880	15093

Джерело: побудовано автором за даними громад Чернігівської області.

Аналізуючи таблицю 2.3, бачимо, що найбільше сімей, які отримують соціальні послуги в ОТГ, знаходиться в Корюківській громаді, а найменше – у Височанській, Линовській та Вихвостівській ТГ.

Згадана практика допомоги сім'ям і дітям є в деяких «просунутих» селах, але, за словами експертів, результати цієї роботи не мають особливого впливу. Причинами низької ефективності соціальної допомоги особам, які опинилися в складній життєвій ситуації, є такі фактори:

1. Представники громади звертають увагу на сім'ю та дитину після того, як сімейна криза досягла свого піка: всі розуміють, що роботу з сім'єю потрібно починати ще з дитсадка, хоча батьки не можуть задовольнити потреби дитини. можливо навіть раніше, коли вдасться вирішити сімейні справи.

2. Батьки самі не хочуть змінювати своє життя і знають, що хороші зміни можливі лише в тому випадку, якщо людина сама їх прагне.

3. Зокрема, громадські та релігійні організації сприймають допомогу як норму, яка формує споживчі настрої в суспільстві.

4. Робота з батьками сімей, які опинилися в складній життєвій ситуації, районними службами у справах дітей, центрами соціальних служб для сім'ї,

дітей та молоді, фахівцями інших організацій є малоефективною, оскільки проводиться час від часу з великими перервами.

5. Неефективна (або взагалі не проводиться) профілактика тютюнопаління, вживання алкоголю та наркотиків, злочинності серед дітей та молоді.

6. Вільний час молоді зосереджено в кафе та барах, а не в закладах культури. Багато сіл не мають або не мають закладів культури, але майже в кожному селі є кафе чи бар.

7. У більшості сіл немає соціального працівника сім'ї, дітей та молоді. Описана вище практика допомоги є своєрідним «збірним образом», який був створений на основі вивчення становища п'ятдесяти сіл у шести громадах. Насправді незалежні експерти та представники громадськості роблять те, що вважають за потрібне, без координації дій та експертних порад.

8. Допомогу сім'ям та дітям, які опинилися у складній життєвій ситуації, районні експерти оцінюють як «..далеку від нас, не завжди досягну...».

9. На думку селян, термін «соціальний супровід» стосується лише матеріальної допомоги, наприклад, грошової чи гуманітарної допомоги. Селяни не мають досвіду отримання соціальних послуг, а мешканці не готові до соціальної підтримки у вирішенні сімейних проблем. Мине час, і система соціального обслуговування запрацює ефективно, щоб сім'ї були готові звертатися до фахівців за допомогою, не лише матеріальною, а й психологічною у вирішенні сімейних конфліктів.

10. Ще однією серйозною проблемою, яка заважає батькам вирішити свої сімейні проблеми, є страх оприлюднити особисті проблеми, особливо в сільській місцевості, де інформація поширюється дуже швидко.

Усі зазначені чинники свідчать про можливість вирішення соціальних проблем села. Насамперед йдеться про розвиток, активізацію та мобілізацію потужного потенціалу як спільноти.

На думку багатьох експертів, система державної фінансової підтримки соціального захисту та соціального забезпечення, частиною якої є соціальні послуги, є неефективною. Ці експерти справедливо підкреслюють, що система базується на неефективних соціальних грошових виплатах, які складаються з

громіздкого та непрозорого набору пілґ, характерного для моделі соціального забезпечення радянських часів. Тому нинішня модель соціального захисту та соціального забезпечення в Україні потребує термінового реформування. Фінансування цієї системи є "непосильним тягарем для нашої країни". З огляду на євроінтеграційні наміри України, ця система далека від сучасної, економічно обґрунтованої та ефективної моделі соціального захисту в ЄС.

Найважливішим елементом і умовою ефективного вирішення проблем молоді є створення економічних умов для функціонування національної системи соціальної політики. Фінансові механізми – це система інструментів органів державного управління, які в сукупності забезпечують матеріальні та фінансові можливості для реалізації державної політики щодо молоді (рис. 2.10).

Фінансово-господарська діяльність державних органів та органів місцевого самоврядування у сфері соціальної політики включає такі види фінансування: забезпечення соціально-економічних програм і напрямів щодо соціального забезпечення; забезпечує функціонування інститутів соціальної політики; фінансове забезпечення діяльності державних установ; пряме фінансування соціальних послуг.

Рис. 2.10. Схема фінансового механізму державного управління системою надання соціальних послуг

Джерело: власна розробка автора.

Це бюджетне фінансування, державні дотації, субсидії, створення спеціальних фондів, залучення позабюджетних коштів, сприяння інвестиційній діяльності, надання економічних пільг, кредитів і грантів молодим громадянам та фінансова підтримка діяльності молодіжних громадських організацій [43].

Після короткого огляду законодавчої та нормативно-правової бази фінансування систем надання соціальних послуг аналізуються поточні практики, стан впровадження та тенденції. Фінансування надання соціальних послуг здійснюється системою соціального захисту населення. Для цього доцільно проаналізувати динаміку соціальних видатків державного бюджету України та частки видатків на надання соціальних послуг у 2020-2022 роках на основі офіційних даних та звітів Мінфіну (рис. 2.11).

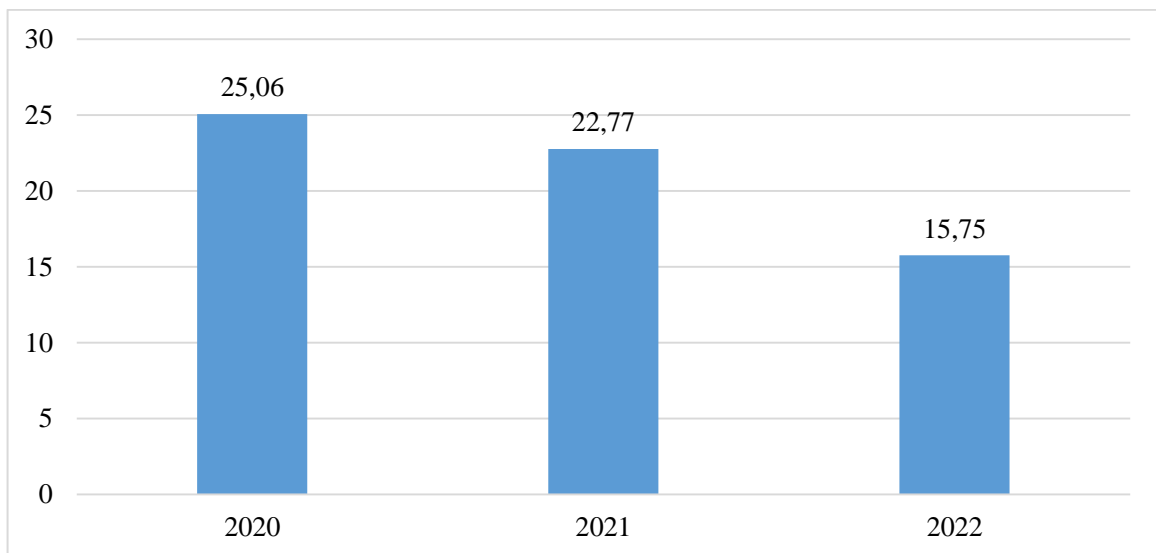

Рис. 2.11. Динаміка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні в 2020-2022 рр.

Джерело: побудовано автором на підставі [43].

Сфера соціального забезпечення та соціального захисту є найбільшою статтею видатків єдиного бюджету України, що перевищує загальні видатки на охорону здоров'я, освіту та економічну діяльність. Аналіз динаміки річних показників соціального забезпечення та видатків на соціальне забезпечення України свідчить про тенденцію зростання загального обсягу єдиного бюджету та його частки у ВВП країни (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Основні проблеми реалізації фінансового механізму державного управління наданням соціальних послуг

Джерело: власна розробка автора.

Експерти відзначають наступне: недосконалість керованою державою фінансового механізму системи надання соціальних послуг унеможливорює реалізацію на практиці заходів, визначених положеннями Закону України «Про соціальні послуги»; низька платоспроможність громадян уповільнює процес надання платних соціальних послуг, це, певною мірою, підтверджують опитування, які свідчать про мінімальний досвід отримання населенням безкоштовних соціальних послуг.

Найбільше громадян звернулося до органів місцевого самоврядування та комунальних установ, а також центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та підлітків, спеціалізованих медико-соціальних центрів реабілітації інвалідів та регіонів. Це центр соціальної підтримки пенсіонерів та непрацездатних неодружених громадян. При цьому з усіх видів отриманих послуг найчастіше згадували матеріальну підтримку. Невелика кількість респондентів отримувала інші види послуг.

2.3. Функціонування кадрового механізму державного управління системою надання соціальних послуг

«Все вирішують кадри» – ця фраза була популярна ще в радянські часи. У сучасних українських реаліях підбір персоналу не тільки не втратив свого значення, а навпаки, його важливість зростає. Постіндустріальна епоха характеризується стрімким прогресом і широким використанням новітніх технологій. В умовах глобалізації економіки, ринкових відносин та соціальної сфери управління людськими ресурсами набуває особливого значення, має свої особливості та наповнюється новим змістом.

З практики відомо, що «наріжним каменем» кадрового забезпечення системи соціальних послуг є кваліфіковані соціальні працівники, які значною мірою визначають ефективність, якість та інші параметри надання цих послуг. У цьому контексті кадрове забезпечення є беззаперечно важливим механізмом

державного управління системами соціальних послуг. Про важливість механізму державного управління персоналом у системі надання соціальних послуг свідчить відокремлення XVII ст. Українське «Соціальне право» [13].

Кадрове забезпечення системи надання соціальних послуг здійснюється відповідними уповноваженими органами управління, структурними підрозділами (службами, відділами, відділами управління та кадрів тощо) та відповідними посадовими особами. Сутністю кадрового забезпечення системи надання соціальних послуг є діяльність уповноважених суб'єктів щодо реалізації державної кадрової політики щодо забезпечення її належного функціонування.

Кадрове забезпечення надання соціальних послуг визначено статтею 17 [124] Закону України «Про соціальні послуги» соціальні послуги можуть надаватися безоплатно професійними спеціалістами, навченими особами та волонтерами. До яких згідно статті 1 [124] відносять:

Соціальний працівник – фахівець з необхідною кваліфікацією у сфері соціальної роботи та спеціалізованою підготовкою з надання соціальних послуг.

Соціальний робітник – особа, яка навчена надавати послуги соціального захисту та відповідає вимогам і характеру виконуваної роботи.

Кадрове забезпечення системи надання соціальних послуг є специфічною і повторюваною діяльністю, яка здійснюється під час управління цією системою. Кадрове забезпечення, яке слід розглядати в рамках кадрової політики, – це вид діяльності, що включає систематичне виконання в певній послідовності циклу взаємопов'язаних робіт.

Важливою складовою національного кадрового механізму управління системою надання соціальних послуг є професійна підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації соціальних працівників. Низький освітньо-кваліфікаційний та професійно-кваліфікаційний рівень соціальних працівників призводить до неналежного виконання покладених на них обов'язків та відповідальності, знижує ефективність державних соціальних витрат, призводить до використання інших ресурсів системи обслуговування.

Важливою складовою механізму державного управління персоналом системи надання соціальних послуг є оцінювання професійної діяльності соціальних працівників шляхом верифікації. Цей інструмент стосується соціальних працівників та спеціалістів, які надають соціальні послуги в державних та неурядових організаціях. Насправді більшість сертифікатів соціальних працівників та інших спеціалістів, які надають соціальні послуги, є формальними. У ньому пояснюється, що оцінка результатів роботи має здійснюватися на основі встановлених на національному рівні стандартів якості надання соціальних послуг. Вони перебувають у процесі реалізації, а деякі ще розробляються.

Порядок атестації та кваліфікаційні вимоги до соціальних працівників та інших спеціалістів, які надають соціальні послуги, встановлено наказом Міністерства соціальної політики України від 1 жовтня 2012 р. [12]. Порядок атестації соціальних працівників та інших спеціалістів, які надають соціальні послуги, визначає порядок та умови атестації соціальних працівників та інших спеціалістів з огляду на кваліфікаційні характеристики обійманих посад і роботи у відповідних організаціях і установах. Особа, яка надає послуги і не є посадовою особою. Атестація соціальних працівників та інших фахівців, які надають соціальні послуги, проводиться з метою підвищення рівня професійної діяльності таких працівників шляхом оцінки результатів праці, ділових і професійних якостей, виявлених ними під час виконання службових обов'язків. Професійно-кваліфікаційна характеристика посади враховується та відображається в посадовій інструкції, затвердженій керівником організації, яка є установою, що надає соціальні послуги. Кваліфікаційні характеристики посад цих працівників визначені наказом Мінпрому від 14 жовтня 2005 р.

На основі емпіричного дослідження та аналізу джерел [28; 35; 42] можна визначити проблеми та недоліки державного управління кадровим механізмом системи надання соціальних послуг. До найбільш серйозних з них відносяться: низька заробітна плата, неналежні соціально-побутові умови, звільнення кваліфікованих соціальних працівників через соціальне страхування – праця

соціальних працівників, які надають соціальні послуги, замало оплачується, а чинна система оплати праці не враховує її зміст, складні деталі та обсяг. Робота соціальних працівників, труднощі, умови життя в сільській місцевості, де проживає більшість клієнтів соціальної допомоги, незадовільні та поєднуються з іншими негативними соціальними явищами (соціальна нерівність, відчуження компетентного населення, дезорієнтація), репутація. Соціальних працівників знижують на посадах і звільняють.

Низький рівень кваліфікації персоналу – соціальні працівники, які працюють у системі надання соціальних послуг, це переважно люди старшого віку, які не бажають досліджувати та застосовувати інноваційні методи та сучасні технології соціальної роботи. На практиці оцінка та сертифікація професійних компетенцій соціальних працівників є значною мірою формальністю. Бракує ініціатив щодо професійної орієнтації, відбору та навчання молоді використанню сучасних соціальних технологій.

«Тінізація» ринку праці – виробничі відносини між роботодавцями та соціальними працівниками характеризуються конкурсним відбором та порушенням умов призначення на посади, корупцією та зловживаннями, певною мірою відповідно до антикорупційних положень законодавства.

Відсутня система надання соціальних послуг на державному, регіональному та галузевому рівнях, яка б відстежувала та прогнозувала реальні потреби у кваліфікованих кадрах, високоосвічених спеціалістах, освіті та професійній підготовці. Спостерігаються суперечності, дисонанси у формуванні та забезпеченні реалізації. Невідповідність державних доручень щодо кваліфікованих кадрів, висококваліфікованих професійних соціальних працівників та їх працевлаштування, а також невідповідність таких доручень визначеним державою пріоритетам соціально-економічного розвитку. Власникам не гарантовано отримання першої роботи, а також отримання вищої освіти – гарантія кар'єрного росту. Фактично, у сфері соціального забезпечення існує широко поширена тенденція обмеження можливостей малозабезпеченої молоді отримати вищу освіту.

Відсутність системи безперервного професійного навчання працівників – система підвищення кваліфікації та перепідготовки соціальних працівників не орієнтована на здобуття спеціальних знань, набуття навичок, необхідних для виконання роботи за конкретною професією, посадою, змістом. Освіта не відповідає потребам сьогодення. Немає єдиної чи узгодженої системи оцінювання знань, отриманих соціальними працівниками, а також компетенцій і навичок, набутих у результаті навчання, перепідготовки та підвищення кваліфікації.

Система надання соціальних послуг, яка розробляється та впроваджується на основі результатів досліджень, не має загальнодержавної кадрової політики.

Сьогодні більшість соціальних служб та закладів сфери надання соціальних послуг в Україні є державними та належать до державного сектору. Проте сучасна практика підготовки соціальних працівників у закладах вищої освіти свідчить про те, що в навчальних програмах, загальноосвітніх галузях і навіть підручниках відсутні предмети з менеджменту соціального захисту населення. Як наслідок, у випускників вищих навчальних закладів, які вивчають соціальний захист, бракує інформації про рівень державного управління соціальними послугами та системами соціального захисту, функціональні повноваження відповідних центральних, регіональних і місцевих органів влади, рівень їх взаємодії та відповідальності тощо.

Національні кадрові структури, що керують системою надання соціальних послуг, нерозривно пов'язані та взаємозалежні з ринком праці соціальних працівників. Попит і пропозиція, як суттєві складові функціонування ринку, мають визначати потребу у професіоналах у системах надання соціальних послуг та формувати склад і обсяг освіти, навчання, підвищення кваліфікації та підвищення кваліфікації соціальних працівників. У цьому контексті проаналізуємо офіційні статистичні дані, опубліковані на сайті Державної служби зайнятості України. Чисельність безробітних та кількість робочих місць у сфері соціального захисту населення наведено в

таблиці, на підставі аналізу якої можна зробити такі висновки щодо системи забезпечення (див. табл. 2.4): парадоксальна ситуація склалася на ринку праці з великою кількістю безробітних, серед яких соціальні експерти (3202) та соціальні працівники (734). На ці посади вакансій 10 та 13 відповідно.

Небажання безробітних йти на цю роботу повною мірою пояснюється низькою заробітною платою. Середньомісячна заробітна плата – 7497 грн. До 8586 грн або трохи вище мінімальної зарплати. Така негативна тенденція на ринку праці спеціалістів соціальної роботи та соціальних працівників спостерігалася до 2020 року, коли кількість безробітних у кілька разів перевищила кількість відповідних вакансій за професією.

Таблиця 2.4

*Кількість безробітних та кількість вакансій професій
у сфері соціального захисту в Україні на 01.06.2023 р.*

Назва професії	Чисельність безробітних, осіб	Кількість вакансій, одиниць
Фахівець соціальної роботи	3505	10
Соціальний працівник	812	13
Фахівець-організатор соціально-побутового обслуговування	15	0
Фахівець із соціальної допомоги вдома	12	0

Джерело: розроблено автором на підставі [42].

Аналіз сфери професійної підготовки свідчить про вкрай негативну тенденцію в Україні до зменшення кількості професійно підготовлених соціальних працівників та соціальних працівників, які підвищили свою кваліфікацію. Ще однією негативною тенденцією у навчанні та кадровому забезпеченні системи надання соціальних послуг в Україні та регіоні є «старіння» робочої сили. Так, у Рівненській області до кінця 2022 року пенсію отримують 19,1 % працівників сфери охорони здоров'я та соціального захисту населення. Очевидно, старші соціальні працівники мають кращий досвід. Проте, порівняно з молодими фахівцями, ці працівники мають набагато меншу схильність та ентузіазм до навчання, оволодіння

інноваційними методами роботи тощо. Фактором, який негативно впливає на функціонування державного механізму управління персоналом системи надання соціальних послуг, є значна частка соціальних працівників пенсійного віку (на 5 осіб).

Однією з форм, яка має використовуватись у процесі державного управління системою соціального обслуговування, є підготовка спеціалістів, здатних вирішувати поставлені професійні завдання. У цьому процесі особливого значення набуває науково-прикладний характер систем соціальних послуг, заснованих на передовому досвіді. Передовий досвід є одним із найефективніших джерел нових ідей, підходів і навичок, які можна вивчати та досліджувати під час професійного навчання через практичну діяльність і польові дослідження. Цей досвід є одним з аспектів науково-прикладних механізмів дослідження, аналізу наявних практик, управління новими проблемами та умовами системи соціального обслуговування, що ускладнює досягнення бажаного в процесі роботи результату.

Проблеми заважають запровадженню та реалізації наукової складової державного управління кадровими механізмами надання соціальних послуг. Основна причина цього – відсутність взаємодії між МОН та Мінсоцполітики щодо впровадження результатів наукових і прикладних досліджень у системі надання соціальних послуг; відсутність наукової експертизи в галузі знань 23 «Соціальна робота»; слабкі взаємозв'язки та взаємодія між структурними підрозділами науково-практичних навчальних закладів та Департаментом соціальної політики; відсутня моральна та матеріальна мотивація працівників структурних підрозділів Мінсоцполітики щодо організації та проведення науково-прикладних досліджень.

Загалом початок повномасштабного вторгнення зумовив необхідність змін законодавства у сфері надання соціальних послуг до яких країна загалом виявилася неготовою, особливо це стосується систем соціальних послуг. Крім того, залишаються проблеми у сфері нормативно-правового забезпечення:

– нерівний доступ громадян до соціальних послуг. Дослідження показують, що до 2022 року кількість людей, які надають соціальні послуги, може коливатися від тисяч до сотень тисяч у різних регіонах, що призводить до зниження якості соціальних послуг [3, с. 12];

– брак ресурсів, особливо це стосується як кадрового, так і матеріального забезпечення (житло, службовий транспорт, технічне оснащення). У деяких громадах ці проблеми існували ще до початку повномасштабної війни. Водночас дослідження показують, що попри гостру нестачу соціальних працівників, вакансій на такі посади мало. Це пояснюється так званим феноменом «прихованої вакансії», коли в організації є вакансія, інформація про яку не є загальнодоступною. З одного боку, це може статися, якщо керівництво очікує, що особа (наприклад, особа, яка отримала статус ВПО) зможе повернутися на свою посаду. З іншого боку, якщо керівництво намагається взяти на роботу родичів чи знайомих, така практика може мати певні корупційні мотиви. Крім того, обов'язки відсутнього працівника можуть бути розподілені між іншими працівниками (наприклад, особа може координувати та безпосередньо надавати процеси надання соціальних послуг);

– проблема низької оплати праці соціальних робітників, адже середня зарплата соціального працівника сьогодні становить близько 9 тис. грн. Однак розмір зарплати різниться залежно від громади й може становити менш як 6 тис. грн. Враховуючи соціальну значущість і фізичне навантаження цієї роботи, низька заробітна плата не стимулює людей працювати в цій сфері;

– низька участь недержавного сектору в наданні соціальних послуг, хоча Мінсоцполітики офіційно реалізує таку політику співпраці, не всі громади користуються наявними механізмами та можливостями. В Україні надавачами соціальних послуг є переважно державні або автономні установи та підприємства. Тому вирішення цієї проблеми потребує активної співпраці як з боку органів влади, так і з боку державного сектору.

Необхідно переглянути порядок визначення потреби у соціальній допомозі під час воєнного стану. Адже згідно з порядком щомісячний аналіз надання соціальних послуг фізичним особам проводиться лише для екстрених служб. Водночас дані для інших сервісів під час воєнного стану не оновлюватимуться, у відсталих населених пунктах зростає кількість внутрішньо переміщених осіб, які потребують різноманітних соціальних послуг, а активні міграційні процеси вимагають системного визначення реальних потреб цих громадян.

Для оцінювання ефективності та якості процедур надання соціальних послуг та визначення потреби людей/сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах або втікають від війни в територіальних громадах Чернігівської області, було проведено дослідження. У дослідженні аналізувалися думки дорослого населення віком від 18 років, яке проживає в області та перебуває у складних життєвих обставинах і потребує доступу до соціальних послуг.

У межах цього соціологічного дослідження було опитано 100 респондентів, з яких 50 представників суб'єктів надання соціальних послуг та 80 отримувачів соціальних послуг (з них 55 жінок та 25 чоловіків). Опитування проводилося під час з 10 травня 2022 року по 15 серпня 2022 року в на територіях 10 громад області.

Серед опитаних респондентів (користувачів соціальних послуг) найбільшою виявилася потреба в натуральній допомозі, це стосується отримання продуктів харчування, засобів особистої гігієни, одягу, взуття та інших предметів першої необхідності, які переважно надаються одноразово або тимчасово (рис. 2.13).

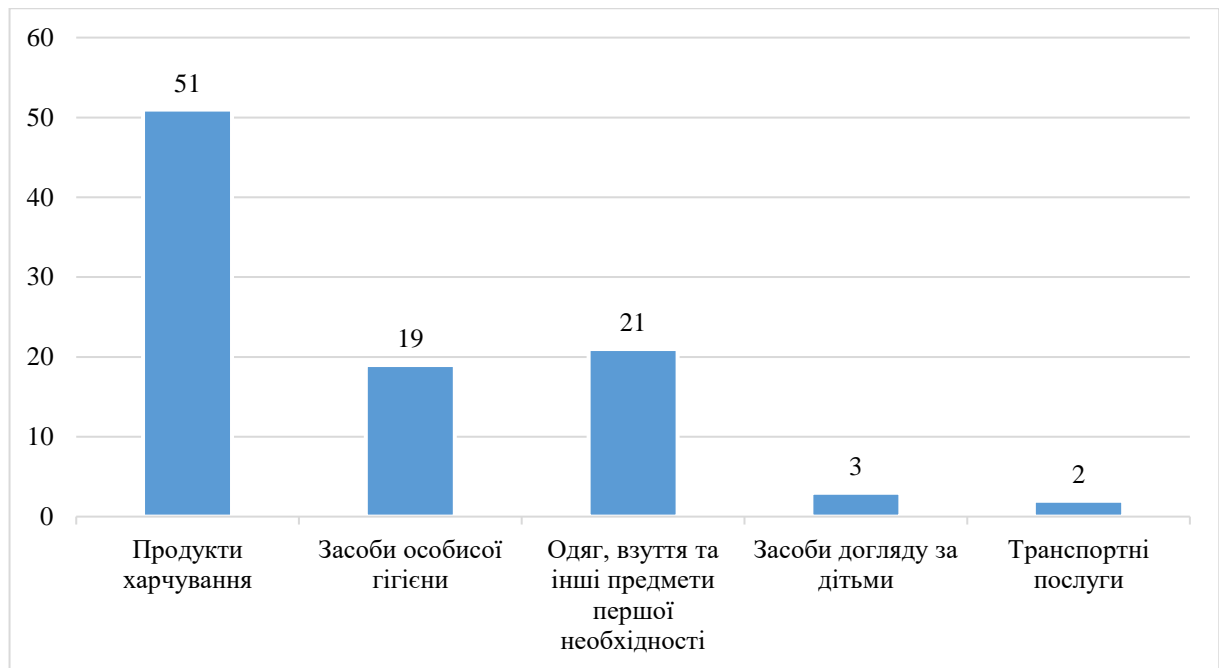

Рис. 2.13. Результати відповідей респондентів на питання «Якої допомоги Ви потребуєте першочергово?»

Джерело: побудовано автором за результатами анкетування.

Відповіді на запитання про те, що б вони хотіли покращити для підвищення якості соціальних послуг, були різними, але респонденти часто наголошували, що потрібно:

- збільшення гуманітарної допомоги;
- надання житла (безплатне/соціальне/тимчасове, включаючи бажання його отримати);
- розширення мережі соціальних установ;
- збільшення кількості працівників, які надають соціальні послуги;
- поширення інформації про громадські організації, що надають соціальні послуги;
- покращення матеріально-технічної бази закладів та установ, які надають соціальні послуги;
- методична підтримка з боку центральних органів влади.

На думку надавачів соціальних послуг, найбільше населення в громаді визначає необхідність діяльності установ надання соціальних послуг (рис. 2.14).

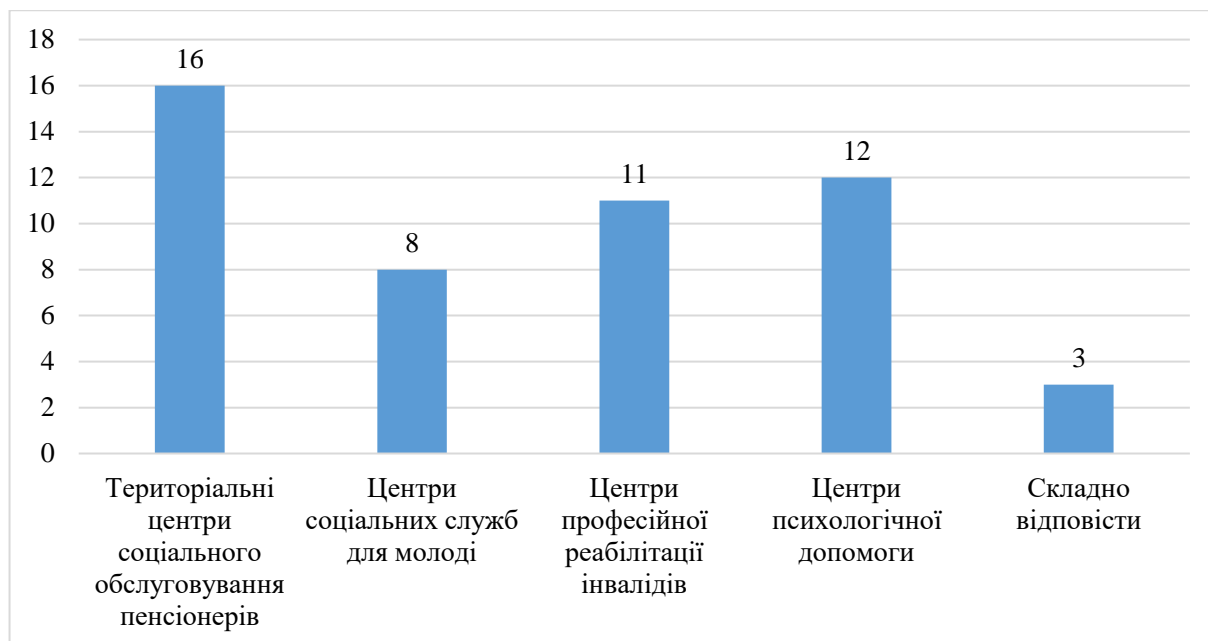

Рис. 2.14. Результати відповідей респондентів на питання «Яких установ надання соціальних послуг найбільше потребують жителі Ваших територіальних громад?»

Джерело: побудовано автором за результатами анкетування.

На думку респондентів-надавачів соціальних послуг, найбільшою потребою населення є отримання матеріальної підтримки, а попит на соціальну допомогу є низьким (рис. 2.15).

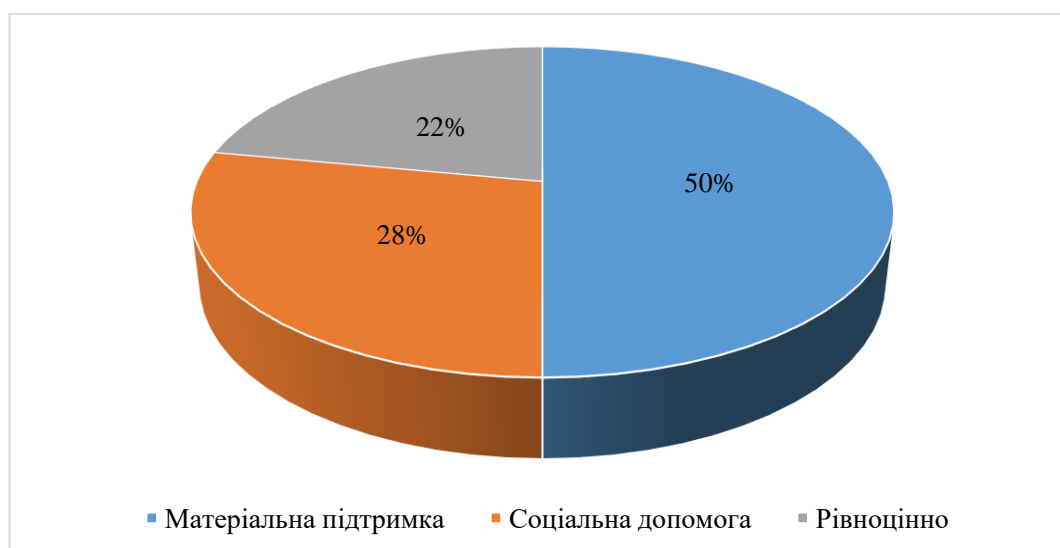

Рис. 2.15. Результати відповідей респондентів на питання «Якої послуги потребують жителі Ваших територіальних громад?»

Джерело: побудовано автором за результатами анкетування.

Таким чином, на основі отриманих даних можна зробити висновок, що в умовах воєнного стану є чітке розуміння того, що особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також тим, хто тікає від війни, необхідно надавати першочергову допомогу. Основними проблемами є відсутність належної системи організації надання соціальних послуг та недостатня поінформованість населення про види соціальних послуг та установи, що їх надають, що підтверджується результатами опитування.

Також було виявлено, що громадяни більше потребують гуманітарної допомоги та безкоштовного житла, що може бути пов'язано з тим, що вони менш схильні до активної адаптації до нових умов проживання.

Усунення цих проблем сприятиме вдосконаленню національних механізмів управління системами надання соціальних послуг та поглибленню рівня знань щодо надання таких послуг.

Висновок до розділу 2

Узагальнення результатів, отриманих у процесі дослідження еволюції державного механізму управління системою надання соціальних послуг в Україні, дає підстави для таких висновків:

1. Досліджено, що в системі надання соціальних послуг України є значний дефіцит державного фінансування діяльності державних установ. На практиці державні та місцеві органи влади виконують функцію забезпечення та фінансування установ, які надають соціальні послуги, і можливість виділення бюджетних коштів на надання гарантованих державою соціальних послуг небюджетними установами не передбачена.

2. Визначено проблеми впровадження інституційних механізмів державного управління соціальними послугами, а саме прогалини бюджетного законодавства, які порушують рівність суб'єктів надання соціальних послуг у доступі до отримання бюджетних коштів; неузгодженість чинного законодавства, що регулює надання соціальних послуг, призводить до

суперечності правових норм в умовах війни; правова невизначеність у сфері соціального забезпечення.

Недоліки інституційного механізму державного управління соціальними послугами призвели до низького рівня ефективності, адресності та якості таких послуг, непрозорості та значних адміністративних витрат на надання послуг.

3. Проаналізовано особливості функціонування фінансового механізму в державному управлінні системою надання соціальних послуг в умовах посилення децентралізації. Визначено, що через недосконалість фінансового механізму державного управління системою надання соціальних послуг реалізація окремих положень Закону України «Про соціальні послуги» виявилася неможливою. Статистичний аналіз виявив такі чіткі тенденції: суттєво зросли видатки соціального характеру, які є найбільшою статтею видатків зведеного бюджету України. Збільшення дефіциту державного бюджету України призвело до недофінансування соціальних послуг менше ніж на 40 %. Визначити частку видатків на надання соціальних послуг виявилось неможливим з таких причин: відповідні статистичні показники на державному та місцевому рівнях відсутні.

4. Визначено, що такий підхід фінансування знищує конкуренцію, ринкові відносини в системі надання соціальних послуг та призводить до монополії ринку, низького рівня якості та ефективності цих послуг. Впровадженню керованих державою фінансових механізмів системи надання соціальних послуг перешкоджає відсутність: затверджено державні мінімальні стандарти соціальних послуг; система ліцензування таких послуг, сертифікація організацій, що їх надають; тарифне регулювання платних соціальних послуг.

5. Охарактеризовано кадровий механізм державного управління системою надання соціальних послуг і обґрунтовано, що основою формування та реалізації кадрового механізму державного управління системою надання соціальних послуг є ст. 17 Закону України «Про соціальні послуги». Визначено основні складові цього механізму та наголошено на їх важливості для забезпечення належного функціонування системи надання соціальних послуг.

6. Досліджено, що стан кадрового механізму у системі соціального захисту населення України можна оцінити як незадовільний. Це визначається і викликано негативним впливом кількох факторів, таких як: звільнення кваліфікованих соціальних працівників через низьку оплату праці, неналежні соціально-побутові умови та соціальне забезпечення; різкий дефіцит і низький рівень кваліфікованих кадрів соціальної роботи; відсутність систем постійного професійного навчання персоналу, моніторингу та прогнозування потреб у кваліфікованих кадрах; відсутня національна кадрова політика у сфері надання соціальних послуг.

7. Визначено, що в умовах воєнного стану є чітке розуміння того, що особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також тим, хто тікає від війни, необхідно надавати першочергову допомогу. Основними проблемами є відсутність належної системи організації надання соціальних послуг та недостатня поінформованість населення про види соціальних послуг та установи, що їх надають, що підтверджується результатами опитування.

Основні положення другого розділу дисертаційного дослідження опубліковані автором у роботах: [136], [138], [144].

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ НАДАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

3.1. Формування комплексного механізму державного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень

Запропонований модернізаційний підхід до моніторингу регіональних процесів, що впливають на ефективність соціального захисту, передбачає такі етапи:

а) формування системи показників, що характеризують модернізаційний рівень сфери соціальних послуг;

б) визначення рівнів розвитку регіону за такими складовими, як рівень модернізації економічної сфери, модернізаційний рівень демографічної складової та модернізаційний рівень зайнятості;

в) визначення вагових коефіцієнтів для кожної групи показників та розрахунок інтегральних показників, ранжування регіонів;

г) вибір критеріїв класифікації та групування регіонів відповідно до рівня модернізації сфери соціальних послуг;

д) визначення регіональних особливостей відповідно до рівня модернізації надання соціальних послуг кожної групи регіонів, виявлення найважливіших проблем кожного регіону.

Запропоновано визначити рівень модернізації соціальних послуг (M_{Rss_j}) у регіоні шляхом аналізу таких складових: рівень модернізації економічної сфери (M_{econ}), рівень модернізації демографічної складової (M_{dem_j}) та рівень модернізації інституційної складової (M_{inst_j}) (рис. 3.1).

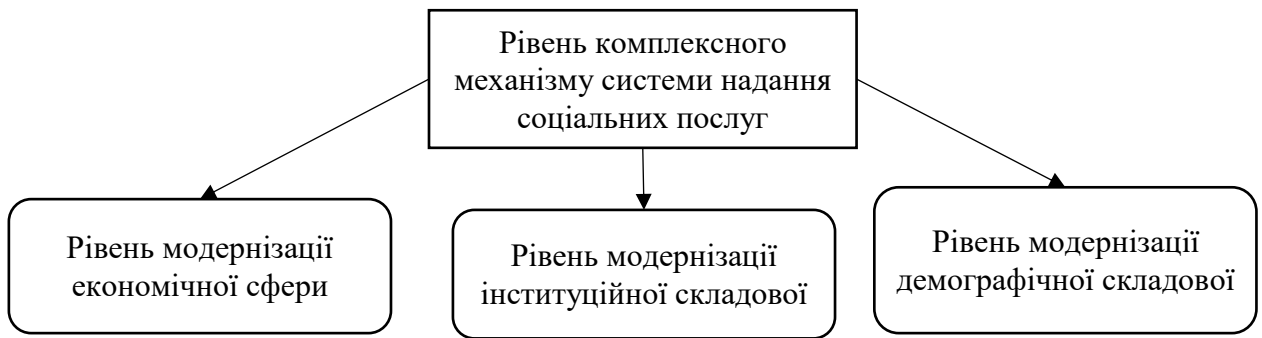

Рис. 3.1. Компонентні оцінки рівня комплексного механізму системи надання соціальних послуг

Джерело: власна розробка автора.

У таблиці 3.1 представлені обрані для аналізу індикатори (показники, критерії) оцінювання рівня модернізації соціальних послуг.

Таблиця 3.1

Перелік часткових показників оцінки складових рівня модернізації соціальних послуг

№	Індикатори
<i>Рівень модернізації економічної сфери</i>	
<i>l₁</i>	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн
<i>l₂</i>	Середня заробітна плата, грн
<i>l₃</i>	Частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення, %
<i>Рівень модернізації демографічної складової</i>	
<i>l₄</i>	Щільність населення, осіб на км ²
<i>l₅</i>	Загальний коефіцієнт народжуваності
<i>l₆</i>	Частка населення у віці 15-64 років у загальній чисельності постійного населення, %
<i>Рівень модернізації інституційної сфери</i>	
<i>l₇</i>	Кількість територіальних громад
<i>l₈</i>	Кількість надавачів соціальних послуг

Джерело: власна розробка автора.

Слід зазначити, що приведені індикатори (показники, критерії) представляються в дослідженнях як параметричні (кількісні) так і непараметричні (якісні), мають різний ступінь/масштаб чисельного вираження. Тому для коректного зіставлення та включення в модель дослідження різнорідних за якістю та величиною показників необхідно проведення процедури їх нормування. Згідно з [60] нормування індикаторів-стимуляторів проводиться за формулою (3.1):

$$\text{norm}(I_{ij}^{st}) = \frac{l_{ij} - l_{\min}}{l_{\max} - l_{\min}} \quad (3.1)$$

Нормування індикаторів-дестимуляторів за формулою (3.2):

$$\text{norm}(I_{ij}^{dest}) = \frac{l_{\max} - l_{ij}}{l_{\max} - l_{\min}} \quad (3.2)$$

де $\text{norm}(I_{ij}^{st})$, $\text{norm}(I_{ij}^{dest})$ – нормалізовані значення i -го індикатора-стимулятора та індикатора-дестимулятора відповідно в j -й області;

l_{ij} – значення i -го індикатора відповідного рівня в j -й області;

l_{\min} – мінімальне значення i -го індикатора відповідного рівня для всіх регіонів;

l_{\max} – максимальне значення i -го індикатора відповідного рівня для всіх регіонів.

Для розрахунку сумарного індексу модернізації соціальних послуг у регіоні необхідно «згорнути» часткові індекси в інтегральний.

Інтегральний показник для кожної складової рівня модернізації сфери соціальних послуг розраховується за формулою на основі розрахунку середнього геометричного (формула 3.3):

$$\overline{I_{ij}^{int}} = \sqrt[n]{\prod_{i=1}^n I_{ij}} \quad (3.3)$$

де $\overline{I_{ij}^{int}}$ – середнє геометричне значення інтегрального рівня i -го показника j -го регіону за період дослідження;

I_{ij} - інтегральний показник стану i -го індикатора j -го регіону за певний період дослідження;

$\prod_{i=1}^n I_{ij}$ – добуток часткових i -х інтегральних показників j -ї регіону за період дослідження;

n – кількість часткових показників.

Рівень модернізації регіону за обраними рівнями – економічна сфера, демографічна складова, інституційна складова, – на наш погляд, доцільно оцінювати як узагальнену відносну величину структури виду (формула 3.4):

$$RSS_{ij} = \frac{I_{ij}}{I_{iavg}}, \quad (3.4)$$

де RSS_{ij} (*Relative Size of the Structure*) – рівень модернізації на i -го показника j -й регіону за період дослідження;

I_{ij} – інтегральний показник стану i -го індикатора j -го регіону за період дослідження;

$\overline{I_{ij}^{int}}$ – середнє геометричне значення інтегрального рівня i -го показника j -го регіону за період дослідження.

Рівень модернізації соціальних послуг в області розраховується як сума індексів трьох компонент.

Крім того, для того щоб вирівняти кожену складову для загального результату, ми використовуємо ваги для кожної сфери, визначені авторами – для економічної сфери - 0,3, за демографічною складовою – 0,3, за інституційною сферою – 0,4. Формула розрахунку рівня модернізації соціальних послуг у j -му регіоні буде виглядати наступним чином (формула 3.5):

$$M_{Rss_j} = 0,3M_{econ} + 0,3M_{dem_j} + 0,4M_{inst_j} \quad (3.5)$$

де M_{econ_j} - рівень модернізації економічної сфери;

M_{dem} - рівень модернізації демографічної сфери;

M_{inst_j} - рівень модернізації інституційної сфери.

За результатами рейтингової оцінки рівня модернізації соціальних послуг (M_{rss}) запропоновано виокремити наступні 4 групи регіонів: високий рівень M_{mss} , регіони з L_{mss} базового, регіони із достанім та низьким L_{mss} .

Запропоновану авторську методику ми протестуємо на прикладі регіонів України, але слід зазначити, що вона прийнятна для розрахунків для будь-якої країни.

Вхідні дані для тестування авторської методики наведені в додатку А.

Нормалізовані за формулою (3.1) та (3.2) показники представлені в додатку Б.

Інтегральні показники для кожної складової рівня модернізації сфери соціальних послуг розраховані за формулою (3) представлені в таблиці 3.2.

Для визначення рівня модернізації економічної сфери (M_{econ_j}) необхідно проаналізувати сучасний стан її складових, таких як валовий регіональний продукт на душу населення (l_1), середня заробітна плата (l_2), частка видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення (l_3).

Таблиця 3.2

Інтегральні показники для кожної складової рівня модернізації сфери соціальних послуг

Область	$I_{(j)}=(VI_1+VI_2+VI_3)/3$			$I_{(j)}=(VI_4+VI_5+VI_6)/3$			$I_{(j)}=(VI_7+VI_8)/2$		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Вінницька	0,229	0,245	0,232	0,488	0,530	0,499	0,520	0,516	0,525
Волинська	0,062	0,100	0,108	0,715	0,758	0,757	0,339	0,335	0,335
Дніпропетровська	0,288	0,225	0,257	0,497	0,538	0,534	0,972	0,972	0,972
Донецька	0,234	0,167	0,213	0,415	0,424	0,427	0,609	0,604	0,624
Житомирська	0,246	0,305	0,239	0,511	0,567	0,577	0,564	0,568	0,578
Закарпатська	0,236	0,226	0,220	0,879	0,891	0,898	0,485	0,494	0,504
Запорізька	0,439	0,385	0,251	0,481	0,511	0,519	0,529	0,545	0,568
Івано-Франківська	0,184	0,231	0,144	0,808	0,807	0,797	0,452	0,456	0,457
Київська	0,422	0,381	0,266	0,590	0,574	0,591	0,646	0,655	0,679
Кіровоградська	0,282	0,280	0,243	0,401	0,455	0,443	0,415	0,422	0,445
Луганська	0,114	0,064	0,039	0,520	0,499	0,491	0,200	0,200	0,200
Львівська	0,156	0,187	0,207	0,791	0,791	0,788	0,774	0,792	0,819
Миколаївська	0,313	0,270	0,243	0,570	0,584	0,579	0,482	0,484	0,487
Одеська	0,252	0,263	0,274	0,602	0,638	0,628	0,838	0,881	0,930
Полтавська	0,326	0,310	0,230	0,547	0,582	0,575	0,481	0,508	0,525
Рівненська	0,210	0,209	0,270	0,717	0,767	0,741	0,436	0,436	0,440
Сумська	0,294	0,271	0,205	0,551	0,551	0,552	0,458	0,456	0,454
Тернопільська	0,098	0,088	0,064	0,749	0,758	0,753	0,397	0,404	0,411
Харківська	0,328	0,116	0,196	0,701	0,708	0,702	0,792	0,797	0,801
Херсонська	0,191	0,188	0,196	0,568	0,592	0,587	0,618	0,600	0,588
Хмельницька	0,252	0,221	0,255	0,516	0,538	0,555	0,521	0,526	0,592
Черкаська	0,412	0,383	0,306	0,442	0,492	0,491	0,471	0,483	0,504
Чернівецька	0,195	0,199	0,264	0,784	0,821	0,793	0,351	0,353	0,351
Чернігівська	0,408	0,415	0,368	0,358	0,395	0,396	0,557	0,561	0,569
м. Київ	0,831	0,802	0,667	0,486	0,515	0,502	0,401	0,405	0,421
I_{avg}	0,280	0,261	0,238	0,588	0,611	0,607	0,532	0,538	0,551

Джерело: розраховано автором за запропонованою методикою.

Рівень модернізації демографічної складової (M_{dem_j}) визначається шляхом аналізу щільності населення регіону (l_4), загальної народжуваності (l_5), частки населення у віці 15-64 років у загальній чисельності постійного населення (l_6).

Для оцінки рівня модернізації інституційної сфери ($M_{inst,j}$) використовуємо кількість територіальних громад (l_7) та кількість надавачів соціальних послуг (l_8) рівень зайнятості працездатного населення, частку домогосподарств, де є працюючі, частку економічно неактивних людей і частку пенсій, стипендій, пільг і субсидій, що надаються готівкою в цілому ресурсів домогосподарств (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Динаміка складових рівня модернізації соціальних послуг

Область	Mcon, %			Mdem, %			Minst, %		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Вінницька	81,8	93,7	97,4	83,1	86,7	82,1	97,7	95,8	95,3
Волинська	22,0	38,2	45,1	121,7	124,0	124,7	63,8	62,3	60,8
Дніпропетровська	102,7	86,1	108,0	84,6	87,9	87,9	182,7	180,7	176,4
Донецька	83,5	63,9	89,5	70,7	69,4	70,3	114,4	112,3	113,1
Житомирська	87,8	116,6	100,4	87,0	92,7	95,0	105,9	105,6	104,9
Закарпатська	84,3	86,5	92,2	149,6	145,8	147,9	91,1	91,8	91,4
Запорізька	156,8	147,5	105,3	81,9	83,5	85,5	99,4	101,2	103,1
Івано-Франківська	65,5	88,5	60,5	137,6	131,9	131,3	84,8	84,8	82,8
Київська	150,7	145,7	111,7	100,5	93,9	97,3	121,3	121,7	123,1
Кіровоградська	100,6	107,3	101,8	68,2	74,4	73,0	78,0	78,4	80,8
Луганська	40,7	24,5	16,5	88,5	81,6	80,9	37,6	37,2	36,3
Львівська	55,7	71,6	86,8	134,6	129,3	129,8	145,4	147,2	148,5
Миколаївська	111,8	103,4	102,1	97,1	95,6	95,4	90,5	89,9	88,4
Одеська	90,0	100,8	115,1	102,4	104,4	103,5	157,4	163,7	168,7
Полтавська	116,4	118,7	96,6	93,1	95,1	94,8	90,4	94,4	95,2
Рівненська	75,1	80,0	113,2	122,0	125,5	122,0	81,8	81,0	79,9
Сумська	105,0	103,8	86,1	93,7	90,1	91,0	86,0	84,7	82,4
Тернопільська	35,0	33,9	26,7	127,5	123,9	124,1	74,6	75,0	74,5
Харківська	117,1	44,3	82,4	119,2	115,8	115,7	148,8	148,0	145,3
Херсонська	68,1	71,9	82,1	96,7	96,8	96,7	116,1	111,5	106,7
Хмельницька	90,1	84,6	107,1	87,8	88,1	91,5	98,0	97,8	107,5
Черкаська	147,2	146,6	128,6	75,3	80,4	80,9	88,6	89,7	91,4
Чернівецька	69,7	76,2	110,8	133,4	134,3	130,6	65,9	65,6	63,7
Чернігівська	145,8	158,9	154,2	61,0	64,5	65,2	104,6	104,3	103,2
м. Київ	296,7	306,7	279,8	82,7	84,3	82,7	75,3	75,3	76,4

Джерело: розраховано автором за запропонованою методикою.

За рівнем модернізації економічної сфери у 2022 році найкращі показники були у Рівненській (41 %), Чернівецькій (38 %), Закарпатській (35%), Черкаській (35 %), Житомирська (35 %) області та Київська (36 %). Найгірші показники у Донецькій (16 %), Луганській (21 %), Запорізькій (22 %), Дніпропетровській (23 %) та Одеській (24 %) областях.

Ранжування областей за рівнем модернізації економічної сфери у 2022 році представлено в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Рівні модернізації економічної сфери за 2022р.

Область	Месоп, %
м. Київ	279,8
Чернігівська	154,2
Черкаська	128,6
Одеська	115,1
Рівненська	113,2
Київська	111,7
Чернівецька	110,8
Дніпропетровська	108,0
Хмельницька	107,1
Запорізька	105,3
Миколаївська	102,1
Кіровоградська	101,8
Житомирська	100,4
Вінницька	97,4
Полтавська	96,6
Закарпатська	92,2
Донецька	89,5
Львівська	86,8
Сумська	86,1
Харківська	82,4
Херсонська	82,1
Івано-Франківська	60,5
Волинська	45,1
Тернопільська	26,7
Луганська	16,5

Джерело: розраховано автором за запропонованою методикою

На основі отриманих результатів згруповано регіони за рівнем модернізації економічної сфери (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Угруповання регіонів за рівнем модернізації економічної сфери (M_{em}) у 2022 році

L_{es}	Діапазон значень	Регіони
низький	< 80%	Івано-Франківська, Волинська, Луганська, Тернопільська
середній	$\geq 80\% < 100\%$	Вінницька, Полтавська, Закарпатська, Донецька, Львівська, Сумська, Харківська, Херсонська
вище середнього	$\geq 100\% < 120\%$	Одеська, Рівненська, Київська, Чернівецька, Дніпропетровська, Хмельницька, Запорізька, Миколаївська, Кіровоградська, Житомирська
високий	$\geq 120\%$	м. Київ, Чернігівська, Черкаська

Джерело: розраховано автором за запропонованою методикою.

Ранжування областей за рівнем модернізації демографічної складової у 2022 році представлено в таблицях 3.6, 3.7.

Таблиця 3.6

Рівні модернізації демографічної складової за 2022р.

Область	Mdem, %
Закарпатська	147,9
Івано-Франківська	131,3
Чернівецька	130,6
Львівська	129,8
Волинська	124,7
Тернопільська	124,1
Рівненська	122,0
Харківська	115,7
Одеська	103,5
Київська	97,3
Херсонська	96,7
Миколаївська	95,4
Житомирська	95,0
Полтавська	94,8
Хмельницька	91,5
Сумська	91,0
Дніпропетровська	87,9
Запорізька	85,5
м.Київ	82,7
Вінницька	82,1
Луганська	80,9
Черкаська	80,9
Кіровоградська	73,0
Донецька	70,3
Чернігівська	65,2

Джерело: розраховано автором за запропонованою методикою

Таблиця 3.7

Угрупування регіонів за рівнем модернізації демографічної складової (M_{dem}) у 2022 році

L_{ds}	Діапазон значень	регіони
низький	< 80%	Кіровоградська, Донецька, Чернігівська
середній	$\geq 80\% < 100\%$	Київська, Херсонська, Миколаївська, Житомирська, Полтавська, Хмельницька, Сумська, Дніпропетровська, Запорізька, м. Київ, Вінницька, Луганська, Черкаська
вище середнього	$\geq 100\% < 120\%$	Харківська, Одеська
високий	$\geq 120\%$	Закарпатська, Івано-Франківська, Чернівецька, Львівська, Волинська, Тернопільська, Рівненська

Джерело: розраховано автором за запропонованою методикою.

Ранжування областей за рівнем модернізації інституційної сфери у 2022 році представлено у таблицях 3.8, 3.9.

Таблиця 3.8

Рівні модернізації інституційної сфери за 2022р.

Область	Minst, %
Дніпропетровська	176,4
Одеська	168,7
Львівська	148,5
Харківська	145,3
Київська	123,1
Донецька	113,1
Хмельницька	107,5
Херсонська	106,7
Житомирська	104,9
Чернігівська	103,2
Запорізька	103,1
Вінницька	95,3
Полтавська	95,2
Закарпатська	91,4
Черкаська	91,4
Миколаївська	88,4
Івано-Франківська	82,8
Сумська	82,4
Кіровоградська	80,8
Рівненська	79,9
м.Київ	76,4
Тернопільська	74,5
Чернівецька	63,7
Волинська	60,8
Луганська	36,3

Джерело: розраховано автором за запропонованою методикою

Таблиця 3.9

Угрупування регіонів за рівнем модернізації інституційної сфери (M_{inst}) у 2022 році

L_{pa}	Діапазон значень	регіони
низький	< 80%	Рівненська, м. Київ, Тернопільська, Чернівецька, Волинська, Луганська
середній	$\geq 80\% < 100\%$	Вінницька, Полтавська, Закарпатська, Черкаська, Миколаївська, Івано-Франківська, Сумська, Кіровоградська
вище середнього	$\geq 100\% < 120\%$	Донецька, Хмельницька, Херсонська, Житомирська, Чернігівська, Запорізька
високий	$\geq 120\%$	Дніпропетровська, Одеська, Львівська, Харківська, Київська

Джерело: розраховано автором за запропонованою методикою.

Результати розрахунку рівнів модернізації соціальних послуг (на прикладі регіонів України) представлені в таблиці 3.10

Таблиця 3.10

Динаміка рівня модернізації сфери соціальних послуг

Область	<i>M_{RSS}</i>									
	2020		2021		2022		2022/2021		2022/2020	
	%	Ранг	%	Ранг	%	Ранг	%	Ранг	%	Ранг
Вінницька	87,0	21	92,2	17	92,2	18	-0,04	1	5,24	-3
Волинська	64,4	24	71,1	24	73,7	23	2,55	-1	9,26	-1
Дніпропетровська	121,3	4	115,0	4	122,5	3	7,45	-1	1,21	-1
Донецька	88,9	19	80,1	22	90,8	19	10,75	-3	1,92	0
Житомирська	93,0	14	106,2	9	100,1	13	-6,02	4	7,14	-1
Закарпатська	106,0	10	105,9	10	108,7	8	2,81	-2	2,74	-2
Запорізька	117,1	5	114,4	5	98,7	14	-15,74	9	-18,42	9
Івано-Франківська	92,9	15	100,4	12	88,4	20	-11,98	8	-4,53	5
Київська	126,8	3	123,0	2	110,8	7	-12,16	5	-16,00	4
Кіровоградська	84,1	22	88,8	21	86,9	21	-1,92	0	2,75	-1
Луганська	54,1	25	45,4	25	41,8	25	-3,66	0	-12,36	0
Львівська	106,3	9	111,6	7	118,2	4	6,62	-3	11,91	-5
Миколаївська	101,0	12	97,0	13	96,0	15	-1,04	2	-5,02	3
Одеська	114,0	6	120,7	3	127,7	2	6,95	-1	13,75	-4
Полтавська	101,6	11	104,3	11	95,6	16	-8,70	5	-5,95	5
Рівненська	91,2	17	93,9	16	105,9	9	11,91	-7	14,69	-8
Сумська	95,9	13	94,0	15	86,5	22	-7,51	7	-9,44	9
Тернопільська	74,6	23	73,2	23	70,3	24	-2,93	1	-4,33	1
Харківська	127,3	2	96,9	14	111,3	6	14,42	-8	-15,96	4
Херсонська	91,1	18	91,3	18	93,9	17	2,59	-1	2,81	-1
Хмельницька	91,8	16	89,6	20	102,5	12	12,95	-8	10,78	-4
Черкаська	108,0	7	109,7	8	103,1	10	-6,57	2	-4,92	3
Чернівецька	87,7	20	90,5	19	102,6	11	12,19	-8	14,97	-9
Чернігівська	108,0	8	114,2	6	112,2	5	-1,98	-1	4,24	-3
м. Київ	166,1	1	170,6	1	159,6	1	-10,95	0	-6,47	0

Джерело: розраховано автором за запропонованою методикою.

Ранжування областей за рівнем модернізації соціальних послуг у 2022 році представлено в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11

Рівні модернізації соціальних послуг за 2022р.

Область	<i>M_{RSS}</i>
1	2
м. Київ	159,6
Одеська	127,7
Дніпропетровська	122,5
Львівська	118,2

Закінчення табл. 3.11

1	2
Чернігівська	112,2
Харківська	111,3
Київська	110,8
Закарпатська	108,7
Рівненська	105,9
Черкаська	103,1
Чернівецька	102,6
Хмельницька	102,5
Житомирська	100,1
Запорізька	98,68
Миколаївська	95,97
Полтавська	95,62
Херсонська	93,87
Вінницька	92,19
Донецька	90,84
Івано-Франківська	88,42
Кіровоградська	86,87
Сумська	86,47
Волинська	73,7
Тернопільська	70,3
Луганська	41,76

Джерело: розраховано автором за запропонованою методикою.

На основі отриманих результатів згруповано регіони за рівнем модернізації сфери соціальних послуг (табл. 3.12, рис. 3.2, рис. 3.3).

Таблиця 3.12

Угрупування регіонів за рівнем модернізації соціальних послуг (M_{RSS}) у 2022 році

L_{mss}	Діапазон значень	Регіони
низький	< 80%	Волинська, Луганська, Тернопільська
середній	$\geq 80\% < 100\%$	Вінницька, Донецька, Житомирська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька
вище середнього	$\geq 100\% < 120\%$	Закарпатська, Запорізька, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Черкаська, Чернігівська
високий	$\geq 120\%$	Дніпропетровська, Київська, Харківська, Київ

Джерело: розраховано автором за запропонованою методикою.

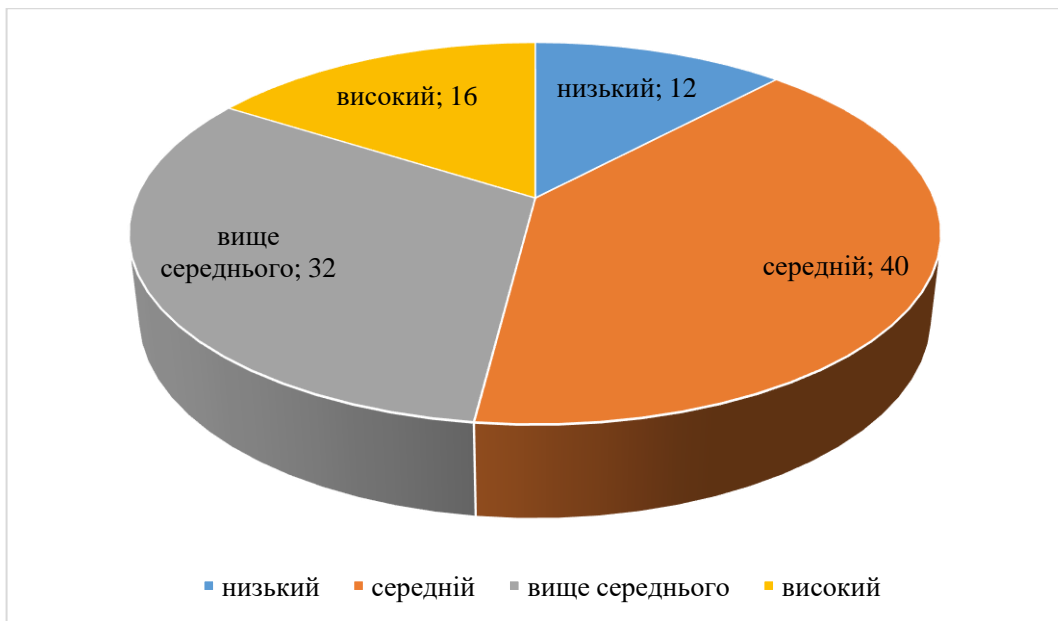

Рис. 3.2. Структура регіонів України за рівнем модернізації соціальних послуг

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою

Регіони з високим рівнем M_{RSS} . Високий рівень модернізації у сфері соціальних послуг у 2022 році характеризувалися місто Київ (159,6 %), Харківська (127,7 %), Дніпропетровська (122,5 %) області. У порівнянні з 2021 роком (4-та позиція) Закарпатська область у 2022 році дещо втратила свої позиції та перемістилася на 6 місце у загальному рейтингу регіонів, але у 2021 році посіла 3-тє місце; у Дніпропетровській та Харківській областях у порівнянні з 2021 роком та перемістилася на 6-те та 5-те місця відповідно. Безперечним лідером серед регіонів України в період з 2020 по 2022 рік є місто Київ – 1-ша позиція.

Регіони з M_{RSS} з базовим рівнем. До цієї групи входять такі області: Львівська (118,2 %), Чернігівська (112,2 %), Харківська (111,3 %), Київська (110,8 %), Закарпатська (108,7 %), Рівненська (105,9 %), Черкаська (103,1 %), Чернівецька (102,6 %), Хмельницька (102,5 %), Житомирська (100,1 %).

Серед регіонів, які покращили свої позиції за рівнем модернізації соціальних послуг порівняно з 2021 роком, варто відзначити Запорізьку область – 111 % (зростання на 9 позицій), Миколаївську область – 106 % та Черкаську область – 113 %). Львівська область впала на 2 позиції.

Регіони із достатнім рівнем M_{RSS} . До цієї групи увійшли такі області: Запорізька (98,7 %), Миколаївська (95,9 %), Полтавська (95,6 %), Херсонська (93,9 %), Вінницька (92,2 %), Донецька (90,8 %), Івано-Франківська (88,4 %), Кіровоградська (86,9 %), Сумська (86,5 %).

До другої категорії регіонів, які погіршили свої позиції порівняно з 2017 роком, належать Запорізька (83 %) області, які втратили 6 балів у рейтингу, Київська (99 %) та Полтавська (88 %) області, які знизили свої позиції на 3 пункти, Дніпропетровська (88 %) – зниження на 2 бали та Херсонська (99 %) область – зниження на 1 бал.

Регіони з низьким рівнем M_{RSS} . Низьким рівнем модернізації соціальних послуг характеризуються такі регіони: Волинська (73,7 %), Тернопільська (70,3 %), Луганська (41,8 %).

Результати моніторингу рівня модернізації соціальних послуг за рейтингом регіонів та його динамікою представлені на рис. 3.3, 3.4 та табл. 3.13.

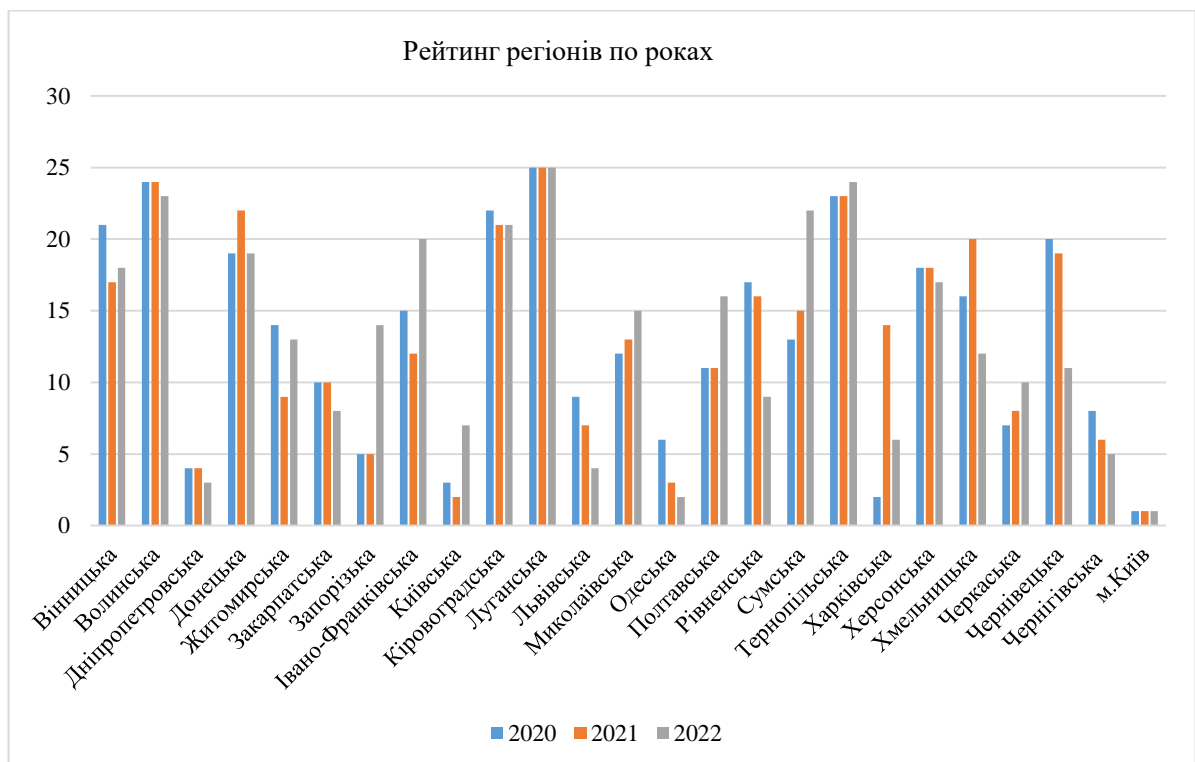

Рис. 3.3. Результати рейтингування регіонів за рівнем модернізації соціальних послуг у 2020-2022 роках

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою.

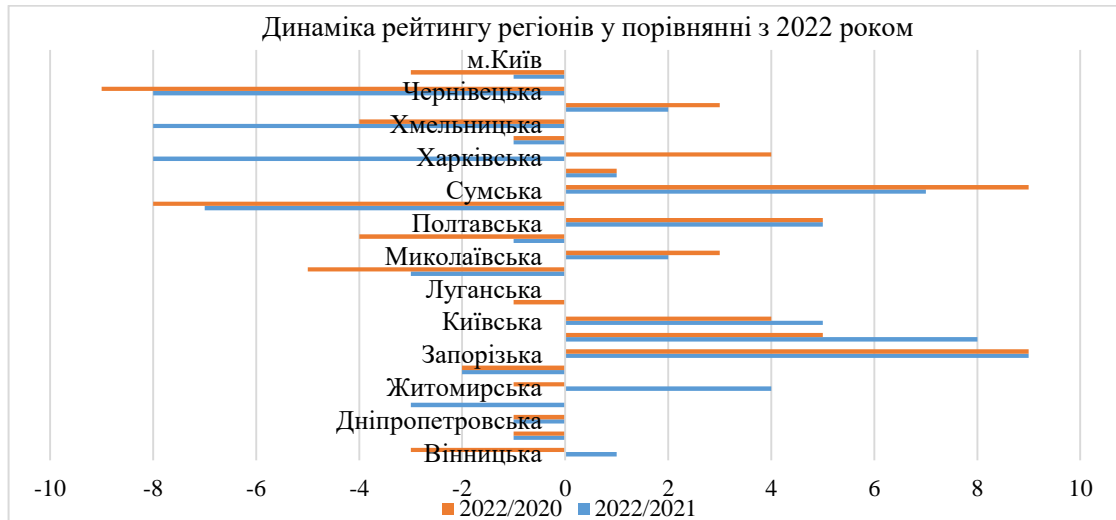

Рис. 3.4. Результати моніторингу рівня модернізації соціальних послуг за рейтингом регіонів та його динамікою

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою.

Таблиця 3.13

Рейтинги рівня модернізації соціальних послуг за регіонами

Область	рейтинг (ранг)			динаміка рейтингу	
	2020	2021	2022	2022/2021	2022/2020
Вінницька	21	17	18	1	-3
Волинська	24	24	23	-1	-1
Дніпропетровська	4	4	3	-1	-1
Донецька	19	22	19	-3	0
Житомирська	14	9	13	4	-1
Закарпатська	10	10	8	-2	-2
Запорізька	5	5	14	9	9
Івано-Франківська	15	12	20	8	5
Київська	3	2	7	5	4
Кіровоградська	22	21	21	0	-1
Луганська	25	25	25	0	0
Львівська	9	7	4	-3	-5
Миколаївська	12	13	15	2	3
Одеська	6	3	2	-1	-4
Полтавська	11	11	16	5	5
Рівненська	17	16	9	-7	-8
Сумська	13	15	22	7	9
Тернопільська	23	23	24	1	1
Харківська	2	14	6	-8	4
Херсонська	18	18	17	-1	-1
Хмельницька	16	20	12	-8	-4
Черкаська	7	8	10	2	3
Чернівецька	20	19	11	-8	-9
Чернігівська	8	6	5	-1	-3
м. Київ	1	1	1	0	0

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою.

За результатами моніторингу рівня модернізації соціальних послуг пропонуємо згрупувати регіони наступним чином:

- стабільні регіони (коливання рейтингу в середньому не перевищують 1);
- регіони, які прагнуть до стабільності (коливання рейтингу в середньому від 1 до 3);
- регіони, рейтинги яких характеризуються різким зростанням (не менше 3);
- регіонів, рейтинги яких різко впали (як мінімум на 3);
- регіонів, рейтинги яких суттєво змінилися в різні боки.

Стабільні регіони. Серед регіонів-лідерів у цій групі – місто Київ (1-ше місце). Інші регіони, що входять до групи стабільних регіонів – Київська (21-ше місце), Миколаївська (25-те місце), Кіровоградська (24-те місце) області є регіонами-аутсайдерами. Ці показники можуть свідчити як про всебічну увагу – місто Київ, так і про стійке ігнорування складових рівня модернізації соціальних послуг.

Регіони, які прагнуть до стабільності. Цю групу формують регіони основної групи, які щорічно займають з 4-го по 22-ге місця в загальному рейтингу – Дніпропетровськ (3), Житомир (13), Миколаїв (15), Одеса (2), Суми (22), Херсон (17), Хмельницький (12), Черкаси (10), Чернівці (11), Чернігів (5). Регіони, рейтинг яких характеризується різким зростанням. До цієї групи увійшли такі області: Волинська (17-те місце) – покращення позиції на 4 бали порівняно з 2021 роком, Івано-Франківська (2-ге місце) – позиція порівняно з 2021 роком зросла на 3 бали, Рівненська (8-ме місце) – в порівнянні з 2021 роком додалося 9 балів області.

Регіони, які різко впали. Регіонами, де рівень модернізації соціальних послуг потребує підвищеної уваги до її складових: Запорізька (19-те місце) – втратила 6 балів порівняно з 2021 роком, Київська (12-те місце) – позиція знизилася на 3 бали порівняно з 2021 роком, Луганська (23-те місце) – на 5 балів порівняно з 2020 роком, Львівська (6-те місце) – втрата на 3 бали порівняно з 2021 роком та Харків (5-те місце) – позиція зменшилася на 3 балів у порівнянні з 2021 роком в області.

Регіони, які суттєво змінили позиції в різні боки. До групи входять Закарпатська та Полтавська області. Закарпатська область опустилася з 4 позиції у 2020 році на 6 у 2021 році, але потім піднялася на 3-тє місце у 2022 році. Полтавська область піднялася з 12-го місця у 2020 році на 11-тє у 2021 році, але у 2022 році посіла лише 15-тє місце в загальному рейтингу регіонів. Ця група є найбільш нестабільною, що може свідчити про неконтрольованість та стихійний розвиток процесів модернізації соціальних послуг.

3.2. Модель реформування системи надання соціальних послуг у територіальних громадах

Забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, доступу до європейського рівня життя є пріоритетом для України в процесі євроінтеграції. Згідно статті 1 Основного Закону зазначено, що України – соціальна держава, яка підвищує рівень добробуту громадян і приділяє особливу увагу вразливим верствам населення.

Водночас системі надання соціальних послуг все ще бракує ефективності та реформування. Системна криза в Україні та проблема соціального захисту населення, що поглиблюється на фоні російського військового вторгнення, потребують рішучих і невідкладних заходів для забезпечення послідовності та синхронізації процесу проведення відповідних реформ. Безадресність – головний недолік української системи надання соціальних послуг. За оцінками експертів, лише третина отримувачів державної соціальної допомоги її потребує. Ця проблема загострилася у 2014 році з включенням до органів соціального захисту населення категорії «внутрішньо переміщені особи», які потребують соціальної допомоги. Безумовно, країна має усунути ці недоліки шляхом вдосконалення системи надання соціальних послуг.

Вхідними даними для визначення прогнозних значень рівня модернізації соціальних послуг (M_{RSS}) у регіоні є розраховані в п.3.1 (табл.3.3., табл.3.10) значення показника та його складових: рівня модернізації економічної сфери (M_{econ}), рівня модернізації демографічної складової (M_{dem}) та рівня модернізації інституційної сфери (M_{inst}). Слід зазначити, що вказані часткові показники l_i (табл.3.1.) представлені у вигляді динамічних рядів даних за період 2020-2022 роки – для складової $M_{econ}(t)$, $M_{dem}(t)$ та $M_{inst}(t)$. Особливістю сформованих динамічних рядів даних для часткових показників l_i відповідно розрахованих за ними складових та загального рівня модернізації є те, що вони представлені на основі динамічного ряду недостатньої «довжини» – період у 3 роки. Така особливість обмежує можливість якісного та детального прогнозування L_{mss} – визначення достатнього періоду прогнозу, його якості, точкових та інтервальних оцінок прогнозу [26].

Виходячи з таких обмежень, зумовлених проблематичністю встановлення реальних територіальних статистичних даних за частковими показниками l_i , особливо для показників демографічної складової (M_{dem}) та рівня модернізації зайнятості (M_{inst}), автором розроблений власний підхід, розроблений на основі комплексного використання методів прогнозування динамічних рядів.

Розробка методики прогнозування базувалась на тому, що процесам в соціальній сфері властива їх динамічність (зміна рівнів і варіації показників у часі) та інерційність (сталість механізму формування процесів, наявність тренду та показників інтенсивності динаміки у часі). Крім того ряди соціально-економічних даних, особливо при їх представленні за територіальним принципом, як правило, нестационарні, мають систематичну та випадкову компоненту зміни значень рівнів та їх зміну в часі. Виходячи з цього, для побудови методики прогнозування в роботі причинний механізм формування часткових показників $l_i(t)$ та результуючих показників - $M_{RSS}(t)$, $M_{econ}(t)$, $M_{dem}(t)$ та $M_{inst}(t)$ – у

явному вигляді не враховувався. В загальному вигляді динамічний ряд соціально-економічних даних, характерних для дослідження, може бути представлений як адитивна сума виду:

$$M_{RSS}(t) = f(t) + C_t + S_t + e_t, \quad (3.5)$$

де $f(t)$ - довгострокова, детермінована часом еволюція – тренд;

C_t - періодичні (циклічні) коливання;

S_t - сезонні коливання;

e_t - випадкові коливання.

Враховуючи обмежений період динаміки показників $l_i(t)$ в роботі запропоновано використання для побудови моделі прогнозу тільки дослідження їх тренду $f(t)$, елімінуючи можливі циклічні та сезонні коливання. При цьому здійснюється зведення прогнозів показників $M_{econ}(t_{np})$, $M_{dem}(t_{np})$ та $M_{inst}(t_{np})$ в один результуючий прогноз $M_{RSS}(t_{np})$.

В роботі прогнозування з використанням часових рядів складових проводиться на основі їх екстраполяції досліджуваних показників рівня модернізації соціальних послуг (M_{RSS}) на періоди прогнозу $t_{np}=t_{+1} \div t_{+k}$, де k – кількість періодів прогнозу. При цьому робиться припущення, що фактори, які впливали на результуючий показник (M_{RSS}) за період $t_0 \div t$ не змінять свою тенденцію динаміки та характер свого впливу на період прогнозування t_{np} .

Використання методики екстраполяції трендів складових показника L_{mss} в роботі ґрунтується на наступних припущеннях:

- тенденція зміни в часі кількісної міри досліджуваного показника представлена *тенденцією середнього рівня* – лінійним рівнянням виду $Y(t) = b_0 + b_1 \cdot t$, навколо якого змінюються фактичні рівні досліджуваного явища;

- зміст лінійної функції полягає в тому, що значення тренду в окремі моменти часу є математичними сподіваннями (середніми значеннями) ряду динаміки;

- умови, які визначали тенденцію зміни в період $t_0 \div t$ не зміняться

в період прогнозування $t_{np}=t_{+1} \div t_{+k}$.

Алгоритм методики прогнозування показника рівня модернізації соціальних послуг (M_{RSS}) представлений на рис.3.5.

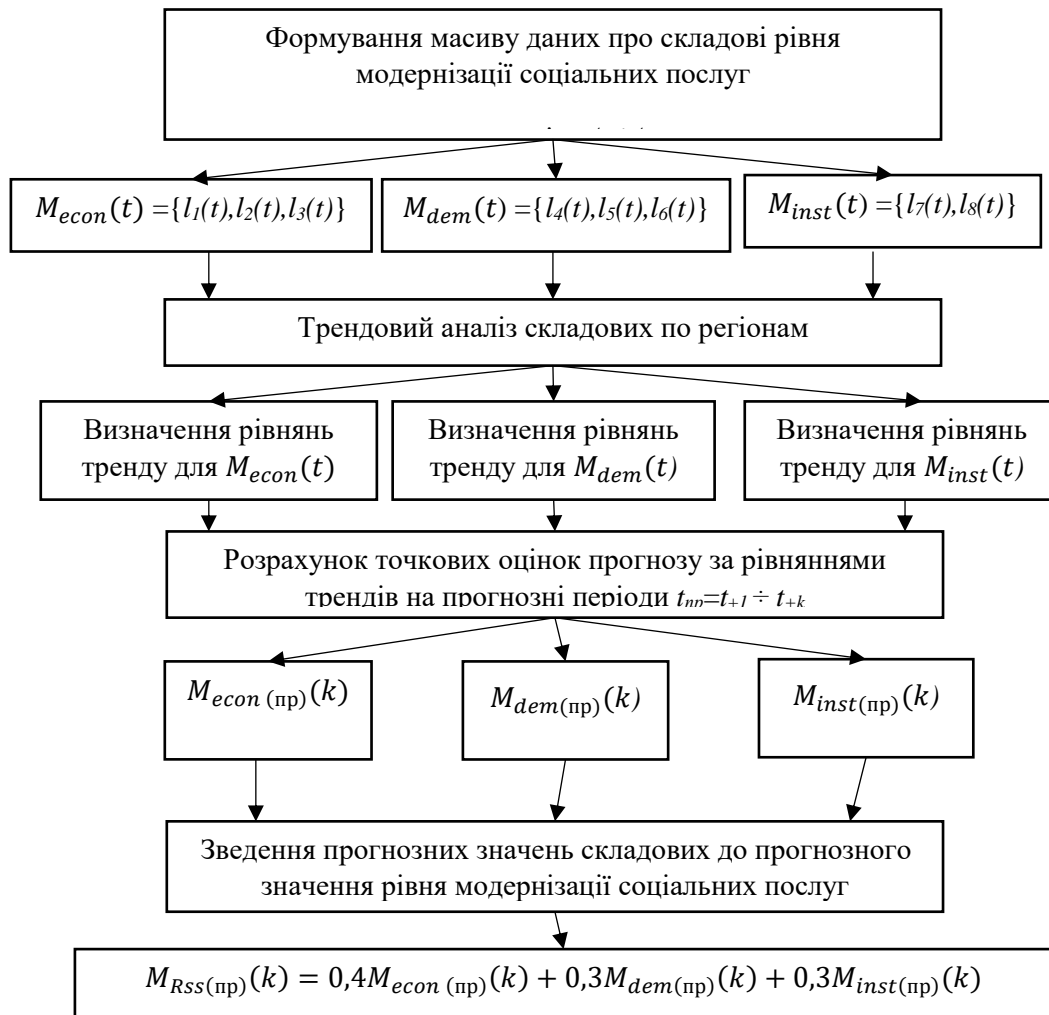

Рис. 3.5. Алгоритм методики прогнозування показника рівня модернізації соціальних послуг (M_{RSS})

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою.

Слід зазначити, що запропонована методика дає змогу провести тільки усереднену точкову оцінку прогнозу, яка базується на збереженні загальних тенденцій складових показника M_{RSS} на періоди прогнозу; інтервальні прогнози не оцінювалися через малий проміжок часу, для яких визначені складові показники (період 2020-2022 роки); з тих же причин не проводилась верифікація прогнозу за, наприклад, величиною MAPE (*main absolute percent error* [101]).

Реалізація запропонованої методики проведена на основі масивів даних про наступні часткові показники:

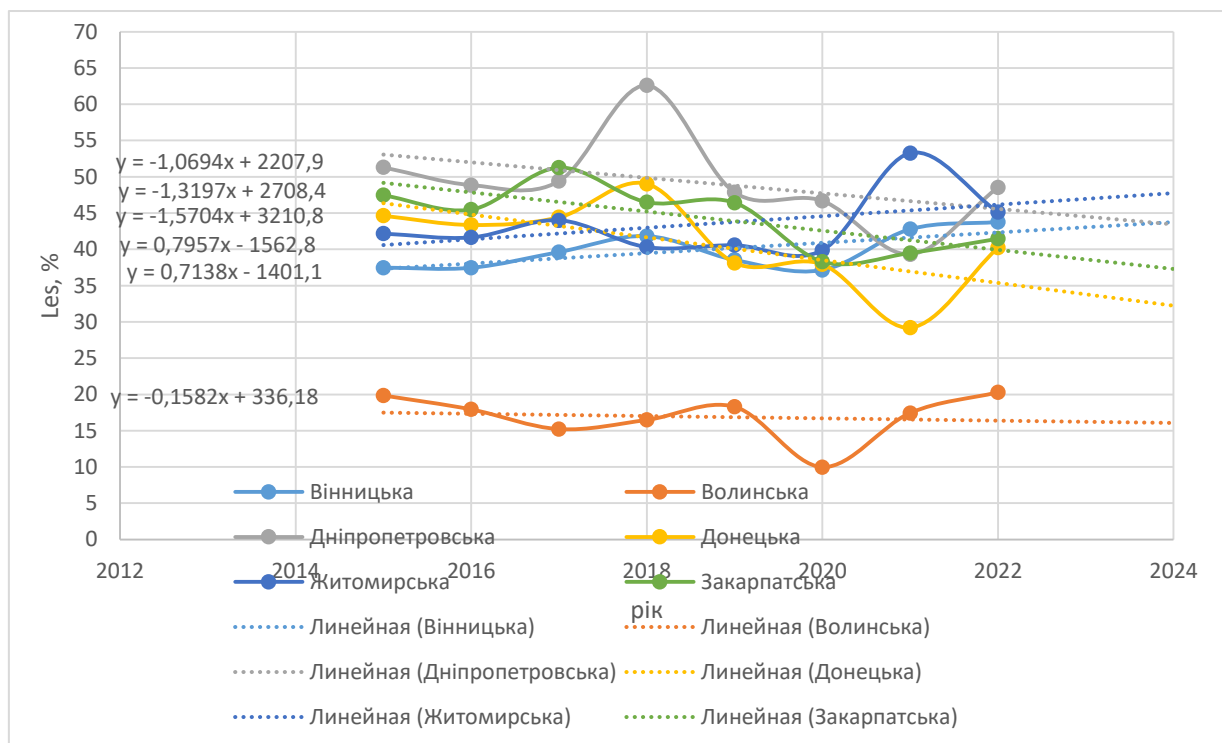
– $l_1(t), l_2(t), l_3(t)$ для економічної складової $M_{econ}(t)$ за період 2015-2022 роки;

– $l_4(t), l_5(t), l_6(t)$ для демографічної складової $M_{dem}(t)$ за період 2015-2022 роки;

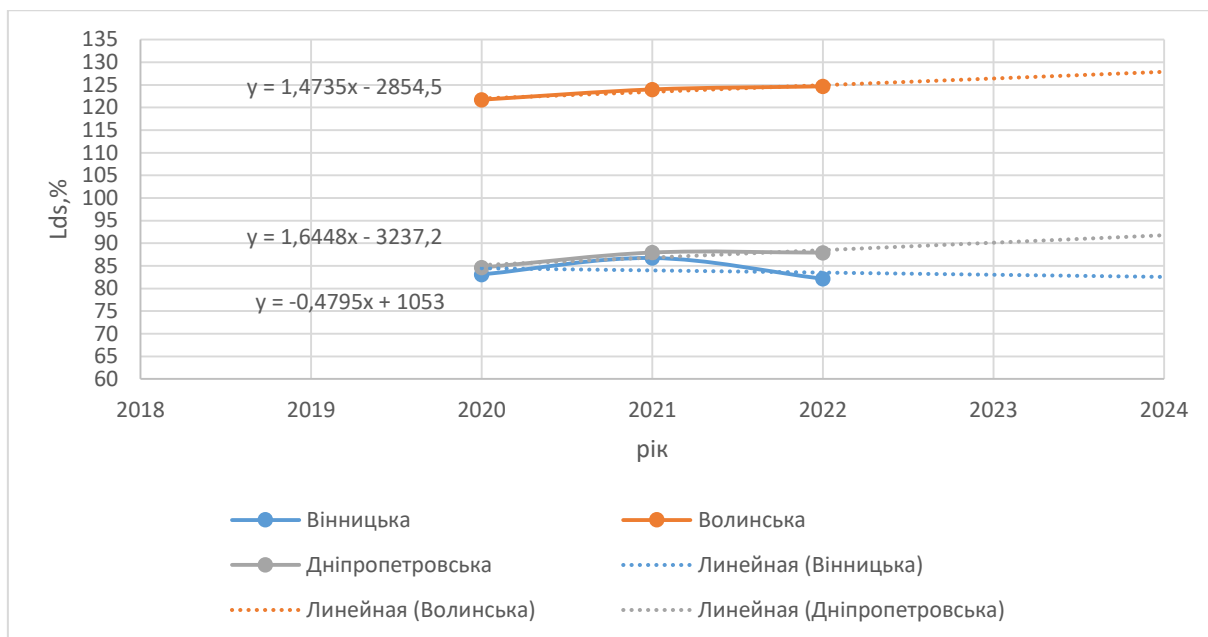
– $l_7(t), l_8(t)$ для інституційної складової рівня $M_{inst}(t)$ за період 2015-2022 роки.

При реалізації алгоритму були використані нормалізовані дані складових, визначені за ф.(3.1) та ф.(3.2).

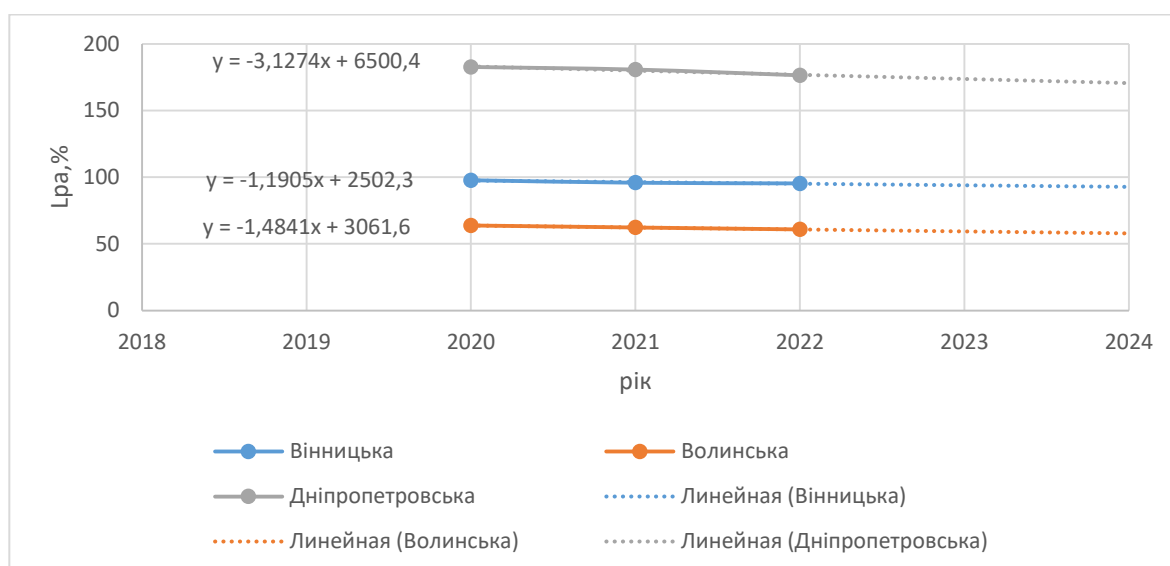
На першому етапі реалізації методики за допомогою вбудованої функції «Добавити лінію тренду» MS Excel визначені рівняння лінійного тренду динаміки складових. На рис. 3.6 представлені приклади визначення рівнянь трендів за складовими для частини регіонів України.

а)

б)

в)

Рис.3.6. Визначення рівнянь тренду для динамічних рядів складових показника M_{RSS} : а) для динаміки економічної складової $M_{econ}(t)$; б) для динаміки демографічної складової $M_{dem}(t)$; в) інституційної складової $M_{inst}(t)$

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою.

Рівняння трендів для всіх складових показника L_{mss} по регіонам, представлені в таблиці 3.14.

Таблиця 3.14

Рівняння трендів складових показника рівня модернізації соціальних послуг

Регіон/область	Рівняння тренду		
	$M_{econ}(t)$	$M_{dem}(t)$	$M_{inst}(t)$
Вінницька	$y=0,7138-1401,1$	$y=-0,4795x+1053$	$y=1,1905x+2502,3$
Волинська	$y=-1582x+336,18$	$y=14735x-2854,5$	$y=1,4841x+30616$
Дніпропетровська	$y=1,0694x+2207,9$	$y=16448x-3237,2$	$y=3,1274x+6500,4$
Донецька	$y=1,5704x+3210,8$	$y=-0,1713x+416,3$	$y=0,6254x+1377,2$
Житомирська	$y=0,7957-1562,8$	$y=3,9873x-7966,7$	$y=-0,499x+1113,9$
Закарпатська	$y=1,3197x+2708,4$	$y=-0,8334x+1832$	$y=-0,1369x185,15$
Запорізька	$y=-3,787+7717,7$	$y=1,7871x-3528$	$y=-18546x+3647$
Івано-Франківська	$y=0,0897x+212,51$	$y=-,1736x+6547,4$	$y=0,9957x+20964$
Київська	$y=-2,1572x+4423$	$y=-,5627x+3255,4$	$y=-0,9061x1709,1$
Кіровоградська	$y=1,6841x+3450,9$	$y=2,388x-4754,3$	$y=-1,3932x2736,6$
Луганська	$y=2,3066x+4673,1$	$y=-,8074x+7778,4$	$y=0,6434x+1337,2$
Львівська	$y=-0,7064x+1461$	$y=-,4126x+5007,2$	$y=-1,5638x3013,3$
Миколаївська	$y=1,0134x+2096,2$	$y=-,8255x+1764,3$	$y=-1,0571x+2226$
Одеська	$y=2,0265x-4052,7$	$y=0,5539x-1016$	$y=-5,6534x-11262$
Полтавська	$y=0,7791x+1617,9$	$y=0,8505x-1624,5$	$y=-2,4155x4788,4$
Рівненська	$y=0,1441x-250,66$	$y=0,0247x+73,283$	$y=0,9556x+2012,1$
Сумська	$y=0,1255x-201,45$	$y=1,3637x+2847,7$	$y=1,8097x+3741,7$
Тернопільська	$y=1,37x-2753,6$	$y=-1,696x+3552,7$	$y=0,0053x+85,489$
Харківська	$y=0,7117x+1474,5$	$y=-1,764x+3682$	$y=1,7324x+3648,5$

Херсонська	$y=2,1792x-4373,8$	$y=0,0367x+22,52$	$y=4,7172x+9644,9$
Хмельницька	$y=2,4653x-4938,4$	$y=1,8442x-3683$	$y=-4,7647x+9528,3$
Черкаська	$y=0,8126x+1706,1$	$y=2,8107x+5601,5$	$y=-1,4021x+2743,8$
Чернівецька	$y=2,9053x-5835,3$	$y=1,3992x+2960,6$	$y=-1,101x+2290,3$
Чернігівська	$y=0,7717x-1486,6$	$y=2,1032x-4187$	$y=0,6635x+1444,9$
м.Київ	$y=1,2383x-2367,7$	$y=-,0157x+114,94$	$y=0,5169x+969,03$

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою.

На основі трендових рівнянь, шляхом підстановки в них прогнозних значень прогнозної змінної $t_{np(1)}=2023$ та $t_{np(2)}=2024$ отримані точкові прогнозні значення складових, представлені в табл.3.15.

Таблиця 3.15

Прогноз складових показника рівня модернізації соціальних послуг

Регіон/область	Точковий прогноз складових, %					
	$M_{econ}(t)$		$M_{dem}(t)$		$M_{inst}(t)$	
	2023р	2024р	2023р	2024р	2023р	2024р
Вінницька	42,9	43,6	24,9	24,7	28,2	27,8
Волинська	16,1	16,0	37,9	38,4	17,8	17,3
Дніпропетровська	44,5	43,4	27,1	27,6	52,1	51,2
Донецька	33,9	32,3	20,9	20,9	33,6	33,4
Житомирська	46,9	47,7	29,9	31,1	31,3	31,2
Закарпатська	38,6	37,3	43,8	43,6	27,5	27,6
Запорізька	56,6	52,8	26,2	26,7	31,5	32,0
Івано-Франківська	31,0	31,0	38,2	37,2	24,6	24,3
Київська	59,0	56,8	28,2	27,7	37,2	37,5
Кіровоградська	44,0	42,3	23,0	23,7	24,6	25,0

Луганська	6,8	4,5	22,8	21,7	10,7	10,5
Львівська	32,0	31,2	38,0	37,2	45,1	45,5
Миколаївська	46,1	45,1	28,3	28,0	26,2	25,9
Одеська	46,9	48,9	31,4	31,5	52,4	54,1
Полтавська	52,4	52,6	28,8	29,1	29,4	30,2
Рівненська	40,9	41,0	37,0	37,0	23,7	23,4
Сумська	41,8	41,0	26,7	26,3	24,2	23,7
Тернопільська	17,9	19,3	36,5	36,0	22,4	22,4
Харківська	34,7	34,0	34,0	33,5	43,2	42,6
Херсонська	34,7	36,9	29,0	29,0	30,6	29,2
Хмельницька	48,9	51,4	27,8	28,4	33,2	34,6
Черкаська	62,2	61,4	25,4	26,2	27,8	28,2
Чернівецька	42,1	45,0	39,0	38,6	18,9	18,6
Чернігівська	74,5	75,3	20,3	21,0	30,8	30,6
м.Київ	137,4	138,6	25,0	24,9	23,0	23,2

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою.

Зведення прогнозних значень показника рівня модернізації соціальної сфери проводиться за формулою:

$$M_{Rss(пр)}(k) = 0,4M_{econ(пр)}(k) + 0,3M_{dem(пр)}(k) + 0,3M_{inst(пр)}(k) \quad (3.6)$$

де k – період прогнозу

Графічне зображення прогнозних рівнів трендів за запропонованою методикою зображені в додатку В.

Результати оцінки прогнозних значень зведеного показника $M_{Rss(пр)}(k)$ приведені в табл.3.16.

Прогноз складових показника рівня модернізації соціальних послуг

Регіон/область	M _{RSS} , %	
	2023р	2024р
Вінницька	96,0	96,2
Волинська	71,8	71,7
Дніпропетровська	123,7	122,2
Донецька	88,4	86,6
Житомирська	108,1	110,0
Закарпатська	110,0	108,5
Запорізька	114,2	111,6
Івано-Франківська	93,8	92,5
Київська	124,4	122,0
Кіровоградська	91,5	91,0
Луганська	40,3	36,7
Львівська	115,0	114,0
Миколаївська	100,6	99,1
Одеська	130,7	134,6
Полтавська	110,7	111,8
Рівненська	101,5	101,4
Сумська	92,7	90,9
Тернопільська	76,8	77,7
Харківська	111,9	110,2
Херсонська	94,4	95,1
Хмельницька	110,0	114,4
Черкаська	115,4	115,8
Чернівецька	100,0	102,2
Чернігівська	125,7	126,9
м.Київ	185,3	186,7

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою.

На основі отриманих результатів проведена структуризація регіонів за прогнозованим рівнем модернізації економічної сфери (табл. 3.17).

Таблиця 3.17

Угрупування регіонів за рівнем модернізації економічної сфери (M_{econ}) у 2022 році

Lmss, %	Діапазон значень	регіони	
		2023 рік	2024 рік
низький	< 80%	Волинська, Луганська, Тернопільська	Волинська, Луганська, Тернопільська
середній	$\geq 80\% < 100\%$	Вінницька Херсонська Івано-Франківська Сумська Кіровоградська Донецька	Миколаївська Вінницька Херсонська Івано-Франківська Кіровоградська Сумська Донецька
вище середнього	$\geq 100\% < 120\%$	Черкаська Львівська Запорізька Харківська Полтавська Закарпатська Хмельницька Житомирська Рівненська Миколаївська Чернівецька	Черкаська Хмельницька Львівська Полтавська Запорізька Харківська Житомирська Закарпатська Чернівецька Рівненська
високий	$\geq 120\%$	м. Київ Одеська Чернігівська Київська Дніпропетровська	м. Київ Одеська Чернігівська Дніпропетровська Київська

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою.

Структура регіонів на прогностичні періоди представлена на рис. 3.7.

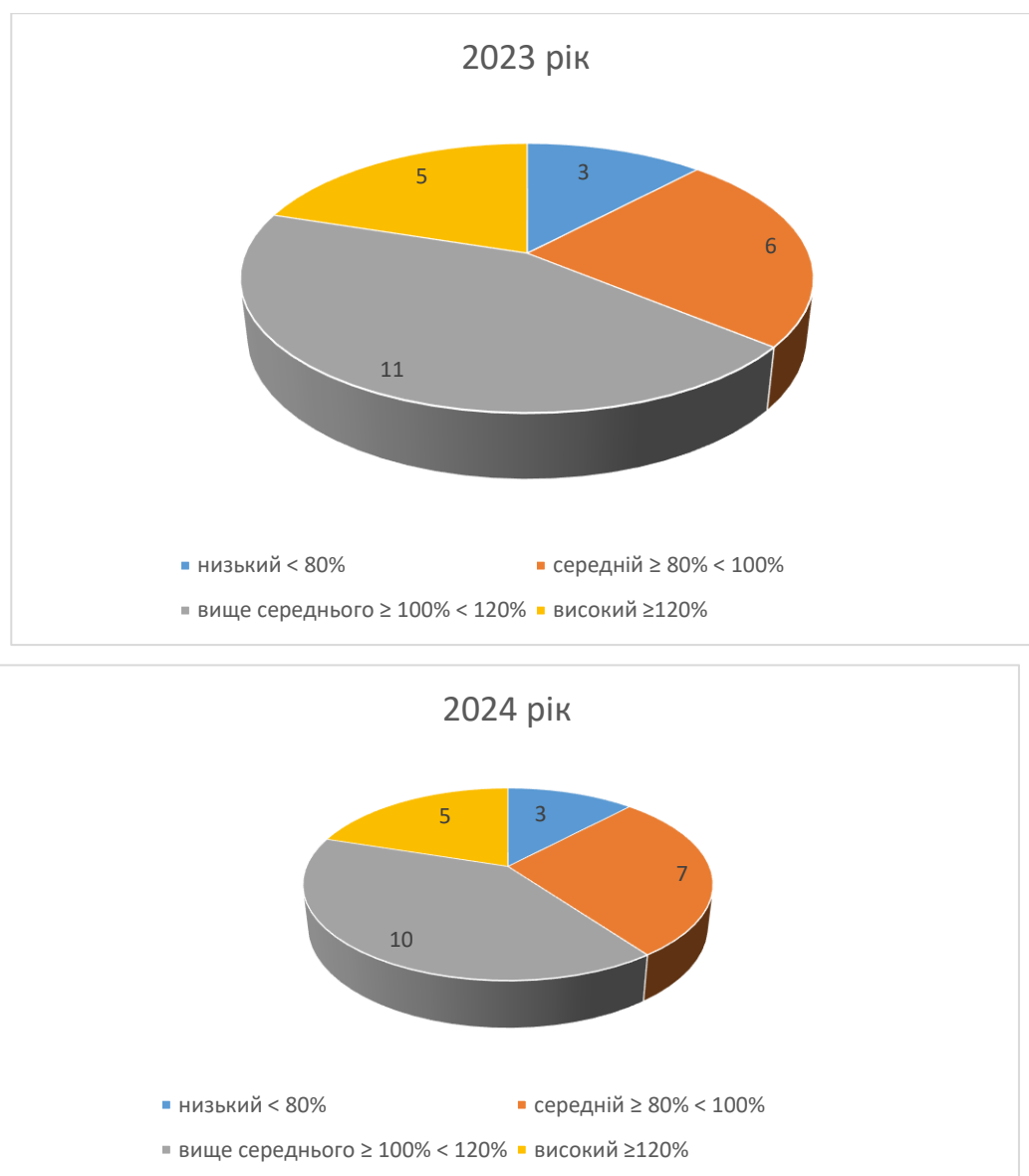
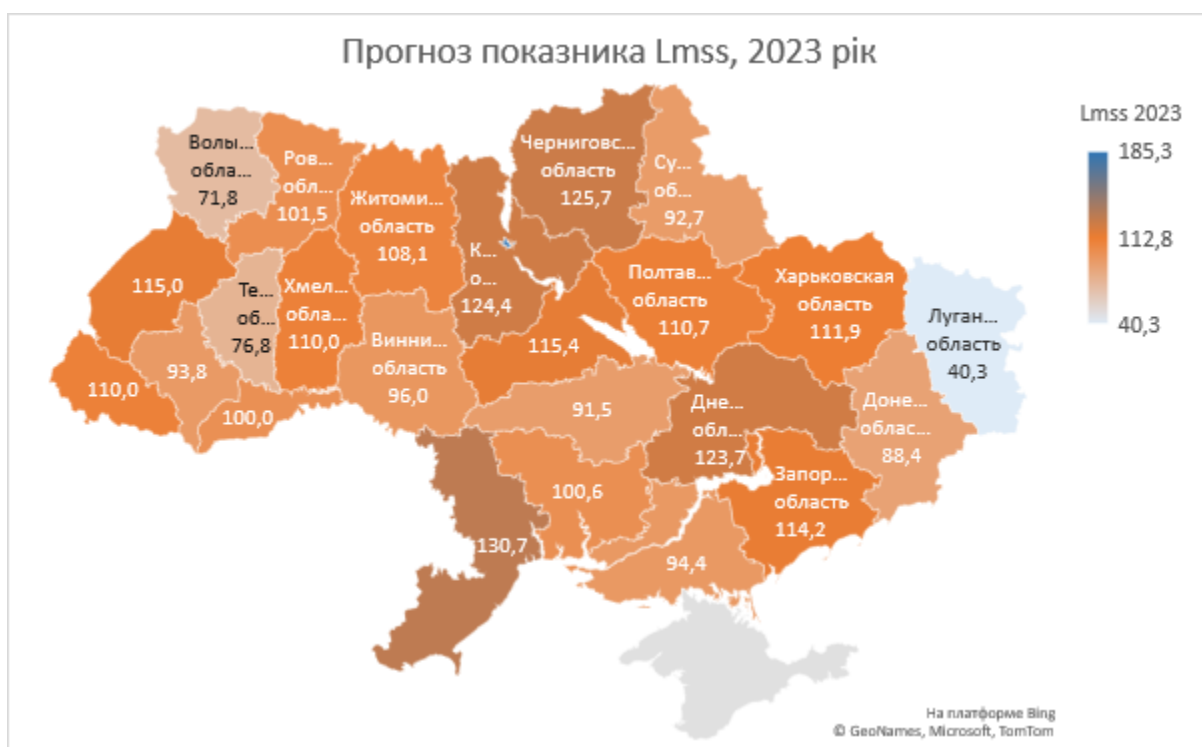

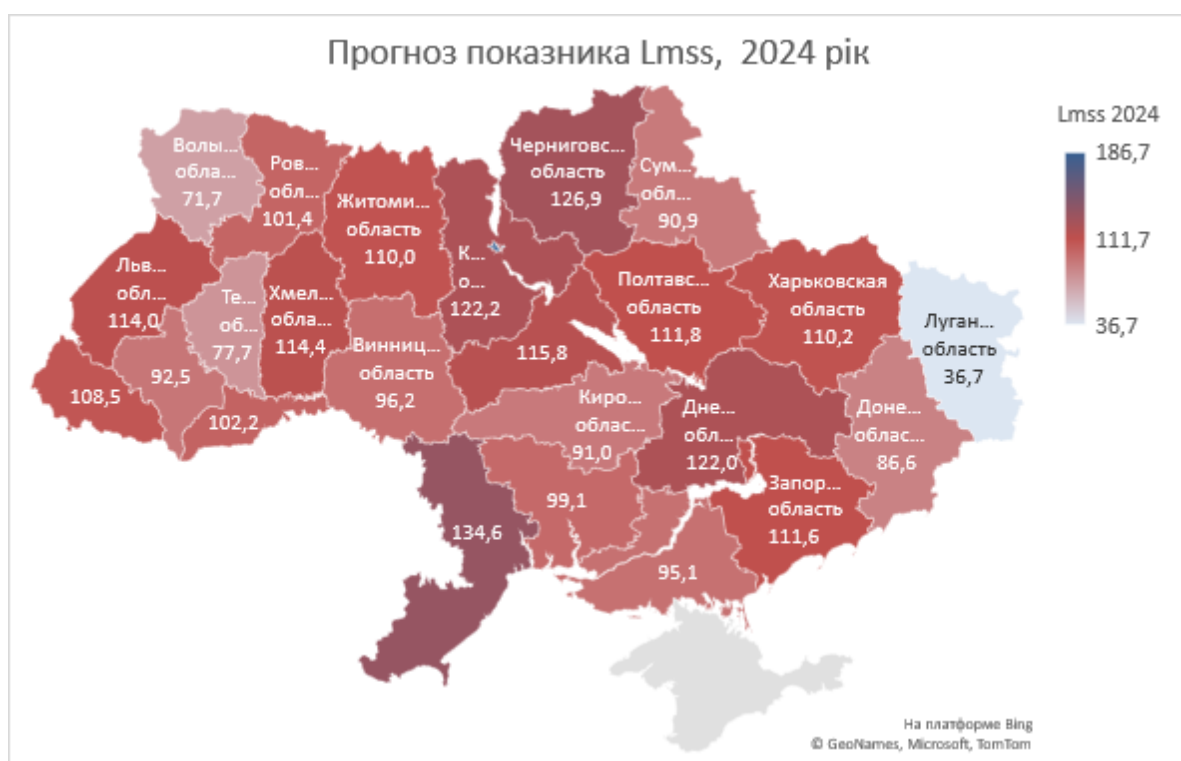
Рис. 3.7 Динаміка структури прогнозних значень рівня модернізації економічної сфери

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою.

Картограми прогнозних значень показника M_{Rss} представлені на рис.3.8.

а)

б)

Рис. 3.8 Картограма прогнозних значень показника Lmss на 2023 рік (а) та 2024 рік (б).

Джерело: побудовано автором за запропонованою методикою.

Розроблена авторська методика показника прогнозування показника рівня модернізації соціальних послуг на основі обмеженого об'єму вибірки вхідних даних може бути віднесена до класу «наївних моделей» короткострокового прогнозування [143]. Включення в модель прогнозування елементів аналітичного підходу на основі трендового аналізу динаміки дає змогу говорити про те, що отримані результати є якісно достовірними.

Для підвищення ефективності системи надання соціальних послуг реорганізація системи надання соціальних послуг має здійснюватися системно та цілеспрямовано на основі таких основних принципів та стандартів.

Децентралізація та субсидіарність, які вимагають децентралізації соціальних послуг (передачі конкретних повноважень, ресурсів і відповідальності за надання від вищих до нижчих адміністрацій), автономного управління, надання на рівні, найближчому до бенефіціарів, і мінімального залучення громадськості. Визначена необхідність втручання в процес надання послуг, зосереджуючись на встановленні пріоритетів, формуванні політики та важливих стратегічних рішеннях у цій сфері: ключова мета – надавати соціальні послуги, спрямовані на задоволення потреб отримувачів послуг; забезпечення рівності доступу до бюджетних коштів та об'єктів надання соціальних послуг у зв'язку з укладенням договорів про надання соціальних послуг незалежно від форми власності відповідного ринку послуг; прозорість та підзвітність надавачів соціальних послуг та прозорість усієї системи надання послуг

Впровадження мінімальних національних стандартів якості та постійний моніторинг їх дотримання, регулювання діяльності у сфері надання соціальних послуг шляхом ліцензування та реєстрації організацій, що надають соціальні послуги, забезпечення якості надання соціальних послуг, у тому числі за рахунок використання фінансових ресурсів. Органи державного управління та інші елементи системи надання соціальних послуг, що забезпечують: конкуренцію на ринку послуг та сприяють підвищенню якості цих послуг; ефективність надання соціальних послуг; раціональне використання

виділених бюджетних коштів; співпрацю, партнерство між державними, громадськими та приватними представниками соціального сектору, надавачами та бенефіціарами соціальних послуг; належне фінансове, наукове, інституційне, організаційне, інформаційне та інше ресурсне забезпечення.

Для ефективного реформування системи соціальних послуг, створення конкурентного ринку соціальних послуг, підвищення якості та безпеки надання соціальних послуг держава має забезпечити:

1. створення єдиного замовника соціальних послуг через центральну організацію, що складається з окремих органів управління, які діють в інтересах отримувачів соціальних послуг та закупають соціальні послуги в операторів, розмежувавши таким чином компетенції замовників та операторів соціальних послуг;

2. вирівнення статусу недержавних та державних надавачів соціальних послуг шляхом надання їм фінансової та управлінської автономії та перетворення їх на неприбуткові державні підприємства;

3. запровадження ефективного фінансового механізму системи надання соціальних послуг на основі принципу «гроші ходять за отримувачами соціальних послуг», забезпечуючи індивідуалізацію фінансування та облік потреб кожного легального отримувача соціальних послуг;

4. визначення, на законодавчому рівні, фінансової стабільності системи надання соціальних послуг шляхом формування чіткого переліку послуг, які громадяни отримують за рахунок бюджетних коштів або за рахунок пільговиків, забезпечуючи тим самим такий пакет соціальних послуг; узгодження програми державної фінансової підтримки для надання соціальних послуг та засобів реабілітації за кошти Державного бюджету України за програмою соціального забезпечення (повного або диференційованого);

5. встановлення тарифікації послуг шляхом затвердження справедливих тарифів на соціальні послуги, що надаються відповідно до загальнодержавних стандартів соціальних послуг;

6. цифровізацію опису потреб у режимі реального часу та оцінку якості соціальних послуг на національному/територіальному рівні в громаді, у тому

числі за допомогою використання реєстрів надавачів соціальних послуг і бенефіціарів;

7. удосконалення національних стандартів соціальних послуг для визначення вартості діяльності в рамках кожної послуги та контролю вартості та якості послуг, що надаються.

Основою соціального супроводу сімей з дітьми, які опинилися у складних життєвих обставинах, є широко поширена в західних країнах модель «кейс-менеджмент» (care management — у Великій Британії; case management — у США).

Суть цієї моделі полягає у створенні наступних умов.

- задоволення вимог клієнта шляхом максимально ефективного використання всіх можливостей;
- надавати таку допомогу клієнтам, щоб максимально вижити без сторонньої допомоги;
- попередження та зменшення негативних наслідків ситуацій, що спонукають клієнтів звертатися за допомогою до соціальних працівників;
- забезпечення партнерства між людьми, які потребують соціальної допомоги (клієнтами), і тими, хто надає цю допомогу та послуги.

Для роботи з клієнтом насамперед необхідно ретельно вивчити й оцінити ситуацію, розробити можливий план вирішення проблеми, узгодити цей план з клієнтом і працювати після завершення роботи, виконувати, аналізувати та визначати результати виконаних дій.

Особливістю «кейс-менеджменту» є організація догляду вдома, а не в різних стаціонарних умовах. Аргументами цього твердження є наступні факти.

- переважно особа потребує отримання соціальної допомоги тимчасово (не довічно);
- долати проблемний період краще в знайомому місці клієнта, йому комфортніше;
- для соціального становлення і психологічного «Я» особистості дуже важливо не втратити соціальні зв'язки.

Метою житлової допомоги є надання можливості кожному жити незалежно й незалежно, якщо це можливо, у власному будинку та в нормальному соціальному середовищі.

Важливим аспектом досвіду роботи є громадська активізація на підтримку сімей з дітьми.

Метою діяльності товариства є забезпечення загального добробуту, задоволення інтересів усіх його учасників, створення і реалізація умов, що сприяють реалізації розробленої ним бажаної моделі майбутнього.

Роль фахівця з мобілізації громад полягає в підтримці сімей з дітьми на основі ресурсів громади та відповідних повноважень її суб'єктів.

Активізація громади – це поєднання багатьох процесів, зокрема:

– участь громадян у розумінні та прийнятті проблем дітей, сім'ї та молоді в суспільстві;

– визначити необхідні та можливі шляхи вирішення цих проблем у суспільстві;

– визначити мережу установ та організацій, які можуть вирішити проблему, і вести з ними переговори;

– навчити представників громади уміння взаємодії з органами влади та бізнес-структурами, громадськими організаціями та зацікавленими сторонами для досягнення конкретних цілей;

– допомога в розвитку громадських організацій (офіційних і неформальних), які сприяють продовженню запланованого плану та висловлюють побажання та прагнення громадян, яких вони представляють.

Напрями діяльності фахівця з мобілізації громади для удосконалення якості соціальних послуг:

1. Інформування громадськості про діяльність соціального працівника

Зміст: роль фахівця в суспільстві, цілі та завдання його діяльності, позитивні історії, конкретні досягнення, інформація про звернення за допомогою (наприклад: акція «Адресна допомога», при пошуку певної кількості взуття та одягу).

Форма роботи:

- Публічні виступи в школах, дитячих садках, армії, клубах, церквах тощо.
- Розклеювання інформаційних матеріалів у громадських місцях (листівки, брошури, плакати);
- Поширення інформації через засоби масової інформації (газети, соціальні мережі).

Результат: громадськість поінформована про діяльність фахівця, сім'ї з дітьми звертаються за допомогою (самозвернення), а представники громади звертаються з пропозиціями щодо можливості участі у створенні нових соціальних послуг.

2. Інформаційне забезпечення суб'єктів суспільства, налагодження партнерських відносин, створення ініціативних груп.

Зміст: надати інформацію про мету та функції фахівця громади, мету та функції його діяльності та визначити умови та форми об'єднання зусиль громади з підтримки сім'ї в організаціях, працівниках організацій, громадські організації, релігійні громади та трудові колективи. Залучати формальних та неформальних лідерів для створення ініціативної групи, взаємодія та діяльність якої спрямована на підтримку сімей з дітьми відповідно до чинного законодавства.

Форма:

- Зустрічі з керівниками установ, організацій, професійних об'єднань та бізнес-структур;
- Виступи перед працівниками установ та організацій, членами громадських, релігійних та профспілкових організацій;
- Організація круглих столів та семінарів для обміну думками, досвідом та наявними місцевими ресурсами;
- Установи, організації, релігійні установи (церкви) (листівки, брошури, плакати); інформаційні матеріали, життєві історії та історії успіху, розміщені в місцевих медіа.

Результати: громадяни були поінформовані про діяльність фахівця, зав'язалися дружні стосунки, визначили форму взаємодії, сформували ініціативну групу.

3. Визначення наявних ресурсів громади.

Зміст: пошук не лише фінансових, матеріально-технічних ресурсів для забезпечення необхідної діяльності, а й передусім людських можливостей: експертів, волонтерів, інших добровільних помічників.

Форма: аналіз та узагальнення отриманої інформації, опитування представників населення, органів місцевого самоврядування та самоврядування, громадських організацій та бізнес-структур.

Результат: розроблено соціальний паспорт територіальної громади та створено ініціативну/волонтерську групу (є перелік конкретних осіб, які у вільний від роботи час певний час можуть працювати зі спеціалістами та родинами). на громадських засадах). Спеціаліст володіє інформацією про правила роботи та послуги, які надають організації, установи, фізичні особи (волонтери).

4. Застосування соціальних послуг при роботі з сім'ями з дітьми.

Зміст: фахівець інформує сім'ї про послуги, які надаються державними службами, залучає сім'ї з дітьми до користування державними послугами (заохочує або допомагає сім'ям вибрати необхідні послуги).

Форма: індивідуальна робота, групова діяльність (консультації, інформування, контроль виконання планів спільних дій з родиною).

Результат: сім'ї залучаються до соціальних послуг на рівні громади та отримують від них користь.

5. Формування комплексу соціальних послуг, які потрібні сім'ям з дітьми у громаді.

Зміст: аналіз становища дітей та сімей, визначення проблем у сім'ях із дітьми, розробка практичних кроків щодо вирішення конкретних проблем сімей з дітьми.

Форми: організація діяльності ініціативної групи (регулярні засідання), факультативні фактично діючі громадські комісії, створені в сільських радах, опитування представників громадськості (категорія населення).

Результати: до аналізу ситуації та пошуку шляхів вирішення сімейних проблем залучати діяльність ініціативних груп, ОМС, жінок, ветеранів, інші громадські організації, представників громадян.

6. Залучення громадських ресурсів до створення нових соціальних послуг, надання їх сім'ям із дітьми в разі потреби.

Зміст: пошук конкретних ресурсів для створення конкретних служб для наявних ресурсів, формування мережі громадян, установ та організацій, які можуть вирішити проблему.

Наприклад: проблема полягає в тому, що батьки мають низький освітній потенціал, що ставить дитину під загрозу вилучення з сім'ї. Ефективну роботу громадських організацій може забезпечити створення допоміжних служб, зокрема «Батьківський клуб», «Клуб молоді сім'ї», «Жіноча рада» (при військових частинах). Для організації їхньої діяльності необхідні: керівник або керівник, приміщення, обладнання/обладнання, матеріали, необхідні для проведення занять. Членами клубу можуть бути звичайні молоді батьки, яким потрібні знання про сім'ї людей з інвалідністю, розвиток дитини, сімейні цінності, методи виховання тощо.

Ресурси в громаді: будівлі шкіл, спортзалів, клубів, дитячих садків, гарнізони офіцерів військових частин. На першому етапі організації діяльності керівником може бути сам фахівець (відповідно до обов'язків), техніку (проектор, комп'ютер) можна орендувати у школах, дитячих садках, гуртках (за наявності). Уроки та навчання можуть бути організовані без використання обладнання та обладнання. Придбати витратні матеріали може кожен охочий, наприклад, представники малого бізнесу. Кошти на подальшу діяльність таких організацій можуть закладатися в бюджеті територіальної громади.

Форма: індивідуальна та групова робота представників ініціативних груп з представниками громади.

Результат: наявність нових послуг, заходи та перелік послуг для сімей з дітьми в громаді, хто їх надає та умови отримання послуг (місце проведення, розклад уроків, їхній зміст, визначені теми, тривалість).

7. Забезпечити фінансування надання соціальних послуг

Зміст: підтримка розвитку громадських організацій і релігійних громад (формальних і неформальних), які сприятимуть продовженню запланованого плану, відображатимуть побажання та прагнення представлених громадян, сприятимуть плануванню витрат на фінансування програми.

Форма: індивідуальна та групова робота з представниками ініціативної групи, представниками місцевого самоврядування та громадськістю.

Результати: створено та зареєстровано громадські організації (на прикладі ГО «Жіноча рада»), розроблено програми та бюджети. Фінансувати нові послуги можуть сільські ради, громадські організації, благодійні організації чи приватні особи.

Необхідно розробити методичні рекомендації щодо участі ОМС у здійсненні соціальної роботи з метою впровадження механізму взаємодії для забезпечення доступу населення до соціальних послуг. Для забезпечення доступності соціальних послуг необхідно інформувати значну частину населення про можливість їх отримання, особливо за допомогою соціальної реклами.

У соціальній роботі сімейних відносин дуже важливий принцип розвитку самодопомоги і самозабезпечення. Сьогодні це особливо важливо для України, адже в багатьох соціальних службах стосунки між клієнтами та соціальними працівниками є майже постійними, тобто стосунки з клієнтом здійснюються у спосіб, який чітко відкидає батьківську ментальність. останнє з можливості безпроблемного самостійного існування.

Найбільший і найбажаніший результат роботи з дитячими сім'ями в суспільстві – це дитяча посмішка, дитячі очі, що сяють радістю, дитяче щастя, дитина, яка обіймає свою маму. Тільки в результаті тісної співпраці суб'єктів соціальної роботи ми зможемо побачити якісні результати нашої роботи [85].

3.3. Напрями удосконалення механізмів державного управління системою надання соціальних послуг

У міру здобуття Україною національної незалежності розвиток державної системи надання соціальних послуг за сучасними європейськими зразками був тісно пов'язаний із переходом від радянської системи планово-командно-адміністративної економіки до ринкової економічної системи. У результаті проведених реформ у соціальній та інших суспільних сферах стало можливим наблизити національну систему соціальних послуг до характеристик і якостей відповідних систем, що діють у Європі та інших економічно розвинених західних країнах. Однак нинішня модель надання соціальних послуг у нашій країні за багатьма параметрами не відповідає більшості вимог, норм і стандартів, встановлених ЄС. Реформування системи надання соціальних послуг, яке розпочалося з прийняттям Закону України «Про соціальні послуги» у 2003 році, характеризується відсутністю цілеспрямованості, послідовності та системності та спробами впровадження сучасних механізмів державного управління. У ньому збережені принципи повної рівноправності, комплексного управління економічними умовами в системі надання соціальних послуг і водночас пережитки минулого, які декларувала радянська командно-адміністративна система. Сьогодні стає очевидною необхідність завершення розпочатої реформи системи надання соціальних послуг, оскільки зволікання з реформами є реальною перешкодою для вступу нашої країни до ЄС та розвитку українського суспільства загалом.

Сьогодні є потреба у зміні чинної законодавчої бази щодо регулювання діяльності організацій, що надають соціальні послуги та, зокрема, усунення прогалин у законодавстві, а саме:

- законопроект про бюджет, який передбачає видатки через загальнодержавну програму соціального захисту населення на надання соціальних послуг виключно державним установам;

- відсутній нормативно-правовий акт, який визначає механізми та інструменти реалізації положень вищезазначених законів (зокрема, ліцензування, стандартизації, сертифікації, соціального замовлення тощо);

- недоліки термінологічного та понятійного апарату, визначеного чинним законодавством, що регулює систему надання соціальних послуг.

У визначенні чинного закону є нагальна потреба переглянути та визначити зміст і сутність понять «соціальні стандарти», «соціальне забезпечення», «соціальні стандарти», «соціальні норми». Категорія «якість соціальної роботи» повинна включати стандарти, ліцензії та кваліфікацію соціальних працівників. Варто зазначити, що в нормативно-правовій базі України на сьогодні немає конкретно визначених стандартів якості соціальних послуг та вимог до надання таких послуг, тому існують різні підходи до розробки систем індикаторів.

У пункті 1.1 визначено, що на сьогодні відсутній чіткий та вичерпний перелік соціальних послуг, опис їхнього змісту та якості. Тому можна запропонувати часткове вирішення цієї проблеми – розробку, затвердження та впровадження в державі нормативно-правових актів класифікаторів соціальних послуг.

Наявні проблеми у сфері соціальної політики, такі як відсутність чітко визначеної та ефективної моделі системи управління, відсутність механізмів ефективного управління наявними ресурсами та відсутність адекватної системи координації діяльності уряду. Нерівність відносин між інституціями в цій сфері, державними інституціями, молоддю, громадськістю, розрив між лідерами та тими, хто прагне задовольнити свої інтереси через управлінську діяльність, визначають напрями підвищення ефективності організаційно-фінансових механізмів державного управління.

Для підвищення ефективності системи управління необхідно забезпечити стабільність усієї системи шляхом зміцнення та стабілізації структури національної організації управління у сфері соціальної політики. Для цього необхідно завершити поточну реорганізацію Міністерства

соціальної політики – центрального органу виконавчої влади, що координує та керує реалізацією державної соціальної політики України.

Відсутність наступності та послідовності в реформуванні органів управління соціальною політикою негативно впливає на діяльність органів місцевого самоврядування. На місцевому рівні координацію та реалізацію заходів щодо молоді здійснюють органи управління різного рівня (департаменти, управління, відділи), які поєднують різні сфери діяльності (молодь, жінки, діти, спорт, фізична культура і спорт). Актуальними залишаються рекомендації щодо необхідності створення на законодавчому рівні системи органів державної влади та місцевого самоврядування для формування та реалізації загальнодержавної соціальної політики, інфраструктури, відповідальності та основних засад діяльності влади на різних рівнях.

Необхідно оптимізувати нормативно-правову базу, що сприятиме чіткій міжгалузевій координації діяльності всіх органів влади та державних установ, залучених до реалізації соціальної політики у сферах освіти, науки, культури, медицини та правоохоронних органів.

Як уже зазначалось, реформи, спрямовані на демократизацію державного устрою України, передбачають суттєву децентралізацію влади.

Децентралізація влади означає делегування повноважень органам місцевого самоврядування та перетворення їх у центр відповідальності та прийняття рішень. Оскільки фокус роботи з молоддю переміщується на регіональний та місцевий рівні, місцева влада та органи місцевого самоврядування зможуть максимально самостійно (у межах своїх можливостей) реалізовувати соціальну політику. Оскільки саме на місцевому рівні є можна більш наочно виявити проблеми молоді в тому чи іншому регіоні й де людські ресурси, а також матеріальні можливості можна використати для більш ефективного їх вирішення в рамках соціальної політики, реалізувати потенціал молоді.

Необхідно поставити завдання створення локальних та автономних об'єктів (молодіжних комплексів, молодіжного житла, закладів профорієнтації

та дозвілля), де проживає молодь, як основу для створення громадських інституцій.

З метою підвищення ефективності національної соціальної політики на сучасному етапі та врахування змін, що відбуваються безпосередньо в українському суспільстві та молодіжному середовищі, необхідні певні зміни щодо визначення основних орієнтирів реалізації національної молодіжної політики.

По-перше, визначити основи національної соціальної політики. До існуючих принципів національної соціальної політики слід додати: стратегічна спрямованість, відкритість до участі в її формуванні та реалізації всіх учасників; соціальне партнерство.

Таким чином, принципи цього стратегічного напрямку вже втілені в Національній стратегії розвитку соціальної політики до 2030 року. Місія цієї стратегії полягає у створенні необхідних умов для інтелектуального, морального та фізичного розвитку молоді, активізації зусиль щодо реалізації її освітнього та творчого потенціалу, з метою: забезпечити участь молоді у формуванні та реалізації державної соціальної політики; підвищити ефективність реалізації державної соціальної політики на державному, регіональному та місцевому рівнях; підвищити конкурентоспроможності молоді на ринку праці (рис.3.9).

Принцип відкритості означає участь усіх представників громадянського суспільства у процесі формування та реалізації державної соціальної політики. Суб'єктами цієї політики мають бути переважно самі молоді громадяни та їхні організації. Це означає обов'язкову та активну участь молоді у владних структурах, політичних об'єднаннях та організаціях.

Принцип соціального партнерства передбачає необхідність використання форм інтерактивного діалогу між державними установами, органами місцевого самоврядування, молоддю, об'єднаннями, інститутами громадянського суспільства та бізнесом для вирішення завдань державної соціальної політики.

Враховуючи важливість людського фактору в реалізації соціальної політики, вважаємо за необхідне спонукати державні органи та органи місцевого самоврядування до вжиття таких заходів у процесі формування кадрової політики:

- забезпечити кадрове забезпечення молодіжних установ на місцевому та регіональному рівнях відповідно до стандартів;
- створення бази кадрового резерву у сфері соціальної політики для всієї управлінської команди для прогнозування та планування потреби в кадрах;
- проводити кадровий аналіз для встановлення відповідності професійних і особистих якостей працівників характеру їхньої роботи.

У цьому напрямку необхідно створювати та посилювати діяльність існуючих інноваційних та проміжних структур (бізнес-інкубаторів, бізнес-центрів тощо). При цьому необхідно не лише налагодити механізми залучення ресурсів від різних суб'єктів, а й забезпечити їх ефективний розподіл та використання.

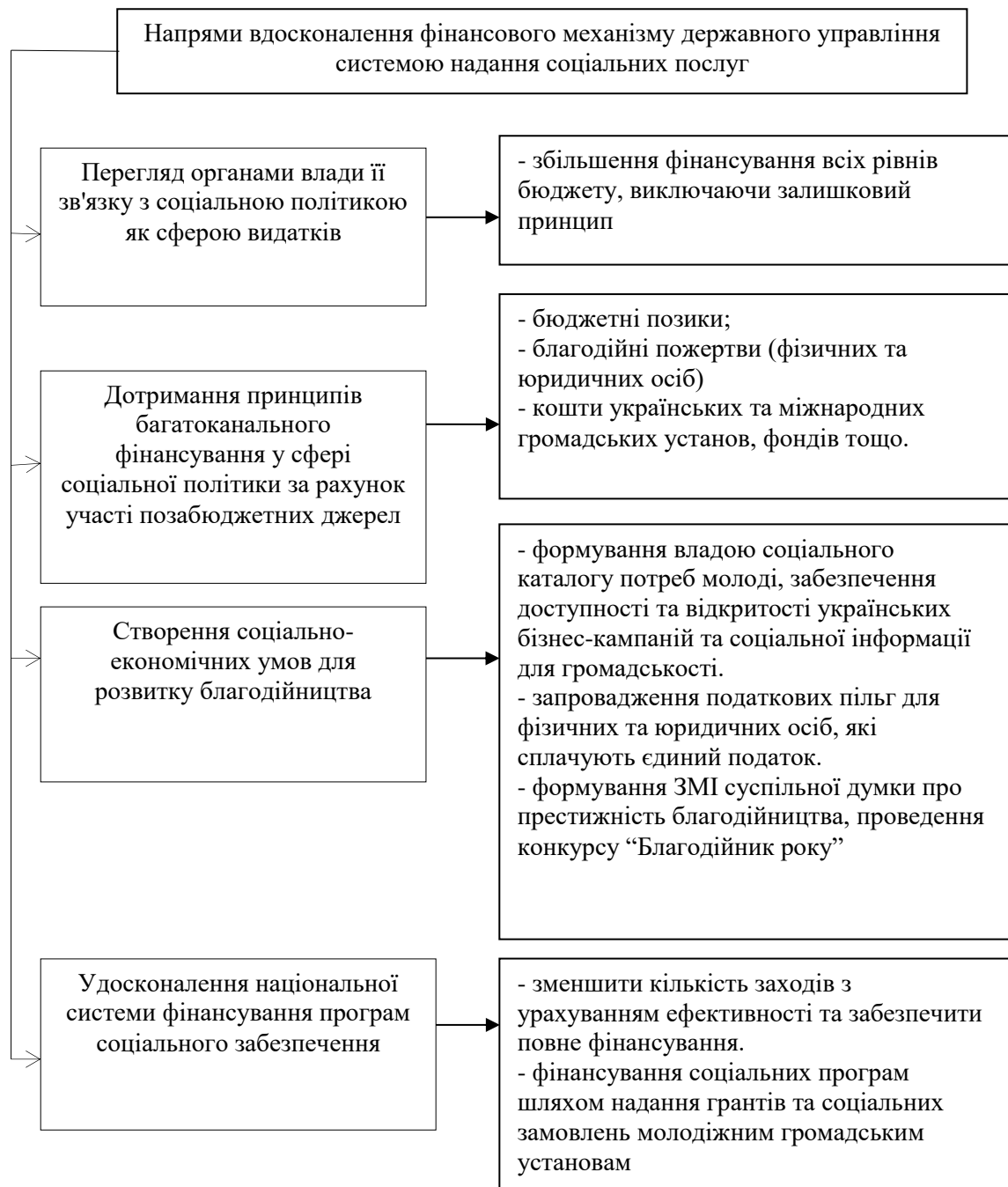

Рис. 3.9. Напрями вдосконалення фінансового механізму державного управління системи надання соціальних послуг

Джерело: розроблено автором.

Вважаємо, що сучасна соціальна політика в Україні має базуватися на розгляді благодійності як невід’ємної складової суспільного розвитку. Для сприяння соціально відповідальному бізнесу політику благодійності та розвитку філантропічної діяльності необхідно реалізовувати в напрямках:

розробка відповідного законодавство та посилення ролі економічних інструментів залучення ресурсів; удосконалення системи оподаткування доходів юридичних та фізичних осіб з метою реалізації соціальної політики; запровадження податкових пільг для допомоги державним установам.

У зв'язку з цим рекомендовано запровадити такі додаткові стимули для фізичних та юридичних осіб, які можуть фінансувати діяльність громадських та інших неурядових організацій, пов'язану з наданням соціальних послуг:

- запровадження податкових пільг для юридичних осіб-платників єдиного податку: зменшення розміру єдиного податку, якщо розмір благодійної пожертви недержавним організаціям, що надають соціальні послуги, перевищує 5 тис. грн;

- надання фізичним особам права перераховувати відсоток свого прибуткового податку як добровільні пожертви або благодійну підтримку на користь державного органу.

Більшість українських компаній уже здійснюють благодійну діяльність, пов'язану з популяризацією української молоді. Згідно з результатами загальноукраїнського дослідження стану розвитку корпоративної філантропії та перспектив для українського ділового світу, 82 % компаній займаються благодійністю, більшість із них надають фінансову підтримку благодійним фондам та громадським організаціям.

З метою створення соціально-економічних умов для розвитку благодійної діяльності в соціальній сфері вважаємо за доцільне рекомендувати для діяльності органів державної влади:

- організація інформування та формування соціальних списків молодих громадян, які потребують допомоги;

- доступ до інформації про потенційних бенефіціарів благодійної допомоги, а також інформації про роль державних органів, громадських організацій та фондів у процесі надання благодійної допомоги у процесі реалізації загальнодержавної соціальної політики;

- сприяння діалогу та конструктивним стосункам між молоддю, асоціаціями та представниками бізнесу.

Тому вважаємо за доцільне рекомендувати керівникам українських підприємств:

- сприяти формуванню культури благодійності у вітчизняних компаніях;
- запровадити процедуру конкурсного відбору отримувачів допомоги (лише 1 % українських компаній має таку процедуру);
- здійснювати загальний контроль за наданою благодійною допомогою за цільовим використанням коштів, наданих на благодійну діяльність.

Запропоновані заходи передусім мають слугувати наданню благодійної допомоги молодим громадянам, які її потребують.

Також не слід недооцінювати важливість моральних і духовних компонентів любові. Оскільки альтруїзм є досить поширеною мотивацією серед українського бізнесу, варто продовжувати вітчизняну історичну традицію благодійництва. З цією метою ми вважаємо за необхідне в майбутньому проводити конкурс «Спонсор року» для розвитку благодійництва в Україні.

Реалізація вищезазначених заходів може стати підґрунтям для суттєвого підвищення ефективності державних інституцій у сфері молоді, що призведе до повноцінного становлення та розвитку української молоді, її широкої участі в державних процесах та суспільних перетвореннях.

Головне завдання сьогодні – зберегти ядро освітнього потенціалу та підготувати умови для розвитку освіти в умовах ринкової економіки. Домогтися якісних змін в економічній структурі та освітньому потенціалі, спрямувати доступ освіти до людей, а не навпаки. Національна соціальна політика має базуватися на необхідності створення освітнього середовища, сприятливого для людського розвитку, реалізації потенціалу та культурного оновлення. Завданням державної політики у сфері охорони здоров'я є недопущення колапсу існуючих систем, створення умов для реального доступу до якісних послуг широких мас населення та перехід на якісно новий рівень

розвитку шляхом широкого використання масової медичної допомоги, інформаційних технологій та наукових досліджень.

Назріла нагальна потреба в більш глибокій і послідовній розробці нової освітньої філософії, що враховує динаміку світових тенденцій у соціальній сфері.

З метою якнайшвидшого вирішення проблем управління соціальним розвитком регіону треба:

- прийняти законодавчий акт щодо затвердження механізмів подальшого реформування соціальної сфери на території з метою поглиблення основних конституційних і соціальних гарантій громадян;
- посилити роль органів управління та місцевого самоврядування у збалансованості грошових доходів громадян та матеріального забезпечення мешканців;
- сприяти розвитку регіональних освітніх і наукових центрів з урахуванням етнічних особливостей регіону, підготовці фахівців з регіонального розвитку, педагогічних, культурно-освітніх та інших фахівців;
- спрямувати діяльність з науковим та освітнім потенціалом на задоволення місцевих потреб. Організовує мережу дитячих садків і шкіл відповідно до місцевих національних потреб;
- забезпечувати інформаційну підтримку підготовки та впровадження реформ у соціально-культурній сфері;
- організувати роботу центрів соціальних досліджень та прогнозування основних показників соціально-економічного розвитку кожного регіону;
- врегулювати та збільшити обсяги фінансування з країни (з урахуванням показників чисельності населення, соціальної інфраструктури, регіонів та соціально незахищених верств населення).

На основі проведеного дослідження можна сформувати наступні напрями розвитку мережі установ системи надання соціальних послуг в територіальній громаді:

- визначити пріоритетні напрями впровадження норм децентралізації системи соціальних послуг відповідно до принципів Європейської соціальної хартії;

- прискорити прийняття концепцій реформування системи соціальних послуг, включаючи децентралізацію, запровадження нових стандартів соціальних послуг та механізмів впровадження соціальних послуг на місцевому рівні;

- розробити рекомендації щодо внесення змін до законопроекту про бюджет, законів «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про соціальні послуги»;

- розробити нормативи процесу надання соціальних послуг громадянам у громаді як основу для визначення фінансових критеріїв зобов'язань ОМС та бюджетних гарантій видатків місцевих бюджетів на соціальні послуги;

- підвищити ефективність підготовки фахівців із соціальної роботи та систем соціальних послуг у наукових установах та закладах вищої освіти, у тому числі управління соціальними послугами в громаді;

- розробити механізми надання соціальних послуг у недержавних установах за рахунок бюджетних коштів [58].

В умовах європейської інтеграції України найважливішим пріоритетом є соціальна спрямованість економіки, а одним із найважливіших напрямів діяльності – надання соціальних послуг у сфері соціального обслуговування. І це правильно. Це пояснюється тим, що соціальні служби спрямовані на вирішення або попередження проблем вразливих верств населення. Для реалізації закріпленого в Конституції права громадян на соціальний захист держава повинна належним чином гарантувати якість соціальних послуг. Це потребує створення інтегрованої системи соціального обслуговування та системи надання соціальних послуг, яка б відповідала не лише сучасним потребам і запитам людей, а й відповідала б відповідній законодавчій та нормативній базі.

Згідно з адміністративною теорією, децентралізація - це спосіб організації територіальної влади, при якому держава передає право приймати

рішення з конкретних питань або щодо конкретних територій адміністративним структурам, муніципалітетам на місцевому або регіональному рівні. Він перебуває поза системою адміністративних органів і є відносно незалежним.

У сучасних умовах децентралізація управління є характерною рисою формування та розвитку соціальних секторів у різних країнах за нових демократичних умов. У більшості розвинутих країн процес децентралізації здійснюється трьома способами: активна участь громадськості у вирішенні соціальних проблем; посилення ролі органів державної влади у прийнятті рішень щодо започаткування організаційних та економічних змін; зміцнення автономія інститутів соціальної сфери в управлінні фінансовими, матеріальними та людськими ресурсами [45].

Тепер функціями громади є: управління соціальною сферою територіальної громади; транспортна інфраструктура регіонального значення; плани регіонального розвитку; спеціалізовані медичні послуги (третинний рівень); середня спеціальна освіта; розвиток культури, спорту і туризму. Основними сферами відповідальності громади є: утримання об'єктів спільної власності територіальної громади; транспортна інфраструктура регіонального значення; надання вторинної медичної допомоги.

Можливості територіальних громад (сіл, селищ): місцевий економічний розвиток; розвиток та утримання місцевої інфраструктури; плани розвитку громади; питання територіального розвитку; культури та фізичної культури; утримання житлово-комунального господарства, об'єктів комунальної власності; пасажирський транспорт у населених пунктах; місцева поліція; середня, дошкільна та позашкільна освіта; невідкладна допомога, первинна допомога; соціальна підтримка, благоустрій території.

Представникам держави делеговано контроль за наданням адміністративних, соціальних та інших послуг громадянам і юридичним особам. Органи державної влади координують діяльність територіальних

громад та всіх органів влади в умовах надзвичайного стану та контролюють законність управлінських рішень органів місцевого самоврядування.

Перерахований вище розподіл повноважень включає блок питань соціального захисту населення.

Основними повноваженнями органів місцевого самоврядування щодо надання соціальних послуг у громаді є:

- проведення роботи щодо захисту прав, свобод, законних інтересів сім'ї, дітей та молоді;
- проведення соціально-профілактичної діяльності щодо запобігання складним життєвим обставинам у сім'ях з дітьми та підлітками;
- виявлення сімей, які перебувають або можуть опинитися у складних життєвих обставинах, проведення первинної оцінки потреб та ведення обліку цих сімей;
- надання соціальних послуг: соціальні заходи для сімей з дітьми та підлітками, які опинилися у складних життєвих обставинах, соціальний супровід для відновлення психологічного та фізичного стану;
- проведення інформаційно-просвітницької роботи з родинами, дітьми та молоддю;
- забезпечення надання соціальних послуг таким категоріям населення: дітям та підліткам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги.

Висновок до розділу 3

Результати, отримані в процесі визначення та обґрунтування пріоритетних напрямів удосконалення адміністративних структур системи соціальних послуг, дали можливість зробити такі висновки.

1. Сформовано комплексний механізм державного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень, який ґрунтується на моніторингу регіональних процесів, що впливають на ефективність соціального захисту, та передбачає такі етапи: формування системи показників, що характеризують модернізаційний рівень сфери соціальних послуг; визначення рівнів розвитку регіону за складовими, до яких належить: рівень модернізації економічної сфери, модернізаційний рівень демографічної складової та модернізаційний рівень зайнятості; визначення вагових коефіцієнтів для кожної групи показників та розрахунок інтегральних показників, ранжування регіонів; вибір критеріїв класифікації та групування регіонів відповідно до рівня модернізації сфери соціальних послуг; визначення регіональних особливостей відповідно до рівня модернізації надання соціальних послуг кожної групи регіонів, виявлення найважливіших проблем кожного регіону.

2. Розроблено концептуальний підхід до модернізації системи надання соціальних послуг, який, на відміну від наявних, заснований на принципах децентралізації та субсидіарності, що передбачає перекладення частини повноважень, ресурсів та відповідальності за надання соціальних послуг із верхніх рівнів державного управління на більш низькі, забезпечуючи їх самостійне управління та виконання якнайближче до бенефіціарів. Такий підхід передбачає, що роль держави має бути скорочена до встановлення ключових пріоритетів, розробки політики стратегічного планування у даній сфері, мінімізуючи її прямий вплив на процеси надання соціальних послуг³. Визначено шляхи вдосконалення механізму державного управління системою надання соціальних послуг:

3. Визначено шляхи вдосконалення механізму державного управління системою надання соціальних послуг: приведення законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють надання соціальних послуг в Україні, до відповідних вимог, норм і стандартів права Європейського Союзу, забезпечення рівного доступу до бюджетних коштів для всіх суб'єктів надання соціальних послуг. Досліджено необхідність розробки та вдосконалення нормативно-правових актів у сфері бюджетного, господарського, цивільного та податкового законодавства України, що регулюють механізм державного управління соціальними послугами. Для підвищення ефективності використання коштів бюджету соціальних послуг система соціального обслуговування повністю фінансується за кошти Державного бюджету України та окремих статей соціальних видатків. Досліджено механізм, який регулює бюджетне законодавство щодо можливості спрямування бюджетних соціальних видатків недержавним організаціям, що надають соціальні послуги. Досліджено механізм переходу від розрахункового фінансування суб'єктів надання соціальних послуг до прямого фінансування (соціальне замовлення) та удосконалення методики оплати праці, яка має на меті підвищити престиж професії та забезпечити матеріальну захищеність соціальних працівників, виходячи зі складності та обсягу роботи, яку виконують соціальні працівники. Визначено необхідність удосконалення оцінки результатів якісної соціальної допомоги та атестації соціальних працівників відповідно до міжнародних стандартів, удосконалення кадрового забезпечення в системі надання соціальних послуг та гармонізація її з вимогами, нормами та стандартами ЄС.

Основні положення третього розділу дисертаційного дослідження опубліковані автором у роботах: [134], [145].

ВИСНОВКИ

1. Охарактеризовано наукові підходи до визначення сутності механізмів державного управління системою надання соціальних послуг, виявлено різноманітні наукові підходи до тлумачення сутності механізмів державного управління системою надання соціальних послуг. Дослідження підтверджує, що ця тема привертає увагу вчених з різних галузей, таких як державне управління, соціологія, політологія, психологія і економіка. Проте виявлено прогалини в науковій літературі, де механізми державного управління соціальними послугами аналізуються несистематично або фрагментарно.

Надано авторське трактування дефініції «соціальна послуга», яке передбачає широкий спектр заходів, які виконуються спільно державними структурами, окремими особами та недержавними установами, що спрямовані на допомогу людям у складних обставинах, маючи за мету сприяти їх поверненню до активного і задовільного життя.

2. Удосконалено концептуальний підхід до модернізації системи надання соціальних послуг, який, на відміну від наявних, заснований на принципах децентралізації та субсидіарності, що передбачає перекладення частини повноважень, ресурсів та відповідальності за надання соціальних послуг із верхніх рівнів державного управління на більш низькі, забезпечуючи їх самостійне управління та виконання якнайближче до бенефіціарів. Такий підхід передбачає, що роль держави має бути скорочена до встановлення ключових пріоритетів, розробки політики стратегічного планування у даній сфері, мінімізуючи її прямий вплив на процеси надання соціальних послуг

Систематизовано наукові підходи до класифікації механізмів державного управління системою надання соціальних послуг, які, на відміну від наявної, у результаті взаємодії утворюють комплексний державний механізм управління відповідною системою надання послуг, його зміст, сутність та взаємозв'язок, зокрема розробку пакета правових актів, що регулюють складові механізму державного управління соціальними

послугами: дотримання вимог та стандартів Європейського Союзу; збільшення ефективності та раціональності використання бюджетних видатків на забезпечення соціальних послуг; кадрове забезпечення шляхом підвищення престижу та соціальної захищеності професії соціального працівника, забезпечення працевлаштування випускників за фахом та реалізація кадрової політики у сфері надання соціальних послуг відповідно до вимог, норм та стандартів ЄС.

3. Досліджено необхідність впровадження соціальних контрактів як ефективного засобу надання соціальних послуг, на основі прикладів з окремих країн Європейського Союзу, таких як Угорщина, Польща, Румунія, Болгарія та інші. Визначено, що принципи децентралізації та субсидіарності є загальними для моделей соціального контракту в країнах ЄС. Згідно з цими принципами соціальні послуги мають бути децентралізованими, автономно керованими, високої якості, а державне втручання повинно бути мінімальним.

Досліджено кращий закордонний досвід у застосуванні інструментів державного управління у сфері соціальних послуг та взаємодії між державними та недержавними секторами. Проаналізовані різноманітні моделі взаємодії, такі як скандинавська, континентальна, англосаксонська та перехідна, з метою визначення напрямків їх впровадження в Україні. Цей аналіз вказує на потребу у подальших дослідженнях, які б допомогли удосконалити теоретичні та методологічні підходи до управління системою надання соціальних послуг, а також впровадження найкращих практик із міжнародного досвіду.

4. Досліджено, що в системі надання соціальних послуг України є значний дефіцит державного фінансування діяльності державних установ. На практиці державні та місцеві органи влади виконують функцію забезпечення та фінансування установ, які надають соціальні послуги, і можливість виділення бюджетних коштів на надання гарантованих державою соціальних послуг небюджетними установами не передбачена.

5. Визначено проблеми впровадження інституційних механізмів державного управління соціальними послугами, а саме прогалини бюджетного законодавства, які порушують рівність суб'єктів надання соціальних послуг у доступі до отримання бюджетних коштів; неузгодженість чинного законодавства, що регулює надання соціальних послуг, призводить до суперечності правових норм в умовах війни; правова невизначеність у сфері соціального забезпечення.

Недоліки інституційного механізму державного управління соціальними послугами призвели до низького рівня ефективності, адресності та якості таких послуг, непрозорості та значних адміністративних витрат на надання послуг.

6. Проаналізовано особливості функціонування фінансового механізму в державному управлінні системою надання соціальних послуг в умовах посилення децентралізації. Визначено, що через недосконалість фінансового механізму державного управління системою надання соціальних послуг реалізація окремих положень Закону України «Про соціальні послуги» виявилася неможливою. Статистичний аналіз виявив такі чіткі тенденції: суттєво зросли видатки соціального характеру, які є найбільшою статтею видатків зведеного бюджету України. Збільшення дефіциту державного бюджету України призвело до недофінансування соціальних послуг менше ніж на 40 %. Визначити частку видатків на надання соціальних послуг виявилось неможливим з таких причин: відповідні статистичні показники на державному та місцевому рівнях відсутні.

Визначено, що такий підхід фінансування знищує конкуренцію, ринкові відносини в системі надання соціальних послуг та призводить до монополії ринку, низького рівня якості та ефективності цих послуг. Впровадженню керованих державою фінансових механізмів системи надання соціальних послуг перешкоджає відсутність: затверджено державні мінімальні стандарти соціальних послуг; система ліцензування таких послуг, сертифікація організацій, що їх надають; тарифне регулювання платних соціальних послуг.

5. Охарактеризовано кадровий механізм державного управління системою надання соціальних послуг і обґрунтовано, що основою формування та реалізації

кадрового механізму державного управління системою надання соціальних послуг є ст. 17 Закону України «Про соціальні послуги». Визначено основні складові цього механізму та наголошено на їх важливості для забезпечення належного функціонування системи надання соціальних послуг.

7. Досліджено, що стан кадрового механізму у системі соціального захисту населення України можна оцінити як незадовільний. Це визначається і викликано негативним впливом кількох факторів, таких як: звільнення кваліфікованих соціальних працівників через низьку оплату праці, неналежні соціально-побутові умови та соціальне забезпечення; різкий дефіцит і низький рівень кваліфікованих кадрів соціальної роботи; відсутність систем постійного професійного навчання персоналу, моніторингу та прогнозування потреб у кваліфікованих кадрах; відсутня національна кадрова політика у сфері надання соціальних послуг.

Визначено, що в умовах воєнного стану є чітке розуміння того, що особам/сім'ям, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також тим, хто тікає від війни, необхідно надавати першочергову допомогу. Основними проблемами є відсутність належної системи організації надання соціальних послуг та недостатня поінформованість населення про види соціальних послуг та установи, що їх надають, що підтверджується результатами опитування.

8. Сформовано комплексний механізм державного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень, який ґрунтується на моніторингу регіональних процесів, що впливають на ефективність соціального захисту, та передбачає такі етапи: формування системи показників, що характеризують модернізаційний рівень сфери соціальних послуг; визначення рівнів розвитку регіону за складовими, до яких належить: рівень модернізації економічної сфери, модернізаційний рівень демографічної складової та модернізаційний рівень зайнятості; визначення вагових коефіцієнтів для кожної групи показників та розрахунок інтегральних показників, ранжування регіонів; вибір критеріїв класифікації та групування регіонів відповідно до рівня модернізації сфери соціальних

послуг; визначення регіональних особливостей відповідно до рівня модернізації надання соціальних послуг кожної групи регіонів, виявлення найважливіших проблем кожного регіону.

9. Розроблено концептуальний підхід до модернізації системи надання соціальних послуг, який, на відміну від наявних, заснований на принципах децентралізації та субсидіарності, що передбачає перекладення частини повноважень, ресурсів та відповідальності за надання соціальних послуг із верхніх рівнів державного управління на більш низькі, забезпечуючи їх самостійне управління та виконання якнайближче до бенефіціарів. Такий підхід передбачає, що роль держави має бути скорочена до встановлення ключових пріоритетів, розробки політики стратегічного планування у даній сфері, мінімізуючи її прямий вплив на процеси надання соціальних послуг³. Визначено шляхи вдосконалення механізму державного управління системою надання соціальних послуг:

10. Визначено шляхи вдосконалення механізму державного управління системою надання соціальних послуг: приведення законодавчих та нормативно-правових актів, що регулюють надання соціальних послуг в Україні, до відповідних вимог, норм і стандартів права Європейського Союзу, забезпечення рівного доступу до бюджетних коштів для всіх суб'єктів надання соціальних послуг. Досліджено необхідність розробки та вдосконалення нормативно-правових актів у сфері бюджетного, господарського, цивільного та податкового законодавства України, що регулюють механізм державного управління соціальними послугами. Для підвищення ефективності використання коштів бюджету соціальних послуг система соціального обслуговування повністю фінансується за кошти Державного бюджету України та окремих статей соціальних видатків. Досліджено механізм, який регулює бюджетне законодавство щодо можливості спрямування бюджетних соціальних видатків недержавним організаціям, що надають соціальні послуги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Актуальні проблеми теорії та практики соціальної роботи на межі тисячоліть : монографія. автор. кол. В. П. Андрущенко, М. П. Лукашевич, В. П. Бех та ін. Кн. 1. «Соціальна робота». Київ : УДЦССМ, 2001. 344 с.
2. Арабаджієв Д. Порівняльний аналіз розвитку неурядових організацій Республіки Польща та Угорської Республіки. URL: <http://social-science.com.ua/article/730>.
3. Байрак С. Шляхи оптимізації функціонування органів місцевого самоврядування України в контексті досвіду Республіки Польща. *Studia politologica Ucraino-Polona*. 2012. Вип. 2. С. 130–137. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Srup_2012_2_22.
4. Бевз Г. Система опіки у Польщі: сімейні форми. *Соціальний педагог*, 2009. № 5. С. 42–45
5. Безпалько О. В. Організація соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю у територіальній громаді: теоретико-методичні основи : монографія. Київ : Наук. світ, 2006. 363 с.
6. Белєвцова Я. С. Механізм підвищення якості соціальних послуг на рівні місцевих органів влади : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02. Харків. регіон. ін-т держ. упр. НАДУ при Президентіві України. Харків, 2011. 20 с.
7. Білинська М. М. Державне управління галузевою стандартизацією в умовах реформування вищої медичної освіти в Україні : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. НАДУ при Президентіві України. Київ, 2004. 36 с.
8. Болотіна Н. Б. Право соціального захисту : становлення і розвиток в Україні : монографія. Київ : Знання, 2015. 381 с.
9. Бондаренко В. В. Соціальне виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, у період розвитку князівської та церковно-монастирської підтримки (з X до XIII ст.). *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2011. № 3. С. 103–106.

10. Бондаренко В. В. Соціальне виховання дітей, позбавлених батьківського піклування, у період з XVII ст. до XIX ст. *Соціальна педагогіка: теорія і практика*. 2011. № 4. С. 95–99.

11. Бутко М. П. Взаємодія органів державної влади та місцевого. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2012. № 4 (62). С. 316–322.

12. Бутко М. П., Коваль К. П. Індикатори моніторингу модернізаційного стану регіональної системи надання соціальних послуг у децентралізаційних умовах. *Регіональна економіка*. 2021. №2(100). С. 100-109.

13. Бюджетний кодекс України : [Закон України від 8 лип. 2010 р. № 2456-VI (із змінами, внесеними згідно із 28 Законами України в 2010-2013 рр.)]. Офіц. вісн. України. 2010. 3 серп. (№ 59). С. 9. Ст. 2047.

14. В Україні триває активне реформування системи надання соціальних послуг. *Урядовий веб-портал*. 2012. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245792123&cat_id=244276429.

15. Вакуленко О. В. Залучення місцевих громад до вирішення проблем дітей, сімей та молоді, які опинилися у складних життєвих обставинах : методичні рекомендації. Київ : Держсоцслужба, 2010. 108 с.

16. Васильєва О. І. Напрями застосування державно-приватного партнерства в соціальній сфері. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2014. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=762>.

17. Великий тлумачний словник сучасної української мови. 5-е видання / ред. В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко . Київ : Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

18. Взаємодія влади і громадськості через механізм громадських рад: стан і перспективи / за ред. Г. Усатенко]. Київ : Фонд - Європа ХХІІ, 2008. 92 с.

19. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства : навч. посіб. / за наук. ред. Ю. П. Сурміна, А. М. Михненка. Київ : НАДУ, 2011. 388 с.

20. Вініков О. Ю. Показники розвитку громадянського суспільства в Україні / Укр. незал. центр політ. дослідж. Київ : Агентство Україна, 2012. 80 с.
21. Вінніков О. Ю., Лациба М. В. Як здійснювати благодійну діяльність в Україні згідно з 389 новим Податковим кодексом / Укр. незалеж. центр політ. дослідж. Київ : Агентство «Україна», 2011. 124 с.
22. Все про соціальну роботу : навч. енциклопед. словник-довідник / за ред. В. М. Пічі. Вид. 2-ге, виправлене, перероблене та доповнене. Львів : «Новий Світ – 2000», 2013. 616 с.
23. Вступ до соціальної роботи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. Київ : Академвидав. 2005. 304 с.
24. Вступне слово Прем'єр-міністра України Миколи Азарова на засіданні Уряду 12 вересня 2012 р. *Урядовий веб-портал*. 2012. 12 вересня. URL: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245576563&cat_id=244823857.
25. Гайдар Є. О. Соціальні наслідки безпритульності у контексті демографічної ситуації в Україні. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2005. № 31. URL : http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/VKhnuvs/2005_31/31/16.pdf.
26. Ганчук А. А., Соловійов В. М., Чабаненко Д. М. Методи прогнозування. Навч. посібник. Черкаси: Брама-Україна, 2012. 140 с.
27. Гафарова К. Е. Глобальна трансформація системи соціальних послуг : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02. Київ, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана», 2011. 20 с.
28. Гнибіденко І. Ф. Фінансово-економічна криза: стан та перспективи її подолання. *Ринок праці та зайнятість населення*, 2009. № 1. С. 11–16.
29. Гнибіденко І.Ф. Соціальна безпека : теорія та українська практика : монографія. Київ : КНЕУ, 2006. 291 с.
30. Головатий М. Ф. Соціальна політика і соціальна робота : Термінологічно-понятійний словник. Київ : МАУП, 2005. 506 с.

31. Головка В.В. Особливості державної політики соціального захисту населення в умовах воєнного стану в Україні. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/16874/1/Golovko.pdf>.

32. Голубь В. Соціальна модернізація у контексті реформ перехідних суспільств. *Державне будівництво: електрон. наук. фах. видан. ХарPI НАДУ*, 2011. № 11. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2011-1/doc/1/08.pdf>.

33. Горемикіна Ю. Проблеми розвитку недержавних організацій у сфері надання соціальних послуг. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1(11). С. 161–168.

34. Горемикіна Ю. В. Оцінювання соціальних послуг: теорія і практика : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.07 / НАН України, Ін-т демографії та соц. дослідж. ім. М. В. Птухи. Київ, 2012. 20 с.

35. Горемикіна Ю. В. Проблеми розвитку недержавних організацій у сфері надання соціальних послуг. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1. С. 161-168.

36. Горобець І. В. Механізми державного управління у сфері протидії дитячій безпритульності та бездоглядності в Україні : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.. Івано-Франківськ, 2012. 20 с.

37. Гошовська В. А., Ільчук Л. І. Українські реалії соціальної держави : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Гошовської. Київ : Вид-во НАДУ, 2007. 96 с.

38. Грень Т. Я. Особливості реалізації політики соціального захисту територій в умовах війни. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 6. С. 80–84.

39. Державна кадрова політика в Україні: стан, проблеми та перспективи розвитку: наук. доп. / за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю. В. Ковбасюка, д-ра політ. наук, проф. К.О. Ващенко, д-ра соц. наук, проф. Ю. П. Сурміна (кер. проекту). Київ: НАДУ. 2012. 72 с.

40. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. Київ : НАДУ, 2014. 448 с.

41. Державна політика в соціогумантарній сфері : підручник / за заг. ред. В. А. Скуратівського, В. П. Трощинського. Київ : НАДУ, 2010. 284 с.
42. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження : метод. рек. / уклад. : О. І. Кілієвич, В. В. Тертичка. Київ : НАДУ, 2009. 88 с.
43. Державне управління : навч. посіб. / за ред. А. Ф. Мельник. Київ : Знання-Прес, 2003. 343 с.
44. Державне управління : підручник у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк, К. О. Ващенко, Ю. П. Сурмін та ін. Київ ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с.
45. Державне управління : проблеми адміністративно-правової теорії та практики / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.
46. Державне управління: теорія і практика / В. Б. Авер'янов, В. В. Цветков, В. М. Шаповал та ін. Київ : НАН України, ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, Юрінком Інтер, 1998. 432 с.
47. Державне управління в Україні : навчальний посібник / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. URL: <http://www.vuzlib.su/beta3/html/1/15754>.
48. Державне управління та державна служба : словник-довідник / уклад. О. Ю. Оболенський. Київ : КНЕУ, 2005. 480 с.
49. Державне управління : словник-довідник / [уклад. В. Д. Бакуменко та ін. ; за заг. ред. В. М. Князева, В. Д. Бакуменка]. Київ : Вид-во УАДУ, 2002. 228 с.
50. Державотворчий процес в Україні: 1991-2006 : монографія / Етнонаціональна структура сучасного українського суспільства / В. П. Трощинський, А. А. Попок. Київ : Наук. думка, 2007. 912 с.
51. Діденко Н. Г. Державне управління і соціальне партнерство: актуальні проблеми теорії і практики : монографія. Донецьк, 2007. 404 с.
52. Діденко Н. Г. Сучасне соціальне управління: філософія, методологія, практика : монографія / за заг. ред. Н. Г. Діденко. Донецьк : «ВІК», 2010. 375 с.

53. Діти, жінки та сім'я в Україні : статистичний збірник / Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.org/uk/druk/katalog/kat_u/publposl_u.htm.

54. Діяльність громадських об'єднань в Україні у 2020 р. / Державна служба статистики України. 2020. URL: http://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publposl_u.htm.

55. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників «Випуск 80. Соціальні послуги» : Наказ Міністерства праці та соціальної політики України від 14 жовтня 2005 року № 324 (із змінами і доповн., внесен. Наказом Міністерства в 2006 р.). *Портал «Ліга-Закон»* : вебсайт. 2014. URL: <http://search.ligazakon.ua>.

56. Доля І. М. Подолання дитячої бездоглядності та безпритульності: міжнародна та вітчизняна практика. URL : http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/St_pr14_15/9.pdf.

57. Дубич К. В. «Держава загального добробуту» в США: генезис і сучасні тенденції розвитку. *Вісн. Академії праці і соц. відносин Федерації профспілок України. Сер. : Право та держ. упр.* 2012. № 3 (7). С. 5-11.

58. Дубич К. В. Великобританська та американська моделі надання соціальних послуг: євроінтеграційні орієнтири трансформації системи соціальних послуг в Україні. *Інвестиції : практика та досвід.* 2014. № 24. С. 161-165.

59. Дубич К. В. Державне управління соціальними послугами: термінологічний аналіз. *Державне управління: теорія та практика.* 2014. № 1. С. 47-60. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej19/PDF/8.pdf>.

60. Дубич К. В. Європейський досвід впровадження механізму соціального контракування соціальних послуг. *Ефективність державного управління* : зб. наук. пр. / Львів. регіон. ін-ту держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. 2013. Вип. 34. С. 182-191.

61. Дубич К. В. Зарубіжний досвід щодо стандартизації соціальних послуг як складової механізму державного управління розвитком соціальної сфери. *Вісн. Академії праці і соц. відносин Федерації профспілок України. Сер. : Право та держ. упр. : наук. зб.* 2014. № 3-4. С. 6-11.

62. Дубич К. В. Інформаційне забезпечення системи надання соціальних послуг в Україні: сучасний стан і напрями удосконалення. *Інвестиції: практика та досвід.* 2015. № 2. С. 112-117.

63. Дубич К. В. Консультації з громадськістю як механізм підвищення якості соціальних послуг: досвід Великобританії. *Державне управління та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. Дніпропетровського регіон. ін.-ту держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України.* 2012. № 3 (14). С. 82-91.

64. Дубич К. В. Ліцензування як інструмент державного управління в сфері надання соціальних послуг : досвід країн Євросоюзу. *Вісн. Акад. праці і соц. відносин Федерації профспілок України. Сер. : Право та держ. упр. : наук. зб. / Акад. праці і соц. відносин. К. : Сталь.* 2014. № 1. С. 11-18.

65. Дубич К. В. Механізми державного управління соціальними послугами : зарубіжний досвід та українські реалії : монографія. Київ : Вид-во НАДУ при Президентові України, 2015. 386 с.

66. Дубич К. В. Механізми державного управління якістю соціальних послуг в Україні. *Зб. наук. пр. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України,* 2014. Вип. 1. С. 114-129

67. Економічний розвиток і державна політика : практикум. Вип. 10. Ринок праці в умовах перехідної економіки / за заг. ред. І. В. Розпутенка ; УАДУ при Президентові України, Ін-т підвищ. кваліфікації керів. кадрів. Київ : Вид-во «К.І.С», 2002. 231 с.

68. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю.П. Сурміна. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.

69. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В.М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. 748 с.

70. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 2 : Методологія державного управління / наук.-ред. колегія : Ю. П. Сурмін (співголова), П. І. Надолішній (співголова) та ін. Київ : НАДУ, 2011. 692 с.

71. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 6 : Державна служба / наук.-ред. колегія : С. М. Серьогін, В. М. Сороко та ін. Київ : НАДУ, 2011. 524 с.

72. Енциклопедія державного управління : у 8 т. Т. 8 : Публічне врядування / наук.-ред. колегія : В. С. Загорський (голова), С. О. Телешун (співголова) та ін. Львівський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президентові України. Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. 630 с.

73. Енциклопедія освіти / Нац. акад. пед. наук України ; гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.

74. Європейська інтеграція / Міністерство соціальної політики України. 2014. 30 жовтня. URL: http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/category?cat_id=91282.

75. Європейська інтеграція України сьогодні: проблеми, виклики, завдання – думка експертів / Фонд «Демократичні ініціативи». 30 жовтня. 2014. URL: http://www.dif.org.ua/ua/polls/2014_polls/401vovojoejvojeovjeo.htm.

76. Жовнірчик Я. Ф. Сучасна модель реалізації державної політики щодо забезпечення комплексного і збалансованого розвитку регіонів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 17. С. 76–78.

77. Загарницька І. Сучасне дитинство в контексті міграційних процесів: українські реалії. *Вісник Інституту розвитку дитини* : зб. наук. пр. 2011. Вип. 17. URL: http://www.nbu.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Vird/2011_17/Pdf/32.pdf.

78. Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава. Програма економічних реформ на 2010 – 2014 рік. *Президент України : офіц. Інтернет-представництво*. 2012. URL: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf.

79. Заручники нерозв'язаних проблем у системі соціального обслуговування. *Верховна Рада України* : офіц. веб-сайт. 2013. URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/article/16737726>.

80. Звіт за результатами аналізу діяльності надавачів соціальних послуг (персоналу). Проект ПРООН «Підтримка реформи соціального сектору в Україні». 2020. URL: http://www.undp.org.ua/files/ua_1704.pdf.

81. Зінченко А. Г. Дитяча безпритульність в радянській Україні в 20-х – першій половині 30-х років ХХ століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». Одеса, 2012. 17 с.

82. Іванова О. Л. Соціальна політика : теоретичні аспекти курс лекцій / О. Л. Іванова ; ред. Ю. Г. Попсуєнко; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Школа соц. роботи. Київ : КМ Академія, 2013. 107 с.

83. Іванова О.Л. Стандарти як державний інструмент забезпечення якості соціальних послуг. *Соціальна політика, соціальна робота й охорона здоров'я: як Україні досягти європейського рівня якості послуг?* : зб. тез конф. Київ : Сфера, 2007. С. 39-44.

84. Ільчук Л. І., Баранова Н. П., Балаценко В. М., Болюбах В. В., Давидюк О. О. Соціальні послуги в Україні: теоретичні та практичні аспекти : монографія / ред. : І. І. Тарабукіна, Л. І. Ільчук; Центр персп. соц. дослідж. М-ва соц. політики України та НАН України. Київ : Журавель, 2011. 359 с.

85. Іляш О. Щодо перспективних напрямів підвищення якості соціальних послуг в Україні. Аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень. 2020. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/763>.

86. Інтегровані соціальні служби: теорія, практика, інновації : навч.-метод. комплекс / авт.-упоряд.: О. В. Безпалько, І. Д. Зверєва, З. П. Кияниця, В. О. Кузьмінський та ін. ; за заг. ред. І. Д. Зверєвої, Ж. В. Петрочко. Київ : Фенікс, 2007. 528 с.

87. Кабаченко Н. В. Інноваційні підходи в наданні соціальних послуг: як застосувати їх на практиці? *Соціальна політика і соціальна робота* : укр. наук. і громадсько-політ. часопис. 2017. Вип. 1 (36). С. 41-50.

88. Кабаченко Н.В. Організація надання соціальних послуг людям похилого віку у соціальних службах: міжнародний досвід. *Наук. записки НаУКМА. Пед., психолог. науки та соц. робота*. 2013. Т. 149. С. 62-68. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/NaUKMApp_2013_149_13.pdf.

89. Кадикало О. І. Актуальні питання соціального захисту населення України в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. № 2. С. 10–14.

90. Карлсон М. Управління якістю соціальних послуг : теорія та практика. Досвід мікропроектів УФСІ з інноваційних соціальних послуг / М. Карлсон, Л. Сідельнік, С. Міщенко та ін. Київ : Укр. Фонд соц. інвестицій, 2007. 99 с.

91. Качан Л. Реформування та модернізація соціальних послуг: Досвід країн-членів ЄС. *Соціальний захист : щомісяч. інформ. та наук.- виробн. журн.* 2005. № 9. С.8-10.

92. Ковбасюк Ю.В. Державні фінанси: теоретико-організаційні аспекти : навч. посіб. / НАДУ при Президентіві України. Київ: КИЙ, 2007. 259 с.

93. Коліушко І. Управлінські послуги – новий інститут адміністративного права. *Право України*. 2016. № 5. С. 30-34.

94. Косач І.А. Державне управління наданням соціальних послуг на засадах підприємницьких ініціатив. *Наукові перспективи*, 2024. №1 (43). С.157-167.

95. Кравченко, М. В. Соціальні послуги територіальних громад України: актуальні потреби, проблеми, можливості. *Актуальні питання у сучасній науці*, 2023. № 9(15). С. 206-216.

96. Кравченко М. В. Система соціального захисту населення як об'єкт державної політики: методологія та практика : монографія. Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2012. 451 с.

97. Кривоконь Н.І. Соціально-психологічне забезпечення розвитку соціальних послуг в Україні : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : спец. 19.00.05 / НАПН України, Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. Київ : б. в., 2012. 38 с.

98. Кулик О. М. Сфера державної сімейної політики в Україні: сутність і проблеми. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2013-2/doc/5/03.pdf>.

99. Левчук М. Г. Взаємодія органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань в умовах децентралізації державно-управлінських послуг. URL: http://www.academy.gov.ua/ej/ej7/doc_pdf/levchuk.pdf.

100. Литвиненко В.М. Соціальні послуги у сфері соціального захисту населення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.05 / Харківський нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2012. 20 с.

101. Лук'яненко І. Г., Жук В. М. Аналіз часових рядів. Побудова ARIMA, ARCH/GARCH моделей. Київ, 2013, 188с

102. Міщенко К.С. Механізми державного управління соціальним захистом інвалідів в Україні : автореф. дис... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 / Акад. муніцип. упр. Київ , 2009. 20 с.

103. Моніторинг громадської думки населення України. Прес-реліз «Динаміка матеріального становища та соціально-економічних очікувань населення». *Укр. ін.-т соц. досліджень ім. О. Яременка* : веб-сайт. 2014. URL: <http://www.uisr.org.ua/img/upload/files/Press-release.pdf>.

104. Москаленко С.О. Надання соціальних послуг громадськими організаціями: європейський досвід для України. *Зб. наук. пр. НАДУ при Президентові України*. 2007. Вип. 1. С. 293-303.

105. Напрями і пріоритети державної політики у сфері виведення спроможних осіб із системи соціального утримання на ринок праці. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://old2.niss.gov.ua/articles/814/>.

106. Олифіренко Ю. І. Реформування системи захисту дитини в Польщі: орієнтири для України. *Публічне управління: стратегія реформ 2020* : зб. тез XV Міжнар. наук. конгресу, 23 квітня 2015 р. Харків : Магістр, 2015. С. 94–96.

107. Олифіренко Ю. І. Шляхи вдосконалення державного управління у сфері захисту прав дитини. *Вісник Чернігівського технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 2 (74). С. 264–273.

108. Оліфіренко Л. Д., Коваль К. П. Індикатори забезпечення сталого розвитку регіонів України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 4 (20). С. 265-277.

109. Організація і технології соціальної роботи з дітьми вулиці / за ред. А. Й. Капської. Київ : Інтернаціональний Союз; Ліга соціальних працівників України, 2003. 260 с.

110. Основні напрями оптимізації системи соціального захисту в Україні : аналітична доповідь. Київ : Нац. ін-т стратег. досліджень, 2012. 54 с.

111. Пархоменко-Куцевіл О. І. Формування, розвиток та модернізація державних посад: концептуально-методологічні засади : монографія. Київ : ФАДА ЛТД, 2010. 296 с.

112. Плисенко Г. П Практика вдосконалення системи соціальних послуг у форматі «прозорий офіс». *Економіка та управління національним господарством*. 2018. Вип. 19. С. 55-60.

113. Попело О. В., Кураш А.М. Механізм управління комунальним майном як фактор активізації соціальної послуги життєстійкості в умовах децентралізації та війни. *Проблеми економіки*, 2023. № 4 (58).С. 198-206.

114. Попело О. В., Гиря М.В. Механізм забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб як соціальний аспект захисту населення у воєнний період. *Бізнес Інформ*, 2023. №11. С. 69-76.

115. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям. Закон України від 01.06.2000 № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text>.

116. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо виконання власних (самоврядних) повноважень об'єднаної територіальної громади у сфері соціального захисту населення : Наказ МПСУ від 19.01.2016 № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0026739-16#Text>.

117. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо впровадження інтегрованої системи соціального захисту : Наказ МСПУ від 25.02.2019 № 282. URL: <https://www.msp.gov.ua/files/deinst/metod/282.pdf>.

118. Про затвердження Положення про Міністерство соціальної політики України»: Постанова КМУ від 17.06.2015 № 423. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/423-2015-%D0%BF#Text>.

119. Про затвердження Порядку призначення і виплати компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги : Постанова КМУ від 29.04.2004 № 558. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/558-2004-%D0%BF#Text>.

120. Про затвердження Типового положення про центр соціально-психологічної реабілітації дітей : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.01.2004 р. № 87. URL : www.rada.gov.ua.

121. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 94-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18#Text>.

122. Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України : Постанова Верховної Ради України від 29.08.2019 № 19-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/19-IX#Text>.

123. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

124. Про соціальні послуги: Закон України від 19.06.2003 № 966–IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-15#Text>.

125. Про уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Закон України від 23.12.1997 № 776/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

126. Рачинський А.П. Стратегічне управління персоналом в органах державної влади (теоретико-методологічний аналіз) : монографія. Київ : НАДУ, 2009. 316 с.

127. Ребкало М. М. Організаційно-правовий аналіз механізму державного управління у сфері захисту прав дітей. *Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. № 1(72). С. 491–495.

128. Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» ; за ред. С. Л. Шульц. Львів, 2018. 140 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

129. Романова Н. Ф. Формування ринку соціальних послуг на сучасному етапі в Україні. *Innovative processes in education: Collective monograph*. AMEET Sp. z o.o., Lodz, Poland, 2017. P. 183-198.

130. Руденко О. М. Трансформація механізмів державного управління сферою соціальних послуг в контексті цифровізації суспільно-економічних відносин. *Державне управління: удосконалення і розвиток.*, 2024. № 2. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/2987/3023>

131. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. Київ: Центр громадської експертизи, 2009. 104 с.

132. Смирнов І. М. Реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. *Юність науки – 2022: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства*: Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених; 15-16 травня 2022 року м. Чернігів. Чернігів, 2022. С. 183-185.

133. Смирнов І. М. Дослідження європейських моделей до взаємодії між державою та неурядовими організаціями у сфері соціальних послуг. *Національна безпека України в умовах воєнного стану*: науково-практичній конференції з міжнародною участю (6-8 березня 2024). Чернігів, 2024. С. 320-321.

134. Смирнов І. М. Моніторинг процесу надання соціальних послуг в територіальних громадах у контексті сучасної державної політики., *Публічне управління та адміністрування в Україні*. 2023. Вип. 35. С. 131-136.

135. Смирнов І. М. Особливості надання соціальних послуг в територіальних громадах в умовах війни. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*. 2022. № 3(77). С. 133-138.

136. Смирнов І. М. Проблеми реалізації інституційного механізму державного управління системою надання соціальних послуг в Україні. *Сучасна парадигма соціально-економічного розвитку України в умовах*

воєнного стану : XVIII Міжнародна науково-практична конференція : збірник наукових праць; 25 жовтня 2022 року. Чернігів, 2022. С. 88-89

137. Смирнов І. М. Філософська складова формування системи соціального захисту прав дітей в Україні. *Юність науки – 2021: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених (25-26 березня 2021 року м. Чернігів). Чернігів, 2021. С. 352-354.

138. Смирнов І. М., Шевченко О. М. Реалізація кадрового механізму державного управління системою надання соціальних послуг в Україні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування* Публічне управління та адміністрування в Україні, 2023. № 1, Том 34(77). С.208-212.

139. Стадченко Л. А. Актуальні проблеми кадрової політики в галузі державного управління. *Державне управління*. 2019. № 5. С. 674-681.

140. Стащук О. В., Гергола С. В., Комар-Стаховська К. П. Стан соціального захисту та соціального забезпечення населення України в умовах війни. *Економіко-правовий розвиток сучасної України: матеріали XI Всеукраїнської наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених, що присвячена 25-ій річниці з дня заснування Національного університету «Одеська юридична академія»*, м. Одеса, 25 листопада 2022 р. Одеса, 2022. С. 6-8.

141. Усаченко Л. М. Теоретико-методологічні засади розвитку взаємовідносин органів державної влади з неурядовими організаціями : монографія. Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2008. 343 с.

142. Черниш О. І. Теоретико-методологічні засади формування нових механізмів державного регулювання в сфері соціально значимих послуг : автореф. дис... д-ра наук з держ. упр. : [спец.] 25.00.02 / Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, 2006. 39 с.

143. Шаповаленко Н. Комплекс моделей для прогнозування індексу споживчих цін. *Visnyk of the National Bank of Ukraine*, 2021, № 2524, С.4-39

144. Khudolei Veronika, Karpenko Oksana, Tarnovska Iryna, Biriukov Iedor,

Smyrnov Ivan. The role of budgets in strengthening the financial base of local self-governments. *Cuestiones Politicas*. 2022. No. 75 (2023-01-27). Pp. 164-179. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.11>.

145. Koval K., Hrechko A., Butko M., Shevchenko O., Smyrnov I., Olyfirenko Yu. The Modernization Approach to the Regional Processes Monitoring of the Social Services Provision in the Context of the Modern Public Policy. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021. 21, no. 6 (June 30, 2021): 213–221. DOI:10.22937/IJCSNS.2021.21.6.28.

146. Literature review and identification of best practices on integrated social service delivery:Part I. European Commission, Budapest Institute. March, 2015ISBN 978-92-79-48091-1doi: 10.2767/35529

147. Priestley M. Adults Only: Disability, social policy and the life course. *The Journal of Social Policy*. 2000. Vol. 29. No. 3. Cambridge University Press, Cambridge, P. 421-439.

148. Recruitment & Retention in Social Services. Unlocking the Sector's Job Creation Potential. A report by Social Services Europe Author: Jane Lethbridge. URL: https://80cf426a-4e57-48e6-a333-91f4b1dbdd1a.filesusr.com/ugd/9f45fc_beaa7508e73f4c57b43b3a19b1fe07ac.

149. Revko, A., Butko, M., Popelo, O. (2020). Methodology for Assessing the Influence of Cultural Infrastructure on Regional Development in Poland and Ukraine. *Comparative Economic Research. Central and Eastern Europe*. 2020. Vol. 23(2). Pp. 21-39.

150. Social service: Electronic Resource. *Britannica Online Encyclopedia* : website. 2012. URL: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/551426/social-service>.

151. The administration and you. A handbook. Principles of administrative law concerning relations between individuals and public authorities. Council of Europe, October 2018. 70 p.

152. The role of Civil Society Organisations in 2050 and beyond Contribution from UNESCO's Collective Consultation of NGOs on Education 2030 to

UNESCO's Futures of Education Initiative. March 2021. URL: https://en.unesco.org/system/files/the_role_of_csos_in_2050_and_beyond.pdf.

153. What is Decentralization? *The World Bank Group*. URL: <http://www1.worldbank.org/publicsector/decentralization/what.htm>.

154. Vasilyeva T., Bagmet K., Bilan S., Seliga R. Institutional development gap in the social sector: cross-country analysis. *Economics and Sociology*. 2020. №13(1). P. 271-294.

155. Lyeonov S., Vasilyeva T., Bilan Y., Bagmet K. Convergence of the institutional quality of the social sector: The path to inclusive growth. *International Journal of Trade and Global Markets*, 2021. № 14(3). P. 272-291

156. Kosach I., Shaposhnykov K., Chub A., Yakushko I., Kotelevets D., Lozychenko O. Regulatory policy in the context of effective public governance: evidence of Eastern European Countries. *Cuestiones Políticas*, 2022. Vol. 40. Is. 72. P. 456-473

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Вихідні дані для тестування авторської методики

Область	Валовий регіональний продукт на душу населення, грн			Середня заробітна плата, грн			Частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення, %			Щільність населення, осіб на км ²		
	X1			x2			x3			X4		
	2020р	2021р	2022р	2020р	2021р	2022р	2020р	2021р	2022р	2020р	2021р	2022р
Вінницька	88380	114218	165259	10301	11454	12554,96	5,86	6,65	11,9	61,1	61,38	56,87
Волинська	75193	90331	88124	9268	10517	11734,55	3,83	4,76	8,92	51,7	51,53	50,68
Дніпропетровська	126209	186697	554604	11686	12516	14479,1	5,15	4,1	5,95	103,1	101,6	96,92
Донецька	50124	69446	269821	12653	13622	15479,84	4,86	4	6,11	163,8	158,8	153
Житомирська	76017	95948	108489	9571	10664	12122,95	6,97	8,89	13,4	42,3	40,1	39,47
Закарпатська	49538	60632	72021	10186	11227	12114,58	6,82	7,37	13,05	98,6	98,5	97,34
Запорізька	99738	138521	217995	11565	12626	14509,81	8,53	8,25	9,47	65,3	64,3	60,2
Івано-Франківська	66245	88227	113476	9985	11009	11827,38	5,69	7,18	9,96	99,2	97,5	96,97
Київська	135817	162696	277623	11887	13100	15152,49	7,28	7,34	8,55	61,4	62,1	63,83
Кіровоградська	81166	109183	94818	9611	10254	11657,64	7,5	8,48	14,3	40,2	38,4	36,7
Луганська	20297	24684	49649	10188	11201	12265,96	5,13	4,58	5,95	83,9	81,63	78,76
Львівська	94317	119049	282064	10307	11468	12935,68	4,4	5,33	9,07	116,3	115,4	113,4
Миколаївська	86750	112864	118243	11426	12665	14381,83	6,57	6,22	10,47	47,5	45,23	44,33
Одеська	92823	115129	258719	10341	11296	12960,13	6,17	7,16	11,98	71,9	71,25	70,54
Полтавська	136608	195825	253982	10823	11902	13411,53	6,32	6,25	9,69	50,7	48,15	46,98
Рівненська	62485	77599	84623	10260	11724	13357,95	6,04	6,31	13,25	57,8	57,48	56,91
Сумська	75815	100760	100237	9789	10842	12118,9	7,69	7,95	12,15	47,5	46,2	43,4
Тернопільська	60565	79412	77600	9384	10651	11455,1	4,69	4,6	7,67	77,6	75,21	73,86
Харківська	97428	122227	304553	9975	11047	12509,73	7,76	4,11	8,97	87,1	85,42	82,64

Херсонська	66973	87378	86979	9359	10447	11778,23	6,29	6,74	12,37	37,7	36,6	35,15
Хмельницька	77153	96964	114162	9878	11318	12352,2	6,83	6,56	13,67	63,4	61,3	59,5
Черкаська	91817	112145	124902	9802	10967	12310,69	9,55	10	15,63	60,2	57,6	55,46
Чернівецька	50110	61088	51980	9156	10290	11325,61	6,85	7,56	16,08	112,2	111,3	109,9
Чернігівська	85435	117225	108065	9336	10412	11852,67	9,96	11,1	18,85	33,4	32,12	30,05
м.Київ	342247	431616	1215536	17090	18861	21347,42	6,85	6,86	5,63	3433	3411	3517
сума	2289250	2969864	5193524	263827	292080	327996,9	164	168	273	5167	5111	5170
X (max)	342247	431616	1215536	17090	18861	21347,42	9,96	11,1	18,9	3433	3411	3517
X(min)	20297	24684	49649	9156	10254	11325,61	3,83	4	5,63	33,4	32,1	30,05

Закінчення таблиці А.1

Область	Загальний коефіцієнт народжуваності			Частка населення у віці 15-64 років у загальній чисельності постійного населення, %			Кількість територіальних громад			Кількість надавачів соціальних послуг
	x5	x5	x5	x6	x6	x6	x7	x7	x7	
Вінницька	2020р	2021р	2022р	2020р	2021р	2022р	2020р	2021р	2022р	2020р
Волинська	7,5	6,9	6,4	66,71	66,85	66,12	63	63	63	148
Дніпропетровська	10,1	9,6	9,5	67,13	67,26	66,52	54	54	54	90
Донецька	6,7	6,3	6,2	67,2	67,30	66,57	86	86	86	292
Житомирська	7,15	6,75	6,75	66,41	66,10	65,38	66	66	66	180
Закарпатська	7,6	7,2	7,3	66,82	66,98	66,25	66	66	66	160
Запорізька	10,8	10,1	10,1	68,05	68,16	67,42	64	64	64	130
Івано-Франківська	6,3	5,8	5,9	67,25	67,32	66,59	67	67	67	142
Київська	8,6	7,8	7,6	68,6	68,76	68,01	62	62	62	120
Кіровоградська	8	7	7,2	67,23	67,17	66,45	69	69	69	189
Луганська	6,5	6,1	5,9	66,53	66,64	65,92	49	49	49	136
Львівська	7,45	6,95	6,8	66,99	66,56	65,84	37	37	37	70

Миколаївська	8,4	7,8	7,7	68,58	68,64	67,89	73	73	73	236
Одеська	6,9	6,4	6,3	67,61	67,59	66,86	52	52	52	158
Полтавська	8,7	8,2	8	66,98	67,04	66,31	91	91	91	220
Рівненська	6,3	5,9	5,8	67,73	67,86	67,12	60	60	60	138
Сумська	10,6	10,2	9,7	66,9	66,99	66,27	64	64	64	108
Тернопільська	5,7	5,2	5,2	68,05	68,00	67,27	51	51	51	150
Харківська	7,6	7,1	7	68,63	68,72	67,97	55	55	55	113
Херсонська	6,3	5,9	5,8	68,91	68,99	68,24	56	56	56	286
Хмельницька	7,5	7	6,9	67,29	67,31	66,57	49	49	49	226
Черкаська	7,8	7	7,2	66,77	66,86	66,14	60	60	60	156
Чернівецька	6,1	5,8	5,6	67,05	67,15	66,52	66	66	66	119
Чернігівська	9	8,8	8,3	68,23	68,32	67,58	52	52	52	100
м.Київ	6	5,5	5,5	66,45	66,46	65,74	57	57	57	179
<i>сума</i>	10,3	10	9,7	67,8	67,79	67,06	1	1	1	248
<i>X(max)</i>	193,9	181,3	178	1686	1686,83	1669	1470	1470	1470	4094
<i>X(min)</i>	10,8	10,2	10,1	68,9	68,99	68,2	91	91	91	292
	5,7	5,2	5,2	66,4	66,10	65,4	1	1	1	70

ДОДАТОК Б

Таблиця Б.1

Розрахунок нормалізованих часткових показників оцінки складових рівня модернізації соціальних послуг

Нормалізовані показники	$V(ij)=(X_{ij}-X_{min})/(X_{max}-X_{min})$								
	V X1			V X2			V X3		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Вінницька	0,211	0,220	0,099	0,144	0,139	0,123	0,331	0,375	0,474
Волинська	0,171	0,161	0,033	0,014	0,031	0,041	0,000	0,107	0,249
Дніпропетровська	0,329	0,398	0,433	0,319	0,263	0,315	0,215	0,014	0,024
Донецька	0,093	0,110	0,189	0,441	0,391	0,415	0,168	0,000	0,036
Житомирська	0,173	0,175	0,050	0,052	0,048	0,080	0,512	0,692	0,588
Закарпатська	0,091	0,088	0,019	0,130	0,113	0,079	0,488	0,477	0,561
Запорізька	0,247	0,280	0,144	0,304	0,276	0,318	0,767	0,601	0,290
Івано-Франківська	0,143	0,156	0,055	0,104	0,088	0,050	0,303	0,450	0,328
Київська	0,359	0,339	0,196	0,344	0,331	0,382	0,563	0,472	0,221
Кіровоградська	0,189	0,208	0,039	0,057	0,000	0,033	0,599	0,634	0,656
Луганська	0,000	0,000	0,000	0,130	0,110	0,094	0,212	0,082	0,024
Львівська	0,230	0,232	0,199	0,145	0,141	0,161	0,093	0,188	0,260
Миколаївська	0,206	0,217	0,059	0,286	0,280	0,305	0,447	0,314	0,366
Одеська	0,225	0,222	0,179	0,149	0,121	0,163	0,382	0,447	0,480
Полтавська	0,361	0,421	0,175	0,210	0,191	0,208	0,406	0,318	0,307
Рівненська	0,131	0,130	0,030	0,139	0,171	0,203	0,361	0,327	0,576
Сумська	0,172	0,187	0,043	0,080	0,068	0,079	0,630	0,559	0,493
Тернопільська	0,125	0,134	0,024	0,029	0,046	0,013	0,140	0,085	0,154
Харківська	0,240	0,240	0,219	0,103	0,092	0,118	0,641	0,016	0,253
Херсонська	0,145	0,154	0,032	0,026	0,022	0,045	0,401	0,388	0,510
Хмельницька	0,177	0,178	0,055	0,091	0,124	0,102	0,489	0,362	0,608
Черкаська	0,222	0,215	0,065	0,081	0,083	0,098	0,933	0,851	0,756
Чернівецька	0,093	0,089	0,002	0,000	0,004	0,000	0,493	0,504	0,790
Чернігівська	0,202	0,227	0,050	0,023	0,018	0,053	1,000	1,000	1,000
м. Київ	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	1,000	0,493	0,405	0,000

Продовження таблиці Б.1

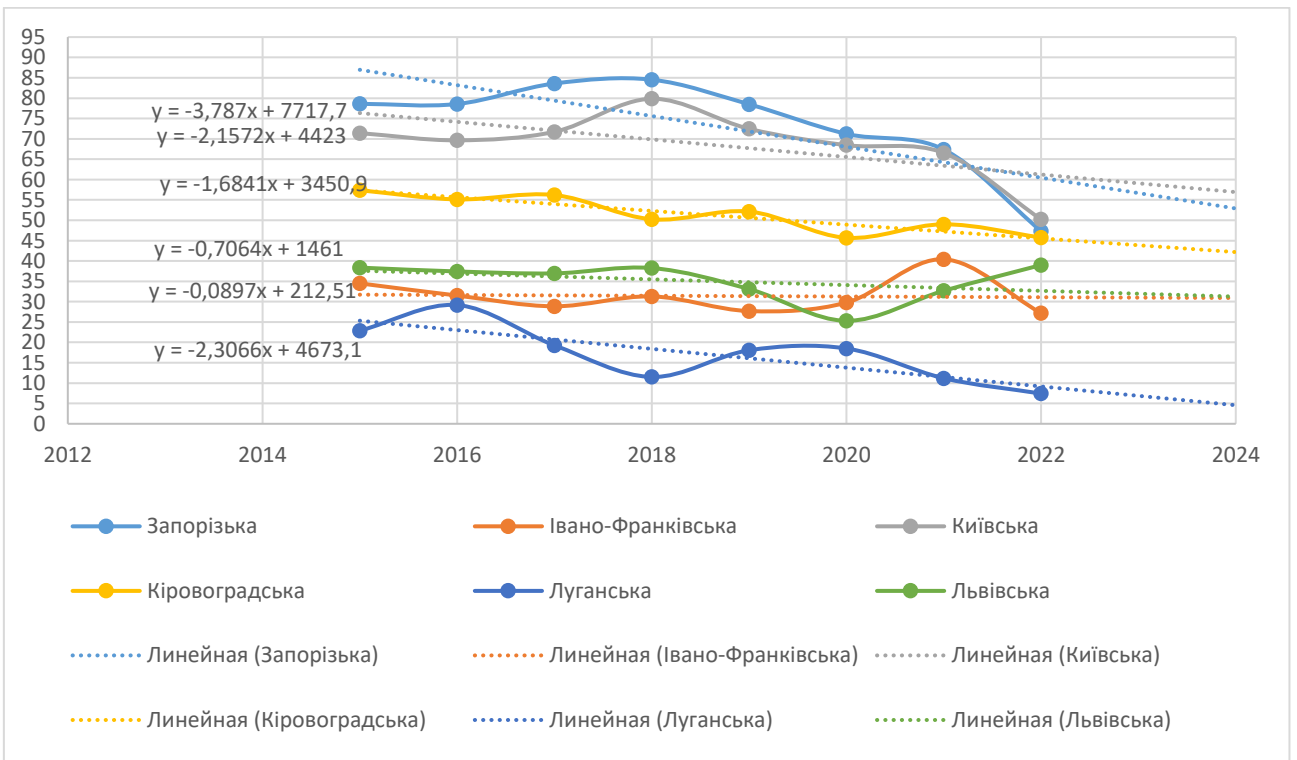
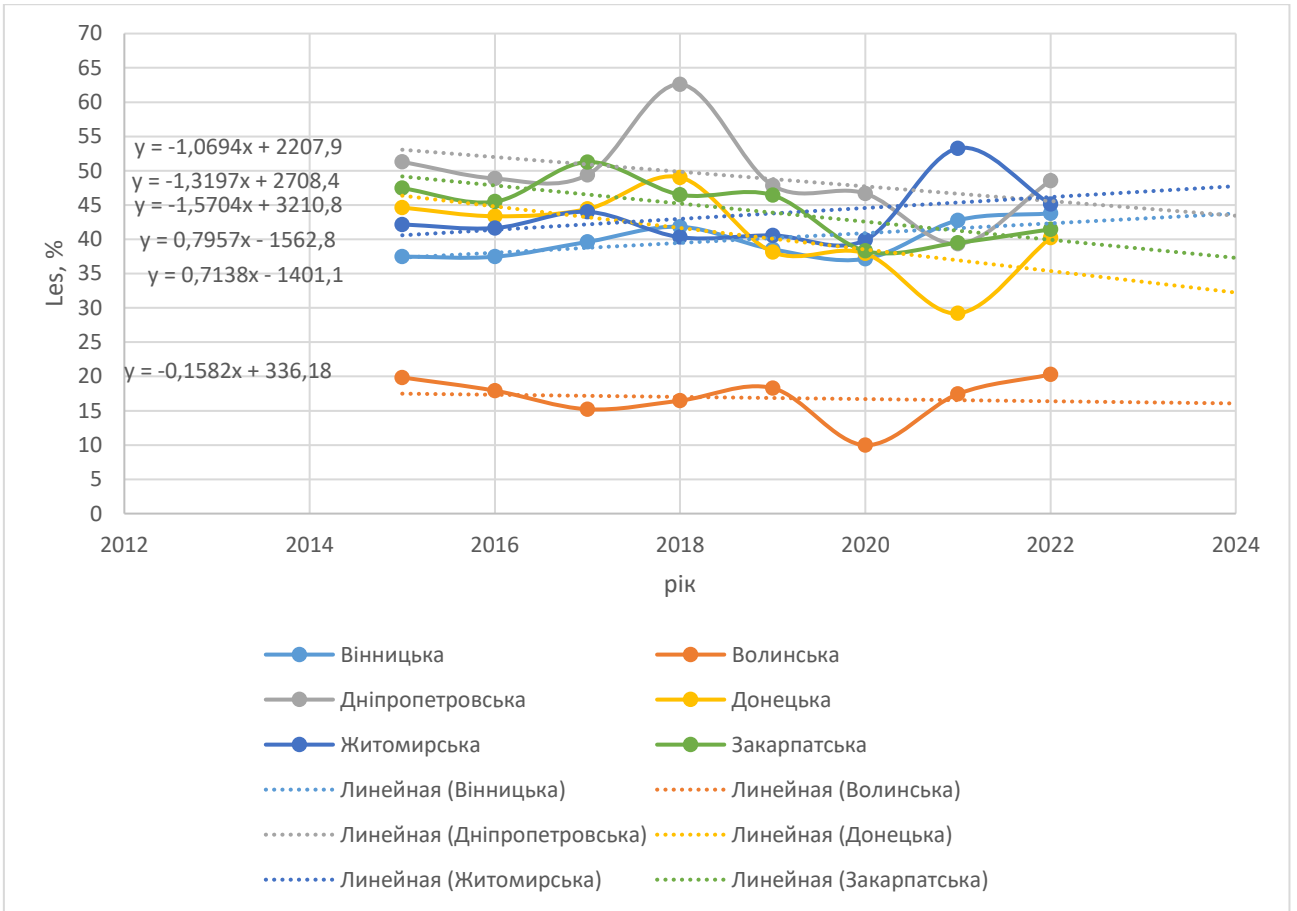
Нормалізовані показники	$V(ij)=(X_{max} - X_{ij})/(X_{max}-X_{min})$								
	V X4			V X5			V X6		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Вінницька	0,992	0,991	0,992	0,353	0,340	0,245	0,120	0,260	0,259
Волинська	0,995	0,994	0,994	0,863	0,880	0,878	0,288	0,400	0,399
Дніпропетровська	0,979	0,979	0,981	0,196	0,220	0,204	0,316	0,414	0,416
Донецька	0,962	0,963	0,965	0,284	0,310	0,316	0,000	0,000	0,000
Житомирська	0,997	0,998	0,997	0,373	0,400	0,429	0,164	0,303	0,304
Закарпатська	0,981	0,980	0,981	1,000	0,980	1,000	0,656	0,714	0,713
Запорізька	0,991	0,990	0,991	0,118	0,120	0,143	0,336	0,421	0,423
Івано-Франківська	0,981	0,981	0,981	0,569	0,520	0,490	0,876	0,919	0,920
Київська	0,992	0,991	0,990	0,451	0,360	0,408	0,328	0,372	0,374
Кіровоградська	0,998	0,998	0,998	0,157	0,180	0,143	0,048	0,187	0,189
Луганська	0,985	0,985	0,986	0,343	0,350	0,327	0,232	0,161	0,161
Львівська	0,976	0,975	0,976	0,529	0,520	0,510	0,868	0,877	0,878
Миколаївська	0,996	0,996	0,996	0,235	0,240	0,224	0,480	0,517	0,517
Одеська	0,989	0,988	0,988	0,588	0,600	0,571	0,228	0,327	0,325
Полтавська	0,995	0,995	0,995	0,118	0,140	0,122	0,528	0,610	0,608
Рівненська	0,993	0,992	0,992	0,961	1,000	0,918	0,196	0,309	0,311
Сумська	0,996	0,996	0,996	0,000	0,000	0,000	0,656	0,658	0,661
Тернопільська	0,987	0,987	0,987	0,373	0,380	0,367	0,888	0,906	0,906
Харківська	0,984	0,984	0,985	0,118	0,140	0,122	1,000	1,000	1,000
Херсонська	0,999	0,999	0,999	0,353	0,360	0,347	0,352	0,417	0,416
Хмельницька	0,991	0,991	0,992	0,412	0,360	0,408	0,144	0,264	0,266
Черкаська	0,992	0,992	0,993	0,078	0,120	0,082	0,256	0,363	0,399
Чернівецька	0,977	0,977	0,977	0,647	0,720	0,633	0,728	0,768	0,769
Чернігівська	1,000	1,000	1,000	0,059	0,060	0,061	0,016	0,124	0,126
м.Київ	0,000	0,000	0,000	0,902	0,960	0,918	0,556	0,586	0,587

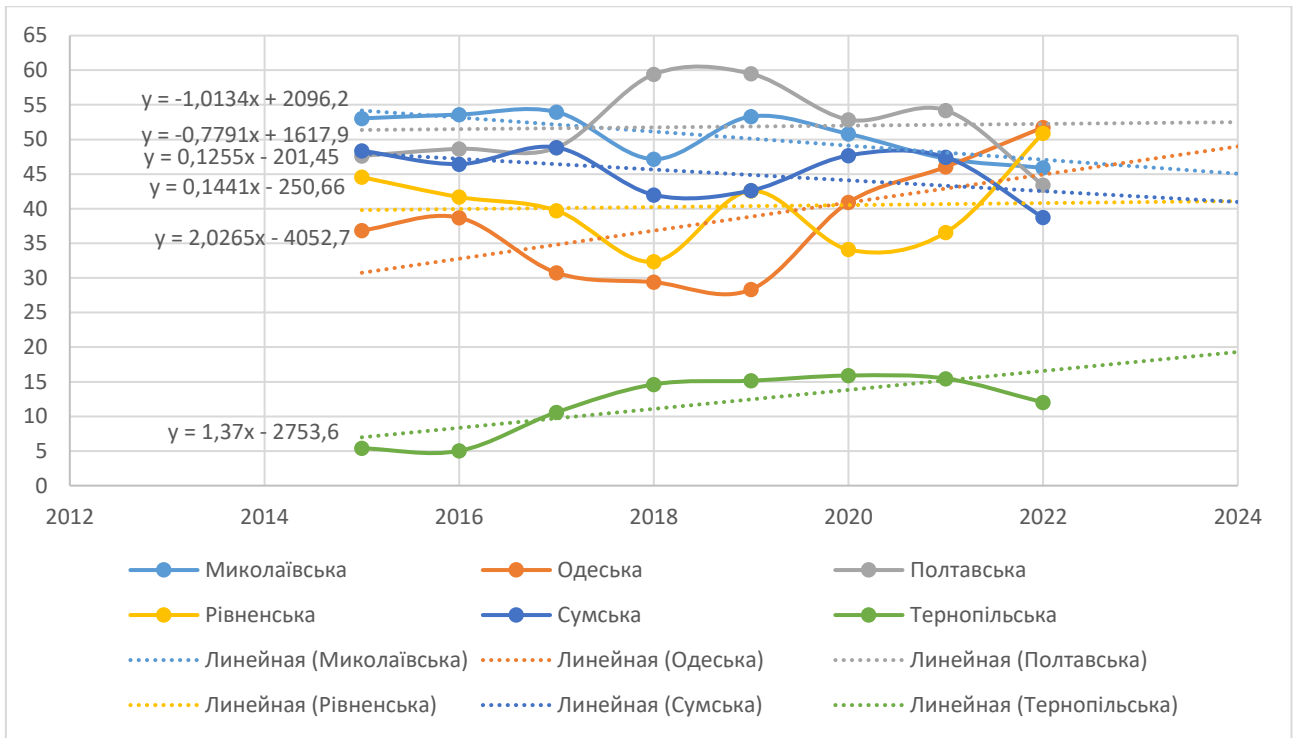
Закінчення таблиці Б.1

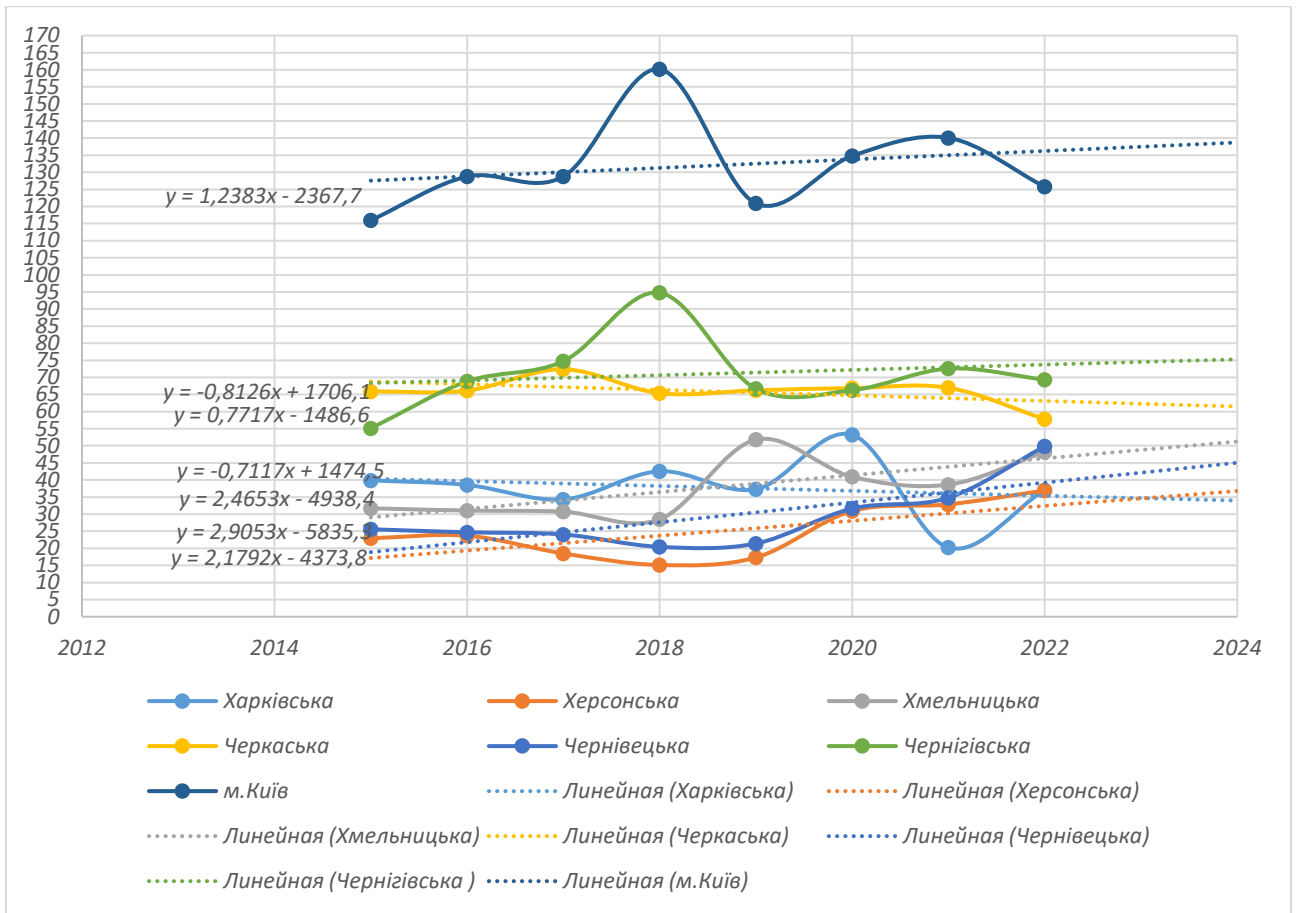
Нормалізовані показники	$V(ij)=(X_{ij}-X_{min})/(X_{max}-X_{min})$					
	V X7			V X8		
	2020	2021	2022	2020	2021	2022
Вінницька	0,689	0,689	0,689	0,351	0,342	0,362
Волинська	0,589	0,589	0,589	0,090	0,081	0,081
Дніпропетровська	0,944	0,944	0,944	1,000	1,000	1,000
Донецька	0,722	0,722	0,722	0,495	0,486	0,525
Житомирська	0,722	0,722	0,722	0,405	0,414	0,434
Закарпатська	0,700	0,700	0,700	0,270	0,288	0,308
Запорізька	0,733	0,733	0,733	0,324	0,356	0,403
Івано-Франківська	0,678	0,678	0,678	0,225	0,234	0,235
Київська	0,756	0,756	0,756	0,536	0,554	0,602
Кіровоградська	0,533	0,533	0,533	0,297	0,311	0,357
Луганська	0,400	0,400	0,400	0,000	0,000	0,000
Львівська	0,800	0,800	0,800	0,748	0,784	0,837
Миколаївська	0,567	0,567	0,567	0,396	0,401	0,407
Одеська	1,000	1,000	1,000	0,676	0,761	0,860
Полтавська	0,656	0,656	0,656	0,306	0,360	0,394
Рівненська	0,700	0,700	0,700	0,171	0,171	0,181
Сумська	0,556	0,556	0,556	0,360	0,356	0,353
Тернопільська	0,600	0,600	0,600	0,194	0,207	0,222
Харківська	0,611	0,611	0,611	0,973	0,982	0,991
Херсонська	0,533	0,533	0,533	0,703	0,667	0,643
Хмельницька	0,656	0,656	0,656	0,387	0,396	0,529
Черкаська	0,722	0,722	0,722	0,221	0,243	0,285
Чернівецька	0,567	0,567	0,567	0,135	0,140	0,136
Чернігівська	0,622	0,622	0,622	0,491	0,500	0,516
м.Київ	0,000	0,000	0,000	0,802	0,811	0,842

Результати трендового аналізу

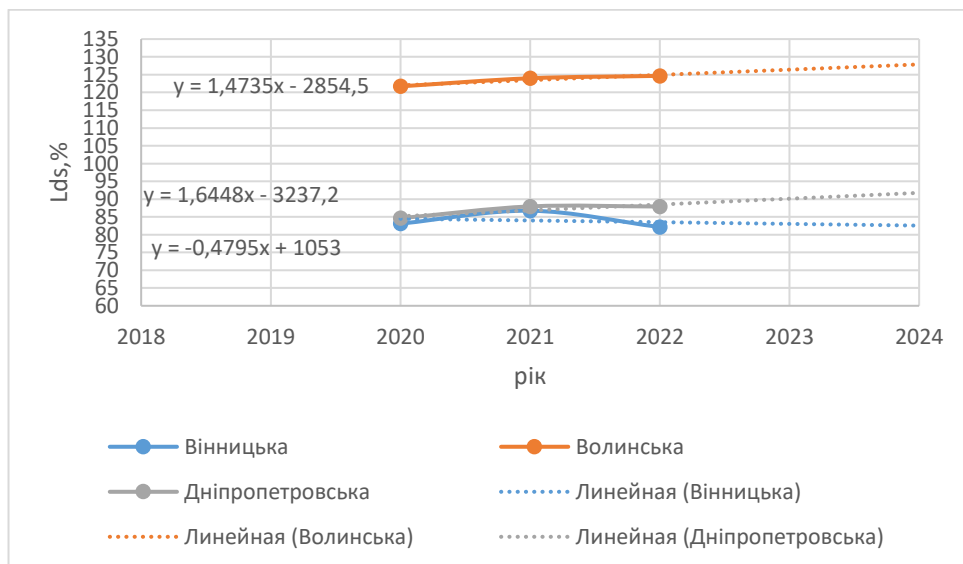
Рівняння трендів економічної складової M_{econ}

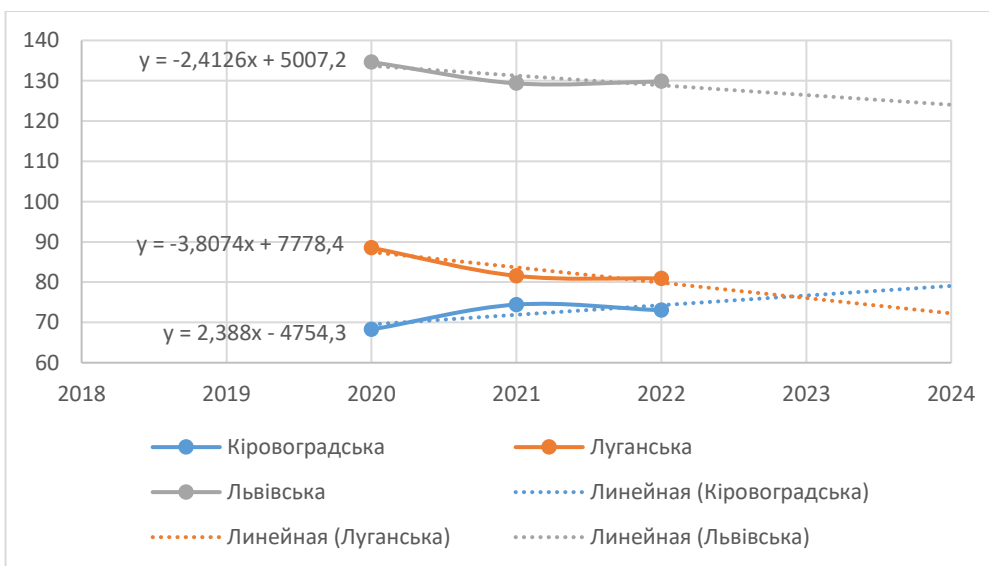
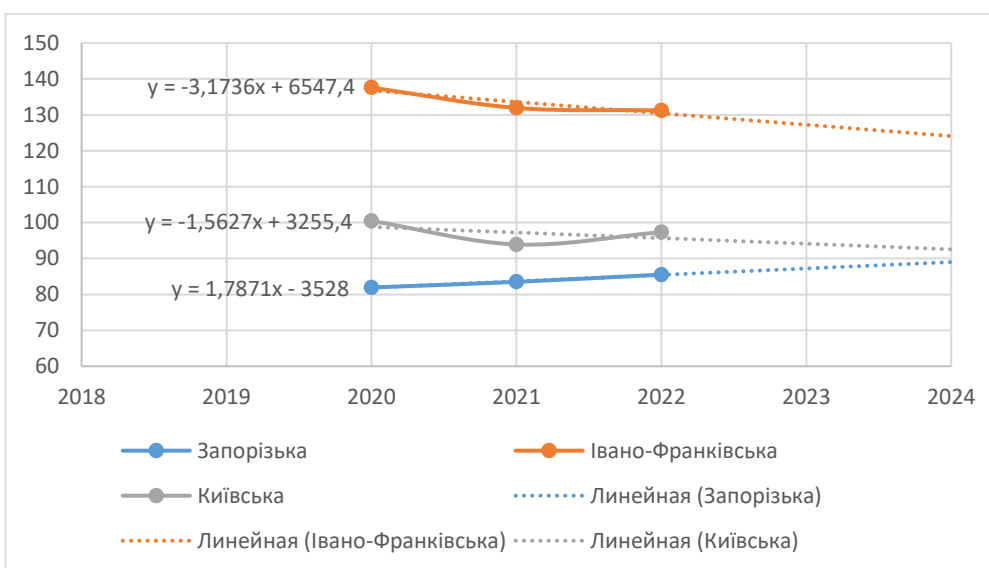
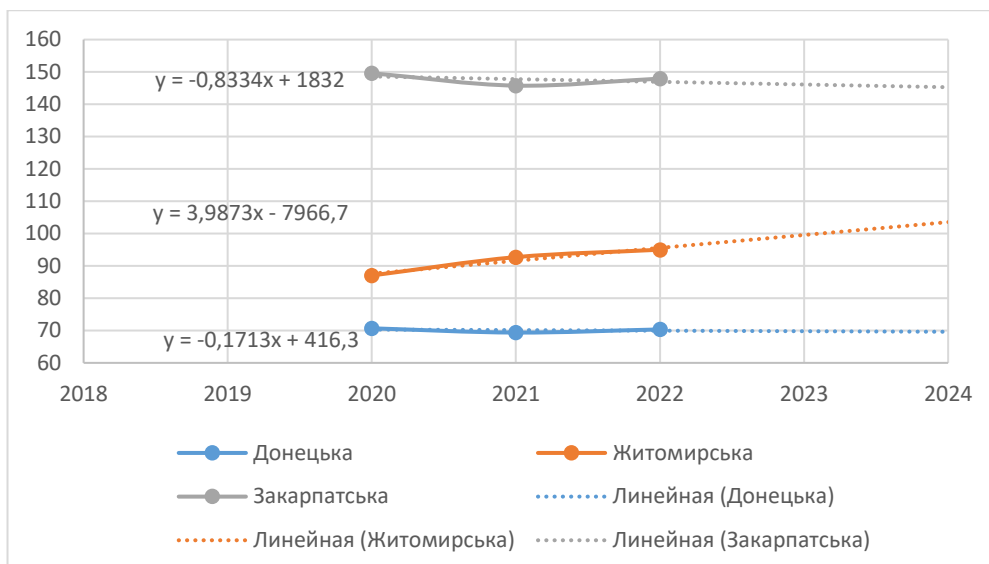

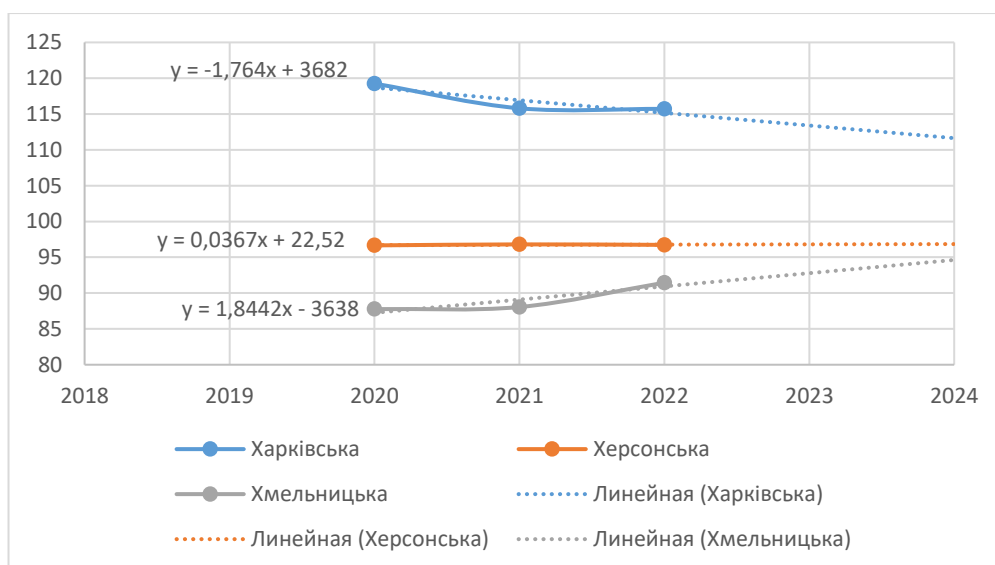
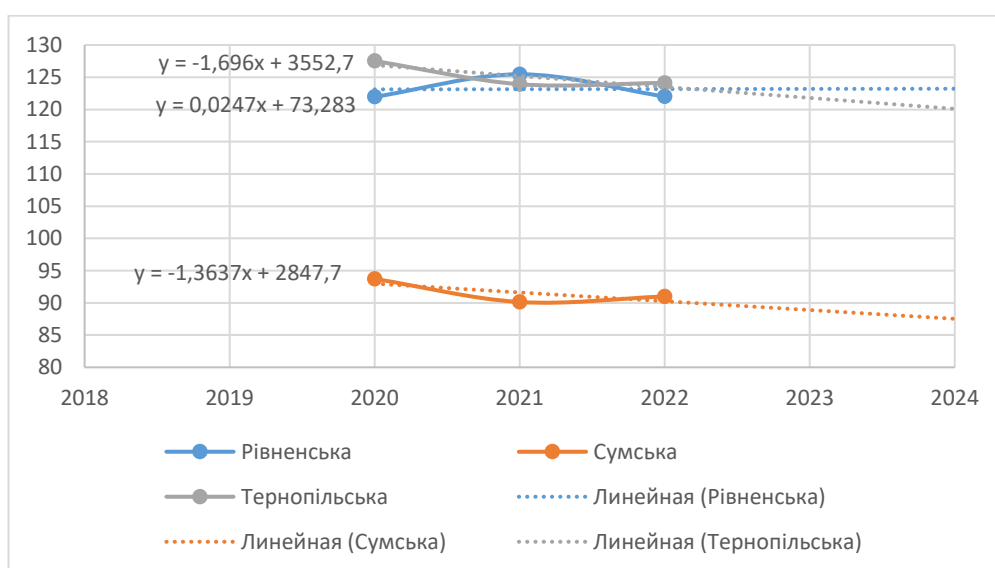
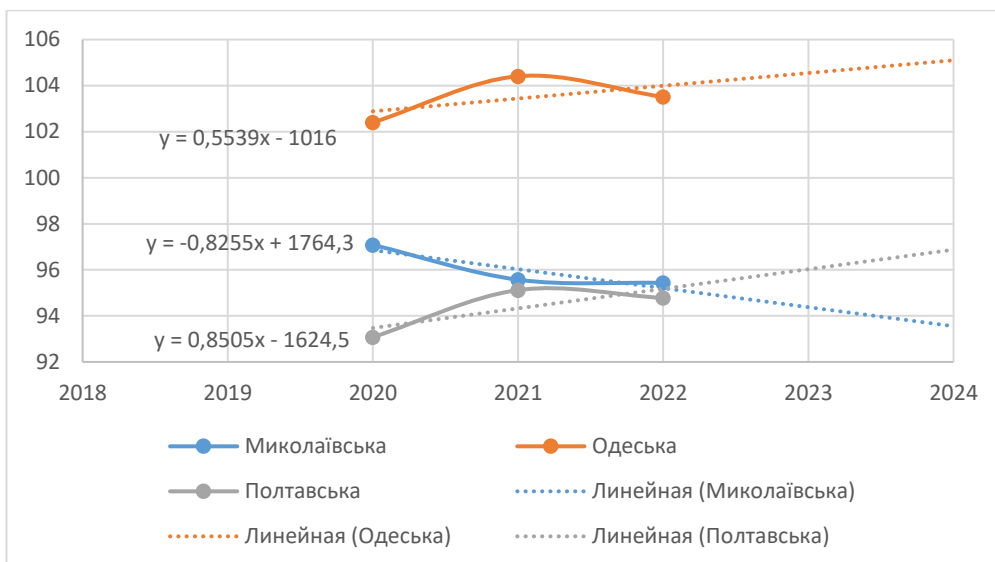

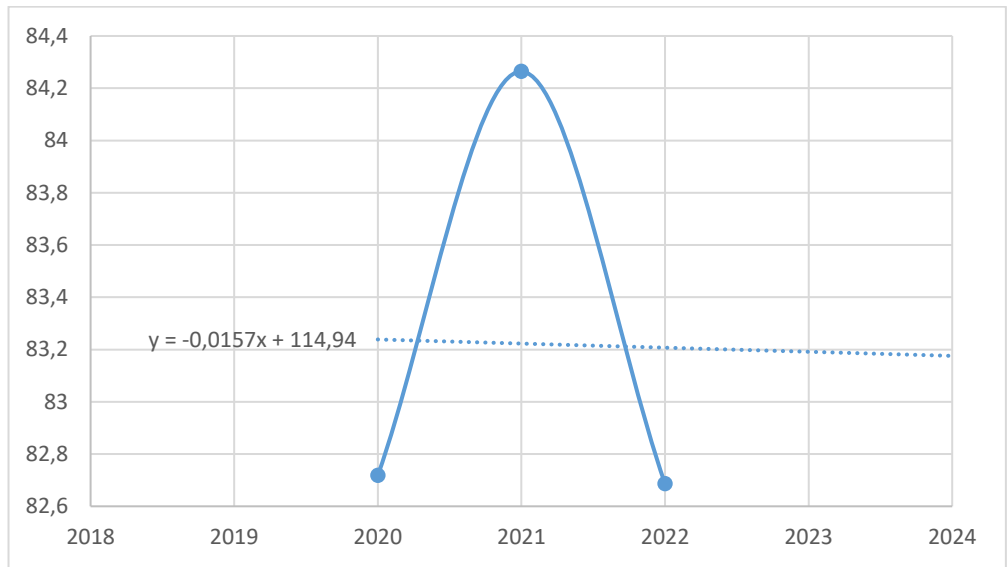
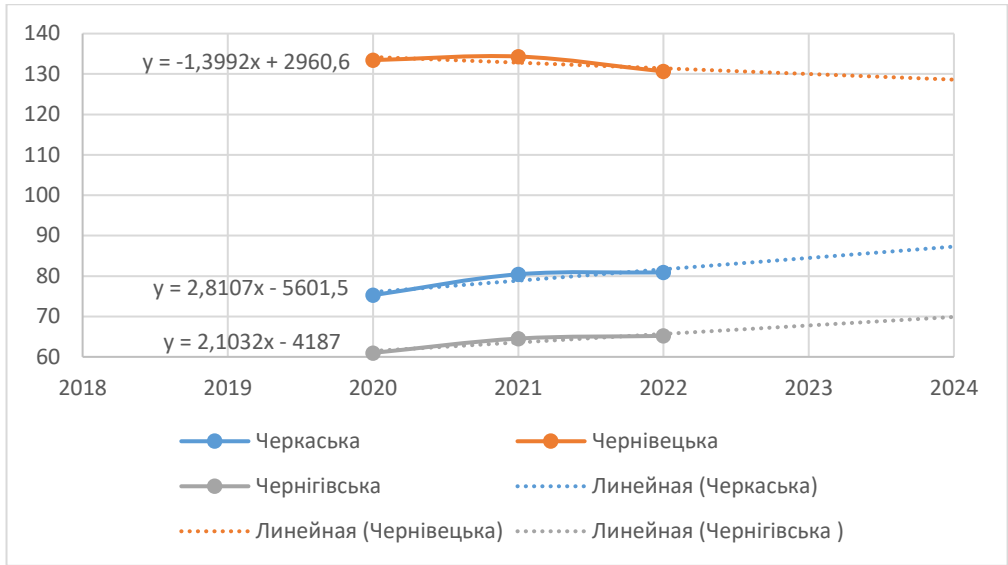

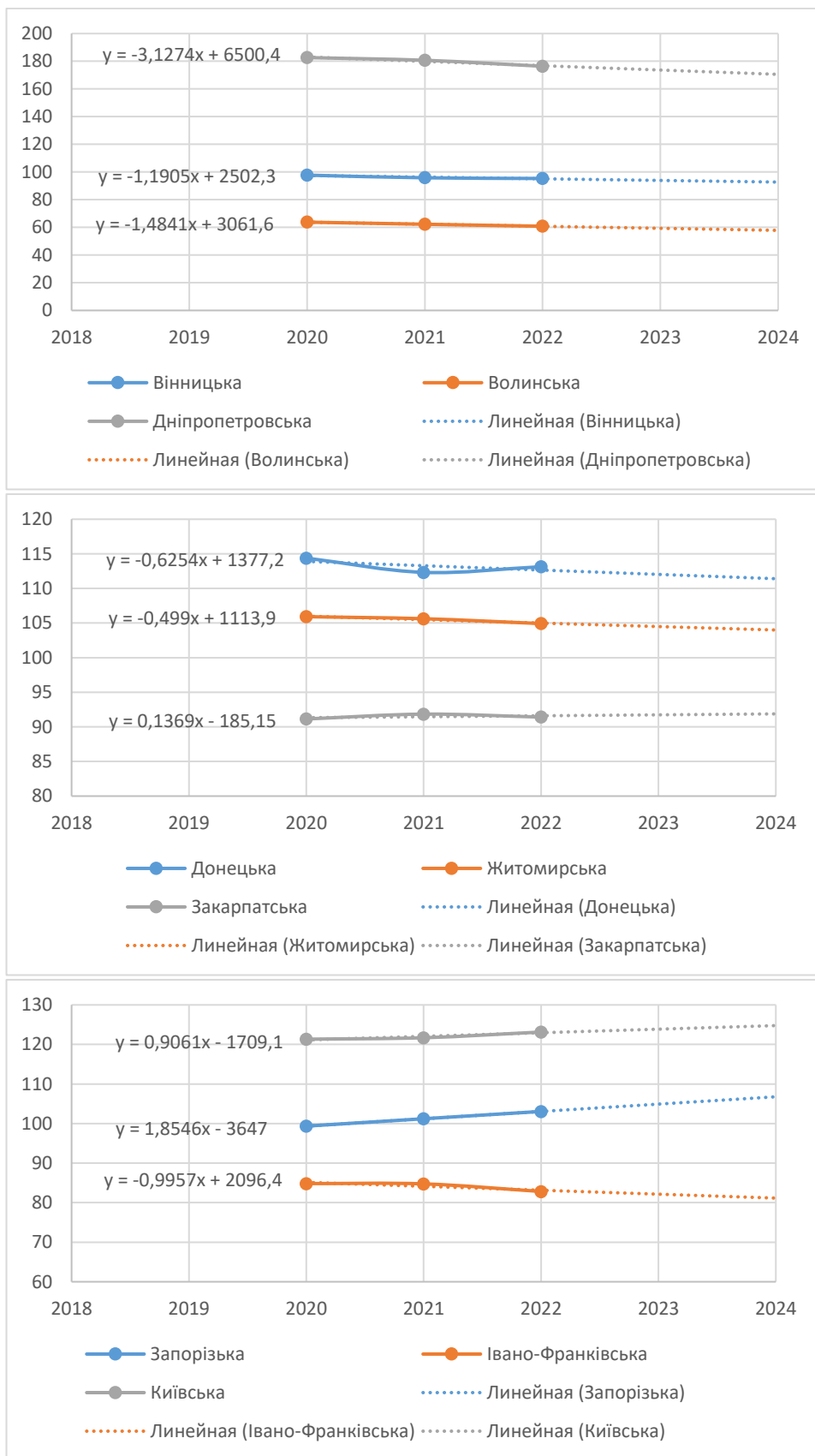
Рівняння трендів демографічної складової M_{dem}

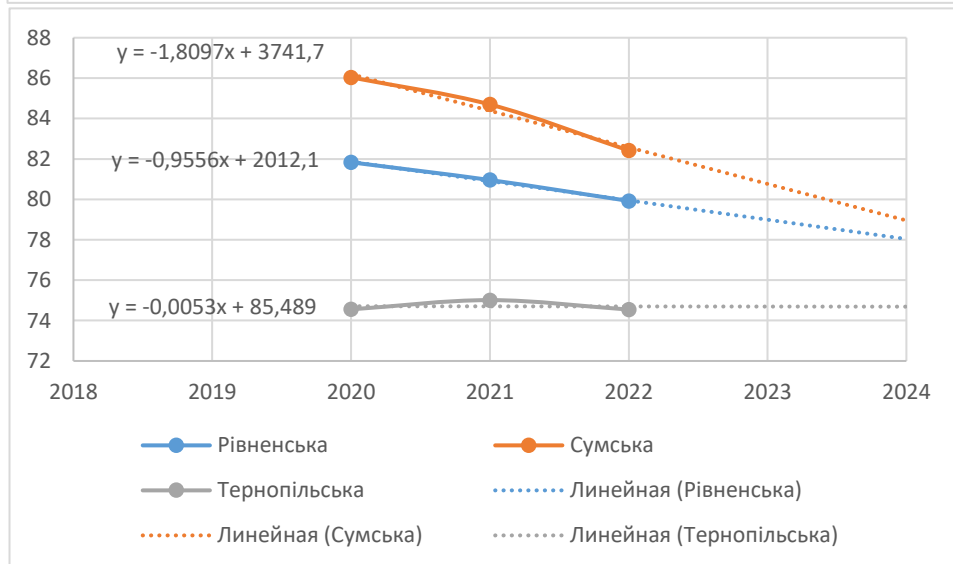
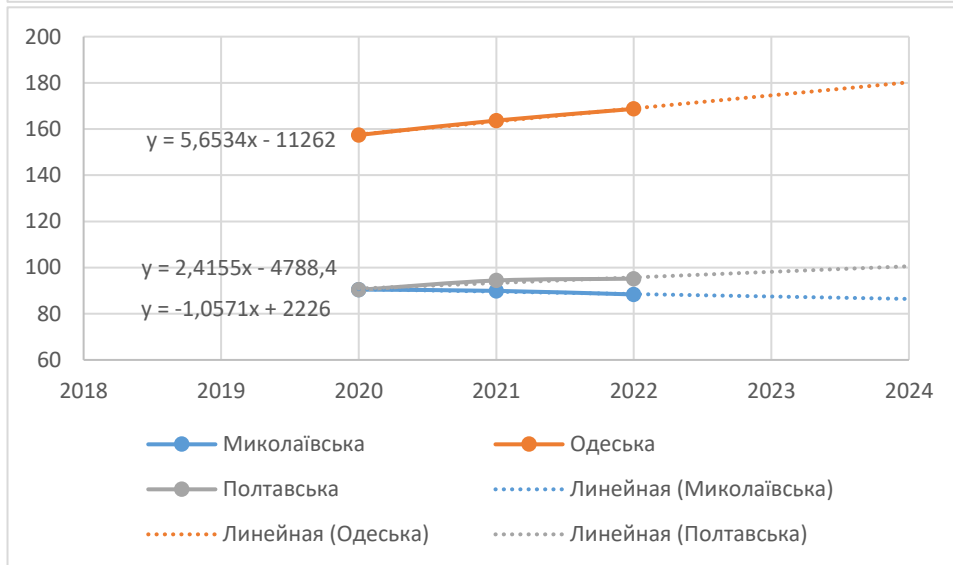
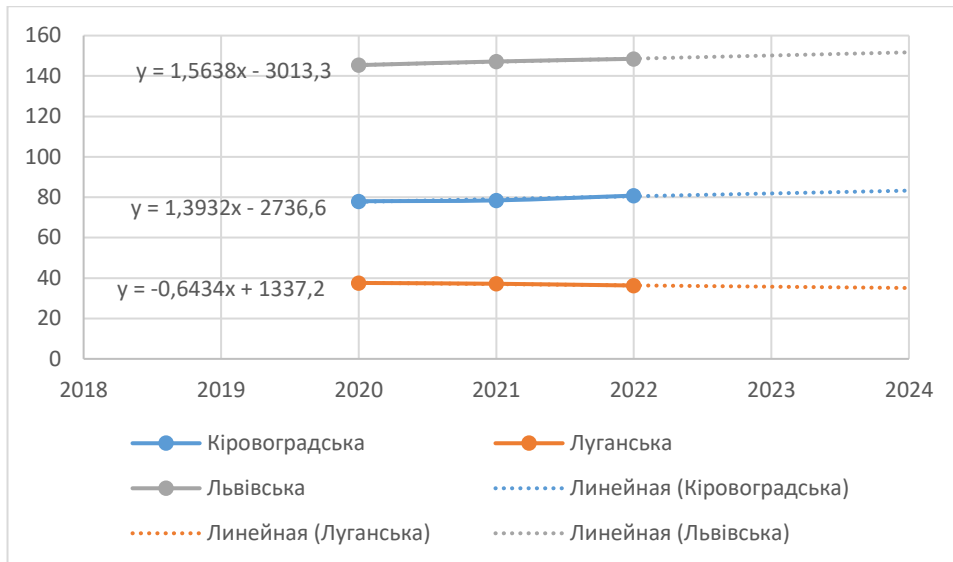

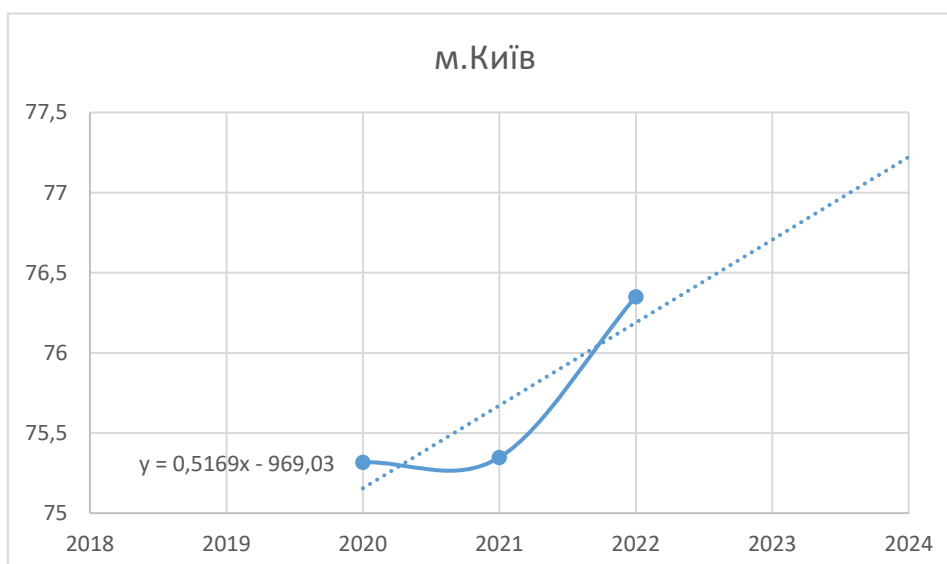
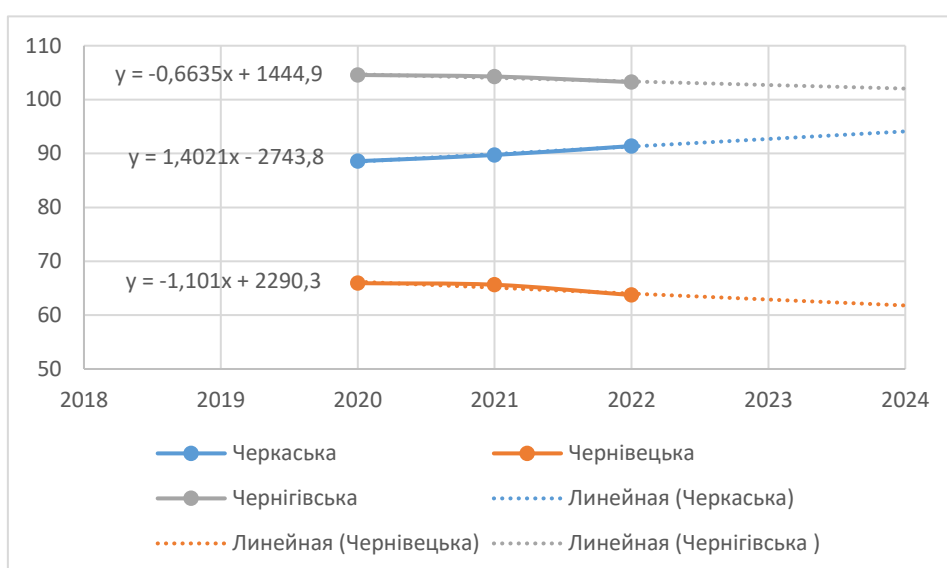
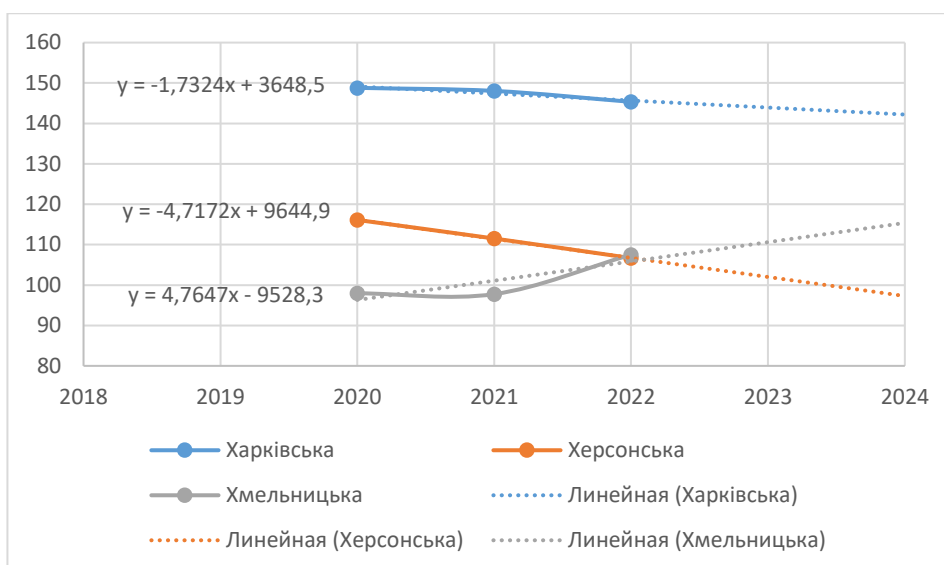

Рівняння трендів інституційної складової M_{inst}

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті в наукових фахових виданнях України:

1. Смирнов І. М. Особливості надання соціальних послуг в територіальних громадах в умовах війни. *Держава та регіони. Серія: Публічне управління і адміністрування*, 2022. № 3 (77). С. 133-138. (0,85 д.а.).

2. **Смирнов І. М.**, Шевченко О. М. Реалізація кадрового механізму державного управління системою надання соціальних послуг в Україні. *Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*, 2023. Том 34 (73). № 1. С. 208-212. (0,81 д.а., особисто автору належить 0,75 д.а.: досліджено процес реалізації кадрового механізму державного управління системою надання соціальних послуг в Україні та визначено актуальні проблеми та недоліки кадрового забезпечення надання соціальних послуг в Україні та визначено напрямки вдосконалення).

3. Смирнов І. М. Моніторинг процесу надання соціальних послуг в територіальних громадах у контексті сучасної державної політики. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2023. № 35. С. 133-136. (0,87 д.а.).

Публікації у наукових фахових виданнях, віднесених до наукометричних баз Scopus та Web of Science:

4. Koval K., Hrechko A., Butko M., Shevchenko O., **Smyrnov I.**, Olyfirenko Yu. The Modernization Approach to the Regional Processes Monitoring of the Social Services Provision in the Context of the Modern Public Policy. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2021 (June 30). Vol. 21, no. 6. Pp. 213–221. DOI:10.22937/IJCSNS.2021.21.6.28. *Web of Science*. (1,8 д.а., особисто автору належить 0,45 д.а.: визначено складові механізму модернізації регіональних процесів надання соціальних послуг в Україні).

5. Khudolei V., Karpenko O., Tarnovska I., Biriukov I., **Smyrnov I.** The role of budgets in strengthening the financial base of local self-governments. *Cuestiones Politicas*. 2022, no. 75. Pp. 164-179. DOI: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.4075.11>. *Web of Science*. (1,73 д.а., особисто автору належить 0,45 д.а.: досліджено роль місцевих бюджетів у зміцненні фінансової бази діяльності органів місцевого самоврядування з економічної та організаційно-правової основи).

Опубліковані праці апробаційного характеру:

6. Смирнов І. М. Філософська складова формування системи соціального захисту прав дітей в Україні. *Юність науки – 2021: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених (25-26 березня 2021 року м. Чернігів). Чернігів, 2021. С. 352-354. (0,12 д.а.).

7. Смирнов І. М. Реформування системи інституційного догляду та виховання дітей, які опинилися в складних життєвих обставинах. *Юність науки – 2022: соціально-економічні та гуманітарні аспекти розвитку суспільства* : Міжнародна науково-практична конференція студентів, аспірантів і молодих учених (15-16 травня 2022 року м. Чернігів). Чернігів, 2022. С. 183-185. (0,15 д.а.).

8. Смирнов І. М. Проблеми реалізації інституційного механізму державного управління системою надання соціальних послуг в Україні. *Сучасна парадигма соціально-економічного розвитку України в умовах воєнного стану* : XVIII Міжнародна науково-практична конференція : збірник наукових праць (25 жовтня 2022 року). Чернігів, 2022. С. 88-89. (0,1 д.а.).

9. Смирнов І. М. Дослідження європейських моделей до взаємодії між державою та неурядовими організаціями у сфері соціальних послуг. *Національна безпека України в умовах воєнного стану* : науково-практична конференція з міжнародною участю (6-8 березня 2024 р.). Чернігів, 2024. С. 320-321. (0,1 д.а.).

УКРАЇНА

НАЦІОНАЛЬНА СОЦІАЛЬНА СЕРВІСНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ
СЕРВІСНОЇ СЛУЖБИ У ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

вул. Гонча, 37, м. Чернігів, 14000, тел.: (096) 099-33-80
e-mail: info@cn.nssu.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ 44285967

Від 22.03.2024р. № 21/2-2024

На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про практичне впровадження результатів наукового дослідження
Смирнова Івана Михайловича
на тему: «Механізми державного управління системою надання соціальних
послуг в умовах децентралізації вданих повноважень»**

Дисертаційна робота Смирнова Івана Михайловича узагальнює актуальне науково-практичне завдання реалізації механізмів державного управління системою надання соціальних послуг та розробка модернізаційної моделі системи надання соціальних послуг в Україні.

На особливу увагу заслуговує запропоновані автором напрями застосування ефективного інструменту державного управління системою надання соціальних послуг на різних рівнях державної влади, місцевого самоврядування та громадян: конструктивізм рівності та взаємовідносин сторін, зміцнення інституційної спроможності та забезпечення достатніх ресурсів державних інституцій. Представлені напрями актуалізують необхідність подальшого розвитку та адаптації системи надання соціальних послуг в Україні, що зокрема включає підвищення рівня доступності та якості соціальних послуг, а також розробку ефективних механізмів для відповідності послуг потребам населення відповідно до європейських стандартів.

У цілому, дисертаційне дослідження Смирнова І.М. має суттєву практичну значущість при підготовці навчально-методичних комплексів і навчальних програм підвищення рівня професійної компетентності державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування з питань надання населенню державних послуг, зокрема в соціальній сфері, та дотримання європейських стандартів.

Голова Головного управління
Національної сервісної служби
у Чернігівській області

Олег РУСІН

УКРАЇНА
ГОНЧАРІВСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
ЧЕРНІГІВСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

вул. Танкістів, 11, смт. Гончарівське, Чернігівський р-н, Чернігівська обл., 15558, тел. (097) 9237045,
 e-mail: Goncharivske_rada@gsr.gov.ua, сайт: <http://goncharivska.gromada.org.ua>, код згідно з ЄДРПОУ 03081565

12.03.2024 № 02-30/430

№ _____ від _____

ДОВІДКА

про практичне впровадження результатів наукового дослідження

Смирнова Івана Михайловича

на тему: **«Механізми державного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень»**

У результаті розглянутих пропозицій, викладених у межах наукового дослідження Смирнова І.М., Гончарівська селищна рада свідчить про те, що науково-методичні та прикладні положення представляють практичний інтерес для реалізації на рівні територіальної громади.

Зокрема, практичну цінність для територіальної громади має сформовані автором напрямки підвищення якості наданих соціальних послуг та вдосконалення механізмів державного управління системою надання соціальних послуг в контексті децентралізації владних повноважень в Україні.

На окрему увагу заслуговує удосконалений автором підхід модернізації системи надання соціальних послуг, який, на відміну від існуючого, заснований на принципах децентралізації та субсидіарності, що передбачає передачу частини повноважень, ресурсів та відповідальності за надання соціальних послуг з верхніх рівнів державного управління на більш низькі, а саме на органи місцевого самоврядування, забезпечуючи їх самостійне управління та виконання якнайближче до отримувачів. Авторський підхід визначає, що роль держави має бути скорочена до встановлення ключових пріоритетів, розробки політик та стратегічного планування у даній сфері, мінімізуючи її пряме втручання в процес надання соціальних послуг.

Селищний голова

Віталій РУДНИК

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І
НАУКИ УКРАЇНИ

MINISTRY OF EDUCATION AND
SCIENCE OF UKRAINE

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ЧЕРНІГІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

тел. +38(0462) 665-103;
факс +38(0462) 665-105
E-mail: estu@stu.cn.ua
www.stu.cn.ua
Код СДРПОУ 05460798

CHERNIHIV POLYTECHNIC
NATIONAL UNIVERSITY

вул. Шевченка, 95, Чернігів, 14035,
Україна

95, Shevchenko str., Chernihiv, 14035,
Ukraine

15.03.2024р. № 101/11-877
На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Смирнова Івана Михайловича

на тему : «Механізми державного управління системою надання соціальних послуг
в умовах децентралізації владних повноважень»

Основні положення та результати дисертаційного дослідження Смирнова Івана Михайловича на тему: «Механізми державного управління системою надання соціальних послуг в умовах децентралізації владних повноважень», використані при виконанні науково-дослідних робіт Національного університету «Чернігівська політехніка» МОН України, зокрема: «Формування новітніх принципів децентралізації системи управління державою» (номер державної реєстрації 0114U004425) та «Механізми державного управління регіональним розвитком в умовах переформатування владних відносин» (номер державної реєстрації 0120U105292), у межах яких здобувачем удосконалено класифікацію механізмів державного управління та досліджено теоретичні особливості реалізації механізмів державного управління системою надання соціальних послуг автором розкрито їх зміст, сутність.

Варто зазначити, що результати наукового дослідження Смирнова Івана Михайловича містять наукову новизну, практичний інтерес та доцільність впровадження в навчальний процес кафедри менеджменту та адміністрування при викладанні дисциплін «Управління соціально-гуманітарним розвитком України», «Регіональне управління та місцеве самоврядування», «Інституціональні засади публічного управління та адміністрування», «Теорія, історія та методологія публічного управління»

Проректор з наукової роботи
НУ «Чернігівська політехніка»,
д.е.н., професор

В.Г. Маргасова